

Cogito

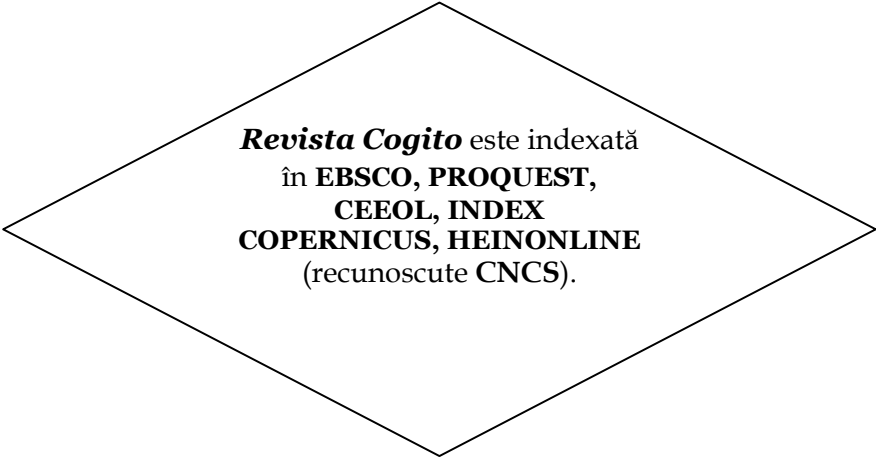
REVISTĂ DE CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ PLURIDISCIPLINARĂ

Vol. VI, nr. 1/martie, 2014

București, 2014
ISSN 2066-7094

**Revista „COGITO” apare sub egida
Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”**

Adresa: Splaiul Unirii nr. 176, sector 4, București
Tel.: 021.330.79.00, 021.330.79.11, 021.330.79.14
Fax: 021.330.87.74
E-mail: cogito.ucdc@yahoo.com

Revista Cogito este indexată
în **EBSCO, PROQUEST,**
CEEOL, INDEX
COPERNICUS, HEINONLINE
(recunoscute CNCS).

Cogita

REVISTĂ DE CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ PLURIDISCIPLINARĂ

Vol. VI, nr. 1/martie, 2014

ISSN 2066-7094

Fiecare autor răspunde pentru originalitatea textului și pentru faptul că articolul nu a fost publicat anterior.

CUPRINS

FILOSOFIE

FILOSOFUL „ÎMBĂTAT DE DUMNEZEU”	7
Gabriela Pohoată, Mihaela Mocanu	

ISTORIE ȘI ȘTIINȚE POLITICE

CONFERINȚA DE PACE DE LA BUCUREȘTI DIN ANUL 1913 ȘI POLITICA MARILOR PUTERI (I)	15
Nicu Pohoată	
MISIONARISMUL - MIJLOACELE DE ACȚIUNE ALE IMPERIULUI BIZANTIN.....	30
Cristina Veronica Andreescu	
STATUL ȘI SOCIETATEA CIVILĂ ÎN ROMÂNIA	37
Florentina Burlacu	
GLOBALIZAREA, OPORTUNITĂȚI LA LIMITA HAOSULUI	47
Luminița Kohalmi	

LIMBI ȘI LITERĂTURI STRĂINE

ASPECTE ALE ASIMILĂRII SEMANTICE A ANGLICISMELOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ ȘI POSIBILELE VALORI STILISTICE ALE ACESTORA	54
Liliana Florina Andronache, Cristina Veronica Andreescu	
ARTA TRADUCERII	62
Doina Ivanov	

**FOLOSIREA LEXICONULUI GENERATIV ÎN INTERPRETAREA
CUVINTELOR..... 69**
    Ionela Gușatu

FILOSOFUL „ÎMBĂTAT DE DUMNEZEU”

Gabriela Pohoată,*

gabriela_pohoata@yahoo.com

Mihaela Mocanu**

rmocanu100@yahoo.fr

Abstract: *Our analysis focuses, starting from the research of basic texts and ideational contexts, on the relationship of the Dutch philosopher Baruch Spinoza with the divinity, illustrating, in fact, a sui generis modality by which philosophy relates to divinity. Thus, we intend to contribute to a more in-depth understanding of the relationship between philosophy and God by means of a philosopher who provides substance to the philosophical belief in God, eluding those prejudices which still persist as to the sense of philosophy towards human salvation.*

Keywords: *God, substance, reason, freedom, happiness, eternity, intellectual love, necessity, truth.*

Ne-am aștepta, desigur, să fie vorba despre un filosof sau teolog creștin, pentru că în filosofia creștină, triada: om-cosmos-Dumnezeu devine: Dumnezeu-om-cosmos, Dumnezeu fiind conceptul primordial.

Spre surprinderea noastră, filosoful la care ne referim este un gânditor raționalist modern care, înțelegând forța de pătrundere a rațiunii umane redată magistral prin formula celebră “Amor intellectualis Dei”, dă măsura posibilității omului de a ajunge la Dumnezeu pe calea filosofiei.

A trăit simplu, retras, departe de plăcerile acestei lumi, ducând o viață austeră și liniștită, consacrată meditației pentru a se apropia de adevăr. Și ceea ce este și mai mișcător e faptul că, ducând o asemenea viață, lipsită de tot ceea ce dă valoare vieții pentru ceilalți oameni, Spinoza¹ se credea totuși fericit. Pentru filosoful olandez fericirea stă în iubirea a ceea ce este nepieritor, iar nepieritor pe lume este numai adevărul. Cei mai mulți oameni sunt nefericiți, consideră Spinoza, pentru că își iau ca țintă a dorințelor lor lucruri pieritoare, ca avuția,

---

* Prof. univ. dr., Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, Facultatea de Științe ale Educației, București.

** Lect. univ. dr., Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, Facultatea de Științe ale Educației, București.

¹ Baruch Spinoza este filosof olandez, s-a născut la 24 noiembrie 1632, la Amsterdam, din părinți evrei de origine spaniolă sau mai exact portugheză. Este exponent al raționalismului modern alături de R. Descartes și G.W. Leibniz. Deși teoretician al determinismului deopotrivă natural și divin, rămâne un filosof de referință pentru problematica libertății (s.n.). Totul se bazează pe o anumită înțelegere fondată în rațiune, în filosofia spinozistă, de aceea „libertatea este necesitatea înțeleasă” (ETICA) s.n.

voluptatea, gloria. Mulțumirea pe care ne-o dau aceste lucruri nu este însă durabilă: de aici tristețea, suferința, durerea. Și apoi, chiar când posedăm aceste lucruri, ele sunt pentru noi, crede Spinoza, un prilej de nefericire, fiindcă nasc - și în ceilalți și în noi înșine, gelozia, invidia, ura. Curată și durabilă nu e decât mulțumirea, pe care ne-o dă iubirea adevărului. La orice vârstă, în orice condiție socială și în orice stare sufletească și trupească, cercetarea dezinteresată a adevărului ne înseninează și ne ușurează viața.² Dar tocmai acest lucru este specific filosofiei: să ascuți de adevăr și numai de adevăr, fără să-ți pese de ceea ce poate rezulta de aici, fără să te temi de judecata oamenilor. În acest sens, Spinoza este un adevărat filosof. S-a scris enorm despre Spinoza, *dar interogația care stă la baza textului nostru vine să pună în lumină un aspect inedit, pentru un gânditor raționalist, nesesizat până acum, acela care se referă la mântuirea prin filosofie.*

1. Ne întrebăm cum a fost posibil ca un filosof pentru care Dumnezeu este substanța să se prezinte în ultima parte a Eticii³ sale ca fiind „beat de Dumnezeu”⁴? Ce trebuie să înțelegem din această experiență spirituală pentru a realiza legătura indiscutabilă dintre filosofie și Dumnezeu?

Considerăm că, pentru a răspunde la aceste întrebări, trebuie să pornim de la opera sa capitală, capodoperă a literaturii filosofice occidentale, *Etica - o demonstrație în more geometrico a existenței lui Dumnezeu*, la prima vedere, însă, în realitate, un veritabil imn mistic, un suspin al sufletului cuprins de un dor de Dumnezeu. E de la sine înțeles pentru Spinoza ca filosofia să înceapă cu Dumnezeu, în totală opoziție față de învățătorul său Descartes, care ajunge la certitudinea existenței lui Dumnezeu prin intermediul certitudinii de sine. În opoziție cu Descartes, Spinoza afirmă: „De existența niciunui lucru nu putem fi atât de siguri ca de existența ființei necondiționat infinite și perfecte, adică a lui Dumnezeu. Căci esențialitatea lui, excluzând orice imperfecțiune, nu ne mai lasă niciun motiv de a ne îndoii de existența sa, ci ne oferă suprema certitudine a acesteia”⁵. În acest sens se poate afirma: „Dumnezeu, care e prima cauză a tuturor lucrurilor și totodată propria lui cauză, se dă pe el însuși de la sine spre cunoaștere.”⁶

Dacă așa stau lucrurile, de unde vine atunci ura cu care Spinoza e persecutat de reprezentanții iudaismului ortodox și, deopotrivă, atât de cei ai creștinismului ecleziastic, în timpul vieții, cât și după ce moare?

Un posibil răspuns la această întrebare se referă la faptul că Dumnezeul dorinței infinite a lui Spinoza nu e Dumnezeul religiei creștine și al celei iudaice, care a creat lumea în atotputernicia voinței sale, iar apoi a lăsat-o prin actul creației în voia ei. Spinoza nu poate recunoaște lumii o existență autonomă.

---

² P.P. Negulescu, *Scrieri inedite, III, Istoria filosofiei moderne. Problema ontologică*, Ed. Îngrijită, cu studiu introductiv și note de Nicolae Gogoneață, București, Ed. Academiei Române, 1972, p.137-157.

³ Spinoza, *Etica*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981.

⁴ Expresia aparține lui Novalis ca și aserțiunea: „Spinozismul este suprasaturat de divinitate” (s.n.).

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

Dumnezeu este cu adevărat și numai el. Spinoza e împins dincolo de ideea Dumnezeului creator și a lumii create. Este foarte interesant că filosoful analizat se întreabă: *ce sunt oare lumea și omul, dacă singur Dumnezeu este cel adevărat?* Răspunsul său poate fi interpretat astfel: lumea este doar un mod al existenței lui Dumnezeu, iar omul un mod al gândirii lui. Dumnezeu e totul în tot, e prezent în întreaga realitate, în lucruri ca și în om. Sau mai exact spus, întreaga realitate e cuprinsă în Dumnezeu. În limbajul lui Spinoza lucrurile și spiritul oamenilor nu sunt substanțe de sine stătătoare; Dumnezeu singur e substanța unică, lucrurile și spiritul oamenilor nefiind decât moduri ale acestei unice substanțe. Spinoza ajunge în mod necesar la o asemenea concluzie: „Opinia mea despre Dumnezeu și natură e întru totul deosebită de cea pe care o susțin de obicei creștinii mai noi. Căci eu îl consider pe Dumnezeu cauza interioară a tuturor lucrurilor...și nu drept cauza care le depășește pe acestea. Eu spun că totul este în Dumnezeu și totul este mișcat în Dumnezeu. Iată ce afirm eu de comun acord cu Pavel, chiar dacă într-un alt mod, și poate că de comun acord cu toți vechii filosofi și, aș îndrăzni să adaug, cu toți vechii evrei”⁷.

2. Argumentele lui Spinoza privind existența lui Dumnezeu demonstrată matematic au stârnit indignarea contemporanilor și a posterității; acum înțelegem de ce s-au întrecut atâția în a-l ponegri pe acest filosof îmbătat de Dumnezeu, văzând în el un ateu nelegiuit. Gândirea lui Spinoza nu lasă loc pentru un Dumnezeu personal, care se revelează exclusiv în profeți și în Iisus Cristos. Revelarea lui Dumnezeu se petrece după Spinoza în întreaga realitate. *“Le Dieu de Spinoza n’est donc pas un Dieu-démiurge, ni un dieu créateur. Unique et existant nécessairement, il agit non par un libre décret, mais par la nécessité de sa nature et toutes les choses découlent nécessairement de sa nature. Si nous parvenons difficilement à reconnaître la vérité de ces démonstrations, dit Spinoza, c’est que nous sommes victimes du préjugé finaliste, qui nous conduit à assimiler les choses naturelles aux chose artificielles, fabriquées par l’homme dans un but déterminé, et à affirmer qu’elles tiennent leur perfection, leur beauté et leur harmonie de la sagesse et de la perfection d’un artisan suprême qui, soit par un calcul intéressé, soit par générosité, ne se préoccupe que des intérêts de l’homme. Mais c’est là mettre la nature de l’envers, détruire la perfection de Dieu en lui attribuant des désires analogues à ceux des humains et introduire un nouveau mode d’argumentation qui consiste le contradictoire non l’impossible, mais a l’ignorance”*⁸. Dumnezeul spinozist pierde nota teologică a transcendenței și permite soluționarea celor mai dificile probleme ale timpului: a) comunicarea substanțelor și posibilitatea cunoașterii; b) posibilitatea libertății în condițiile dominației unui model mecanicist al determinismului; c) cauzele și spațiul de joc al erorii fără a căror înțelegere o teorie ca atare a adevărului ar fi imposibilă.

---

⁷ Bh. Spinoza, apud. Wilhelm Weischedel, *Pe scara din dos a filosofiei, 34 de mari filosofi în viața de zi cu zi și în gândire*, București, Ed. Humanitas, 1999, p. 123.

⁸ D’Yvone Belerval, *Histoire de la philosophie, II, De la Renaissance a la Révolution Kantienne*, volume publié sous la direction D’Yvone Belerval, Paris, Ed. Gallimard, 1973, p. 466.

Definițiile din partea I a operei sale fundamentale⁹, ca și întreaga argumentare, sunt edificatoare în acest sens. „Prin Dumnezeu - scrie Spinoza - înțeleg existența absolut infinită, adică substanța alcătuită dintr-o infinitate de atribute, fiecare dintre ele exprimând o esență eternă și infinită”, spre deosebire de „moduri”, prin care „înțeleg schimbările substanței”¹⁰. Întrucât „existența și esența lui Dumnezeu sunt unul și același lucru”, „Dumnezeu nu este numai cauza producătoare a existenței lucrurilor, ci și a esenței lor”, este „natura naturantă” și „natura naturată”, propria sa cauză („causa sui”)¹¹.

S-a observat, pe bună dreptate, că Spinoza se deosebește de ocazionalisti (și de teologi, de fapt), prin aceea că „Dumnezeu” nu este „creator”, ci „esența universală a lucrurilor”: după cei dintâi Dumnezeu creează lumea prin voința sa, după Spinoza din esența lui Dumnezeu decurge în mod necesar lumea... La Spinoza nu se poate spune: Dumnezeu creează lumea, se poate afirma: el este lumea¹². Nu putem fi de acord cu acele interpretări care îl poziționează pe Spinoza, prin teza sa celebră „Deus sive natura”, în tagma materialistilor. Nu ne raliem de partea celor care apreciază ontologia lui Spinoza ca fiind un panteism transformat în materialism și ateism.

Argumentele sunt simple și ușor de selectat împotriva unei asemenea denaturări a unei gândiri profund îndumnezeite. Ne-am putea întreba dacă la Spinoza avem de-a face cu o filosofie a imanenței sau cu una a transcendenței. Ea este în general considerată drept o filosofie a imanenței, mai cu seamă din pricina panteismului său: Dumnezeu nu există, potrivit ei, nici înaintea lumii, nici dincolo de ea, nici în afara ei. Dar în această imanență domnește o asemenea transcendență, o asemenea depășire ce trece prin miezul ființei, încât este posibil ca această filosofie să fie considerată cea mai transcendentă din toate. *Deus sive Natura sive Substantia* devine baza înțelegerii tuturor formelor de afirmare umană și a concepției despre om ca parte integrantă a naturii, ceea ce și atrage tratarea valorilor morale (binele și răul, în special) în planul explicării și înțelegerii naturii, inclusiv a naturii umane (de fapt în planul unei viziuni deterministe asupra lumii și vieții)¹³. Cartea din *Etica* în care se vorbește de Deo, despre Dumnezeu, începe cu noțiunea de substanță. Aceasta ne trimite cu gândul la Școala din Milet. La Spinoza, însă, termenul „substanță” are un sens cu totul radical. El nu desemnează nici apa, nici aerul, nici focul, nici infinitul. Substanța este ființa întrucât constituie propriul său fundament, întrucât este în sine, prin sine și pentru sine - adică ființa în autosuficiența ei absolută, și care nu depinde de nimic altceva decât de sine. Substanța este Dumnezeu. Ea este eternă, ceea ce pentru Spinoza înseamnă că este netemporală, străină de timp. Substanța lui Spinoza seamănă cu reprezentarea pe care și-o făcea despre substanță Parmenide. Potrivit acestuia din urmă, substanța este una, simplă, indivizibilă,

---

⁹ Spinoza, *Etica*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981.

¹⁰ Ibidem, p.40.

¹¹ Ibidem, p.63, 67, 70, 39.

¹² W. Windelband, *Lehrbuch der Geschichte der Philosophie*, hrsg.von H. Heimsoeth, 15. Aufl. J.C.B. Mohr, Tübingen, 1957, p.359.

¹³ Alexandru Boboc, *Filosofi moderni, Studii de filosofie universală comparată*, București, Ed. Floare albastră, 2007, p.68.

eternă. Aici însă „eternă” nu înseamnă că ea durează la nesfârșit. Substanța e eternă pentru că este ființa în sine. Regăsim aici tradiția biblică. În Biblie, când Dumnezeu spune „Eu sunt Cel veșnic”, nu înseamnă altceva decât atunci când spune „Eu sunt Cel ce este”, adică „Sunt Ființa”. Sensul nu este, așadar „Eu durez”, ci „Eu sunt Ființa”. În același sens este infinită substanța la Spinoza. Ea este Dumnezeu; iată de ce, când își expune ETICA pornind de la substanță, în punctul de plecare se află Dumnezeu: de Deo. Spinoza gândește direct plenitudinea ființei. El nu poate nici măcar să conceapă că Dumnezeul infinit, cu puterea sa infinită de a exista, ar putea fi stăvilat de ceva. Este deci cu neputință să nu existe. Aici se afirmă din plin un monism al existenței ființei. *Ne punem întrebarea în mod firesc: aceasta înseamnă viziune materialistă cu accente de gândire ateistă? Ce înseamnă ateismul, când Dumnezeu există peste tot? A avea o altă proiecție asupra divinității înseamnă a o nega?! Panteismul nu înseamnă ateism, iar dacă Dumnezeu este imanent, constitutiv acestei lumi, nu înseamnă că nu există. Considerăm că este esențial să ne debarasăm de prejudecăți și să ne apropiem cu gândirea liberă de textul filosofic. „Când începi să filosofezi, trebuie să fii mai întâi spinozist. Sufletul trebuie să ți se îmbăieze în acest eter al substanței unice, în care a pierit tot ce a fost considerat ca adevărat. La această negare a tot ceea ce este particular trebuie să fi ajuns orice filosof; ea este liberarea spiritului și baza absolută a lui”¹⁴. Mai mult, Spinoza „este punct principal al filosofiei moderne: sau spinozism, sau nicio filosofie”¹⁵. Însă Hegel a atras atenția asupra faptului că „metoda întrebuițată de Spinoza în expunerea filosofiei sale este cea geometrică” care însă „este inutilizabilă când e vorba de conținut speculativ fiind la locul ei numai în științele finite ale intelectului”¹⁶.*

Apreciind intuițiile dialectice din gândirea lui Spinoza, îndeosebi principiul *Omnis determination est negation*, Hegel trasa astfel limitele unei cugetări care rămâne la nivelul imobilității absolute aflată prin puterea intelectului izolat și abstractizant, adică prin momentul abstract al gândirii. În acest sens, teoria substanței a lui Spinoza este edificatoare; prin ea - preciza Hegel - substanța rămâne „determinația universală și deci cea abstractă”... „dacă ne oprim la această substanță nu ajungem la nicio dezvoltare, la nicio spiritualitate, la nicio activitate”¹⁷. Se pare că Hegel nu a fost suficient de liber, pentru a fi spinozist. Nu întâmplător va fi afirmat, pe urmele lui Spinoza: „Oarbă este necesitatea numai în măsura în care nu este înțeleasă”¹⁸.

Relația *necesitate-libertate* ne aduce chiar în miezul filosofiei lui Spinoza: cum se pot împăca, de o parte, *necesitatea divină*, iar, de cealaltă, *independența absolută din mine*?

Dumnezeu e cauza liberă a totalității existenței. Aceasta înseamnă că Dumnezeu nu acționează decât în virtutea necesității inerente ființei sale. Pentru Spinoza, Dumnezeu e liber pentru că acționează potrivit doar cu necesitatea propriei sale naturi. Lucrul acesta trebuie înțeles: Dumnezeu fiind substanța

---

¹⁴ G.W. Hegel, *Prelegeri de istoria filosofiei, vol. II*, București, Ed. Academiei, 1964, p.443.

¹⁵ Ibidem, p.441.

¹⁶ Ibidem, p.444.

¹⁷ Ibidem, p.445.

¹⁸ Hegel, *op.cit.*

eternă, densitatea absolută de ființă, libertatea sa cuprinde în sine cel mai înalt grad imaginabil de necesitate constrângătoare. Ideea de libertate coincide aici în mod absolut cu necesitatea eternă a naturii sale. Nu poate fi vorba despre capriciu sau de schimbare. Spinoza este indiscutabil filosoful absolutului prin excelență¹⁹.

Libertatea și necesitatea nu mai sunt doi poli opuși; în absolut, ele devin sinonime. Așadar, adevărata noastră libertate nu poate fi altceva decât necesitatea divină. Nu există libertate împotriva lui Dumnezeu, pentru că Dumnezeu e totul, inclusiv noi înșine. Dumnezeu, fiind tot ceea ce există, posedă (sau, este) cunoașterea absolută; ca ființe umane, scopul nostru ar trebui să fie să avansăm cât mai mult pe calea cunoașterii, deoarece, cu cât dobândim mai multe cunoștințe, cu atât suntem mai aproape de Dumnezeu și mai liberi.

Nu întâmplător, partea a V-a a *Eticii* poartă titlul „Cu privire la puterea intelectului și libertatea omenească”, care debutează astfel: „Trec în sfârșit la acea parte a *Eticii* privitoare la maniera sau calea ce duce la libertate”²⁰. Calea spre libertate trece prin folosirea optimă a puterilor intelectuale. Anterior, în *Etica*, Spinoza distinge trei nivele ale cunoașterii. Cel inferior este cel al cunoașterii prin simțuri. Spinoza îl descrie drept „experiența vagă” întrucât este un amestec între ideile proprii ale unei persoane despre trupul și ideile dobândite prin perceperea senzorială a obiectelor exterioare ei. Cunoașterea la cel de al doilea nivel este oferită de „ideile adecvate”. Acestea sunt idei generale, răspândite larg în lumea umană, și pe care Spinoza le numește „noțiuni comune”; ele alcătuiesc baza necesară pentru construirea celui de al treilea nivel al cunoașterii, nivelul cel mai înalt, denumit de filosof „cunoaștere intuitivă”. Folosind „idei adecvate” de nivelul doi, el înaintează către cunoașterea „esenței lucrurilor”. Această cunoaștere este „dragostea intelectuală pentru Dumnezeu”, întrucât ea discernere și înțelege totul în legătură cu Dumnezeu, recunoscându-l pe acesta drept izvor al tuturor lucrurilor și percepând legăturile necesare între toate lucrurile. Cunoașterea completă de acest fel nu poate aparține decât lui Dumnezeu.

3. Departe de a fi o operă pur teoretică, *Etica* lui Spinoza își propune rezolvarea unor probleme reale ale conduitei și exprimă nevoia unui model etic și a unei noi preferințe normative, specifică omului modern, care, la Spinoza, dincolo de expunerea „more geometrico”, se comportă asemenea personajului principal al unei drame. Tocmai de aceea, se pare, s-a spus că *Etica* este „o operă de artă și nu o simplă operă speculativă. În mod întemeiat au și fost comparate cele cinci cărți cu o dramă în cinci acte”²¹.

Spinoza însuși oferă posibilitatea unei asemenea interpretări, în măsura în care înfățișează, într-un anumit fel „sclavia omului” sau „puterile afectelor” (partea a IV-a) și funcția eliberatoare a cunoașterii. „Deci, - scrie Spinoza - cu cât sufletul cunoaște mai multe lucruri prin cel de-al doilea și cel de-al treilea gen de

---

¹⁹ Jeanne Hersch, *Mirarea filosofică*, București, Ed. Humanitas, 2006, p.137.

²⁰ Spinoza, *op.cit.*, partea a V-a.

²¹ H. Höffding, *Histoire de la philosophie moderne*, Tome Premier, 3ème édition, F. Alcan, Paris, 1924, p.307.

cunoaștere, cu atât este mai mare partea dintr-însul care rămâne neadecvată și, prin urmare, suferă mai puțin de afecte”²².

Cu optimismul caracteristic raționalismului clasic, marele filosof propunea (în încheierea Eticii) ideea omului care se eliberează prin el însuși, dând măsura raționalității sale, neașteptând o mântuire transcendentă. Înțeleptul - preciza Spinoza- „nu încetează niciodată să existe și să se bucure de adevărata liniște sufletească. Dacă drumul pe care l-am arătat că duce la aceasta pare foarte greu, el poate fi totuși găsit. Și, de bună seamă, trebuie să fie greu un lucru pe care îl întâlnim atât de rar. Dacă mântuirea ar fi la îndemână și s-ar găsi fără mare osteneală, cum ar fi cu puțință să fie nebagată în seamă aproape de toți? Dar, tot ce este măreț este pe atât de greu, pe cât este de rar”²³.

Însăși ideea din titlul textului nostru este menită să ne edifice asupra legăturii dintre filosofie și Dumnezeu, mai mult, asupra posibilității omului de a se mântui, prin filosofare, revendicându-se filosofiei, astfel, în mod just, funcția soteriologică. Mesajul lui Spinoza în acest sens este clar: mântuirea este scop al filosofiei, fiind legată de posibilitatea omului de a accede la conștiința transcendenței, prin cunoaștere filosofică. Dar acest lucru nu este atât de ușor de atins, pentru că ce poate fi mai dificil decât cunoașterea de sine? Optimismul raționalist al lui Spinoza ne lasă să înțelegem că numai prin înțelegerea necesității, respectiv, prin conștiința transcendenței putem atinge acea stare de beatitudine identificată prin formula celebră “Amor intellectualis Dei”. Aceasta este starea de „îmbătare de Dumnezeu”, în care libertatea se identifică cu fericirea, cu alte cuvinte, starea de mântuire a omului prin filosofie.²⁴

BIBLIOGRAFIE

Belelval D’Yvone, (1973), *Histoire de la philosophie. II, De la Renaissance à la Révolution Kantienne*, volume publié sous la direction D’Yvone Belelval, Paris, Ed. Gallimard.

Boboc, Al., (2007), *Filosofi moderni, Studii de filosofie universală comparată*, București, Ed. Floare albastră.

Hegel, G.W., (1964), *Prelegeri de istoria filosofiei*, vol. II, București, Ed. Academiei.

Hersch, J., (2006), *Mirarea filosofică*, București, Ed. Humanitas.

Hoffding, H., (1924), *Histoire de la philosophie moderne*, Tome Premier, 3ème edition, F. Alcan, Paris.

Negulescu, P.P., *Scrieri inedite, III, Istoria filosofiei moderne. Problema ontologică*, Ed. Îngrijită, cu studiu introductiv și note de Nicolae Gogoneață, București, Ed. Academiei Române.

---

²² B. Spinoza, *Etica, op.cit.*, p.314

²³ Ibidem, p.320.

²⁴ „Există mântuire prin filosofie?” este interogația care stă la baza articolului cu același titlu publicat în Cogito nr.3/2013, București, Ed. Pro Universitaria, p.22-31.

Pohoată, G., „Există mântuire prin filosofie?” Revista Cogito nr.3/2013, București, Ed. Pro Universitaria.

Spinoza, Bh., (1981), *Etica*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică.

Spinoza, Bh., apud. Wilhelm Weischedel, (1999), *Pe scara din dos a filosofiei, 34 de mari filosofi în viața de zi cu zi și în gândire*, București, Ed. Humanitas.

Windelband, W., (1957), *Lehrbuch der Geschichte der Philosophie*, hrsg.von H. Heimsoeth, 15. Aufl. J.C.B. Mohr, Tübingen.

CONFERINȚA DE PACE DE LA BUCUREȘTI DIN ANUL 1913 ȘI POLITICA MARILOR PŪTERI (I)

Nicu Pohoată*

nicu_pohoata@yahoo.com

Abstract: *In the Romanian historiography, the Bucharest Peace Conference of 1913 has so far been analyzed, as a rule, from the point of view of the negotiations conducted between the former belligerents, so that the peace treaty concluded on this occasion has been presented, more often than not, as an act of the Southeastern European states that had been involved in the conflict, carried out without any involvement of the Great Powers. The author of this study provides a new approach, analyzing the foreign policy of the Great Powers, situated in opposed politico-military groups, the Triple Alliance and the Triple Entente with a view to influencing the decision making in accordance with their own interests in the region. In this context, the author highlights the unique role of Romania in restoring the peace, in an area that was seen by the contemporary of these events as "the powder keg of Europe".*

Keywords: *the belligerent states' interests, the Great Powers' interests, "Kavala issue", "Adrianopole issue", the peace treaty revision issue, the issue of organizing a conference of the Great Powers, the issue of power balance in the Southeastern Europe, Romania's role in restoring peace.*

În istoriografia românească consacrată Războaielor Balcanice¹, Conferința de pace de la București din anul 1913 a fost analizată, până în prezent, de regulă, din perspectiva desfășurării tratatelor dintre foștii beligeranți, astfel încât tratatul de pace încheiat cu acest prilej a fost prezentat, de cele mai multe ori, ca un act al statelor sud-est europene care fuseseră angrenate în conflict, realizat fără nicio implicare a Marilor Puteri. În ceea ce ne privește, pe linia unor preocupări de

---

* Conf. univ. dr., Academia de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”, Facultatea de Arhivistică, București; președinte al Filialei București a Societății de Științe Istorice din România.

¹ Dintre lucrările speciale consacrate Războaielor Balcanice, vezi îndeosebi Iorga, N., *Istoria războiului balcanic*, București, 1915; Iordache, Anastasie, *Criza politică din România și războaiele balcanice. 1911-1913*, Ed. Paideia, București, 1998; Zbucă, Gheorghe, *România și războaiele balcanice. 1912-1913. Pagini de istorie sud-est europeană*, Ed. Albatros, București, 1999; Topor, Claudiu-Lucian, *Germania, România și Războaiele Balcanice (1912-1913)*, Ed. Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2008. Dintre lucrările cu un caracter mai general, dar foarte valoroase pentru problematica în discuție, vezi Cristian, V., *Politica externă a României independente (1878-1914)*, în vol. *Istoria românilor*, vol. VII/2, coord. Gh. Platon, Ed. Enciclopedică, București, 2003, p. 233-292; Bușă, Daniela, *Modificări politico-teritoriale în sud-estul Europei între Congresul de la Berlin și primul război mondial*, Ed. Paideia, București, 2003, p. 237-284.

cercetare mai vechi², ne propunem să realizăm o nouă perspectivă de abordare, analizând politica Marilor Puteri, situate în grupări politico-militare opuse, Tripla Alianță și Tripla Înțelegere, în scopul influențării luării unor decizii în conformitate cu propriile interese în regiune. În acest context, dorim să scoatem în evidență rolul excepțional al României în restabilirea păcii, într-o zonă care era văzută de către contemporanii evenimentelor ca fiind „butoiul cu pulbere al Europei”.

Este evident că delegații bulgari desemnați de către guvernul de la Sofia pentru tratativele de pace de la București aveau să se confrunte cu o situație deosebit de dificilă, deoarece în cadrul discuțiilor dintre beligeranți nu se putea face abstracție de rezultatul operațiunilor militare, total defavorabil Bulgariei. De aceea, ei sperau în realizarea prealabilă a unor aranjamente cu guvernul român, care ar fi impus moderație delegaților Serbiei, Greciei și Muntenegrului în tratativele cu partea bulgară, după cum mizau pe o intervenție diplomatică a Marilor Puteri. În cadrul unei întrevederi pe care au avut-o cu Titu Maiorescu și Take Ionescu, delegații bulgari și-au exprimat intenția de a cere în cadrul Conferinței de pace autonomia Macedoniei, solicitând totodată guvernului român acordul pentru încheierea a două tratate de pace, unul cu România, iar celălalt cu Serbia și Grecia.

Nu putem să nu remarcăm abilitatea delegaților bulgari, în frunte cu ministrul de Finanțe Toncev, deoarece acceptarea celor două propuneri de către guvernul român ar fi determinat reducerea la minimum posibil a concesiilor pe care trebuia să le facă Bulgaria în cadrul tratatelor de pace, ca țară învinsă. Susținerea de către România a ideii autonomiei Macedoniei ar fi răspuns dezideratelor românilor sud-dunăreni, de aceea, gândeau delegații bulgari, guvernul român nu ar putea să refuze o astfel de cerere. În fapt, odată acceptată această idee de către România, ceilalți foști adversari, Serbia, Grecia și Muntenegru, și-ar fi limitat pretențiile teritoriale în această regiune. Delegații bulgari își făceau astfel iluzia că vor avea în această problemă sprijinul României, neținând seama de faptul că tocmai împărțirea Macedoniei fusese miza declanșării celui de-al Doilea Război Balcanic. În ceea ce privește cea de-a doua propunere, observăm că aceasta conținea ideea unei păci separate între Bulgaria și România, cu satisfacerea de către partea bulgară a cererilor guvernului român, față de care guvernul de la Sofia își exprimase acordul în perioada anterioară. Acceptată această propunere de către România, ar fi dus la separarea ei de Serbia, Grecia și Muntenegru în cadrul tratatelor, soluție considerată de către delegații bulgari posibilă, deoarece guvernul român nu încheiase tratate de alianță cu nici unul din celelalte state balcanice. În schimb, era oferită României cu larghețe alianța Bulgariei, ceea ce, firește, crea obligația pentru guvernul român de a susține partea bulgară în cadrul tratatelor de pace.

Pe de altă parte, nu putem să nu remarcăm că propunerile delegației bulgare erau în deplină concordanță cu unele proiecte, mai vechi sau mai noi, ale Austro-Ungariei, ceea ce demonstrează că delegația bulgară miza pe un sprijin al Vienei

---

² Vezi pe larg Nicu Pohoată, *Politica externă a României în timpul Războaielor Balcanice (1912-1913). România și grupările politico-militare ale Marilor Puteri*, Ed. Pro Universitaria, București, 2010.

în timpul tratativelor de pace, mai ales că diplomația Dublei Monarhii își conservase întreaga libertate de acțiune, neaderând la principiul non-intervenției, susținut de Tripla Înțelegere. Susținerea ideii autonomiei Macedoniei ar fi limitat pretențiile Serbiei, iar o alianță româno-bulgară ar fi lărgit și consolidat, în optica diplomației de la Ballplatz, sistemul Triplei Alianțe în Sud-Estul Europei.

Titu Maiorescu a refuzat însă categoric orice aranjamente prelabile cu Bulgaria. În însemnările sale zilnice, prim-ministrul român consemna lapidar conținutul discuției cu Toncev: „*Propune imediată înțelegere cu România și alianța. Răspund că am să vorbesc cu regele, dar că impresia mea e că mai bine să ne aranjăm cu toții împreună, iar aranjarea noastră separată să o lăsăm ca amenințare și presiune asupra sârbilor și grecilor, dacă pretențiile lor ar fi exagerate; iar pentru alianță, după încheierea păcii va fi timp de discutat*”³.

Blondel, ambasadorul Franței la București, comenta altfel propunerile formulate de către delegații bulgari guvernului român: „*Dacă ei ridică prima chestiune (problema autonomiei Macedoniei – n.n.), delegații sârbi și greci au intenția de a se retrage imediat, declarând că astfel Conferința nu trebuie să se ocupe decât de reglementarea frontierelor și de a revizui convențiile de partaj devenite caduce în urma ultimului război bulgaro-sârb. În ceea ce privește a doua propunere, românii sunt ferm deciziși (i-au declarat-o domnului Toncev) să o respingă categoric*”. Blondel mai relatează despre conținutul unei discuții pe care a avut-o cu S. Radev, ministrul Bulgariei la București: „*Am primit în această dimineață vizita domului Radev care mi-a expus sumar punctul de vedere al delegației bulgare și a afirmat că ea este animată de dorința sinceră de a încheia la București o pace durabilă și definitivă; el a solicitat concursul meu, în măsura în care eu aș putea să ajut delegația bulgară, pentru a da adversarilor Bulgariei sfaturi de moderație*”. Blondel răspundea că „*Franța, animată de sentimentele cele mai pacifice, va căuta să faciliteze orice aranjament care, ținând cont de revendicările sârbilor și grecilor, să menajeze în același timp legitimele aspirații ale bulgarilor*”. Diplomatul francez adăuga: „*... în ce mă privește, el (Radev – n.n.) ar putea să fie asigurat că **toate eforturile mele vor continua ca în trecut** să se exercite în sensul concilierii și că, dacă delegația română va acționa în același sens, un acord ar putea să fie încheiat rapid, permițând adversarilor de astăzi să se reconcilieze*”⁴.

În aceeași zi, Blondel informa pe Pichon despre faptul că unul dintre reprezentanții Bulgariei la Conferință i-a făcut cunoscută propunerea guvernului bulgar ca, în scopul facilitării unei „*retrageri onorabile*” a Imperiului Otoman, Adrianopolul să fie declarat oraș neutru. Bulgaria dorea ca această propunere să fie făcută la Constantinopol de către guvernul francez care, astfel, să garanteze „*stricta execuție a angajamentelor luate de către guvernul bulgar*”⁵.

---

³ Titu Maiorescu, *Însemnări politice zilnice inedite*, în vol. Maiorescu, Titu, **România, războaiele balcanice și Cadrilaterul**, volum editat de Stelian Neagoe, Ed. Machiavelli, București, 1995, p. 147.

⁴ *Documents diplomatiques français (1871-1914)*, Paris, 1929-1959, 3e série, tome VII, doc. nr. 483, p. 524-525. Blondel către Pichon, 28 iulie 1913. Se va cita **D.D.F.**

⁵ **D.D.F.**, doc. nr. 485, p. 525. Blondel către Pichon, 28 iulie 1913.

În vreme ce diplomația franceză primea astfel de solicitări din partea guvernului bulgar, Rusia își manifesta interesul pentru încheierea cât mai grabnică a păcii, mizând pe o intervenție diplomatică în acest sens a Marilor Puteri, atât la Constantinopol, cât și în capitalele statelor creștine beligerante. Într-o notă a ambasadei Rusiei de la Paris, din 28 iulie 1913, se specifica că „*guvernul imperial speră că Puterile vor face în forma cea mai categorică, atât la Constantinopol cât și în capitalele statelor balcanice, declarații identice în sensul deciziilor luate la Londra*”. Va trebui „*să se dea clar de înțeles beligeranților că ei nu trebuie să conteze pe nici o asistență financiară a Europei până la lichidarea completă a prezentei crize*”⁶.

În ceea ce privește posibilitatea unei intervenții militare a Rusiei pentru a determina evacuarea Adrianopolului de către turci, guvernul de la Petersburg se arăta a fi foarte reticent. În cursul unei discuții dintre Sazonov și Delcassé, legate de „*riscurile unei acțiuni izolate și precipitate*” din partea Rusiei, șeful diplomației ruse manifesta mari rezerve față de eventualitatea angajării unui dialog cu Germania pe această temă. Informat de către ambasadorul Italiei la Petersburg, Carlotti, despre faptul că între Sir Edward Grey și Jagow s-a angajat o corespondență activă legată de eventualitatea unei intervenții a Rusiei, Sazonov îi declara lui Delcassé că „*noi (Rusia – n.n.) facem parte din Tripla Înțelegere și nu din Tripla Alianță*”, de aceea „*cu Parisul și Londra, nu cu Germania noi înțelegem să stăm de vorbă și să examinăm mijloacele și condițiile unei acțiuni, dacă o acțiune nu poate să fie evitată*”. Delcassé, la rândul său, considera că, „*dacă totuși ar trebui să se facă un gest pentru a determina pe turci să iasă din Adrianopole*”, nu Rusia ar trebui să fie cea care ar trebui să facă acest lucru, deoarece s-ar crea posibile complicații. De aceea, Delcassé sugera că, după încheierea rapidă a păcii de la București, România ar fi în măsură să se angajeze într-o astfel de acțiune. El credea că „*guvernul român nu se va lăsa rugat să fie însărcinat cu partea cea mai însemnată a acestei misiuni pentru Europa. El își va asocia armatei sale câteva trupe bulgare. Ambasadorul Italiei mi-a spus că o acțiune româno-bulgară convine guvernului său și m-a prevenit că ambasadorul Austriei mă va asigura imediat că ea nu-i va displace celui al său. Austria ar vrea să pună din nou mâna pe București. Eu însă nu sunt neliniștit din acest punct de vedere: poporul român are acum ochii fixați asupra Transilvaniei* (s.n.). *Esențialul astăzi este evacuarea Traciei. Ar fi suficient armatei române să fie provocată pentru a se pune în marș*”⁷. Așadar Delcassé considera că o astfel de acțiune a României nu va înregistra nici o împotrivire din partea Marilor Puteri ale Triplei Alianțe și nu va prejudicia politica Triplei Înțelegeri de atragere a României, datorită contradicțiilor româno-austro-ungare determinate de „*problema națională*”. În schimb, Delcassé se arăta îngrijorat de „*adeziunea categorică și de fiecare dată mai accentuată pe care Italia, de câțva timp, o manifesta față de politica germană*”, de unde derivă necesitatea unei concertări a politicii Triplei Înțelegeri⁸.

⁶ *Ibidem*, doc. nr. 486, p. 526.

⁷ *Ibidem*, doc. nr. 487, p. 526-527. Delcassé către Pichon, 28 iulie 1913.

⁸ *Ibidem*, doc. nr. 489, p. 528-529. Delcassé către Pichon, 28 iulie 1913.

În timp ce Marile Puteri ale Triplei Înțelegeri erau preocupate de folosirea unei modalități de soluționare a „problemei Adrianopolului”, la București se făceau ultimele pregătiri pentru începerea oficială a Conferinței de pace. Blondel semnala într-un raport către Pichon că, în timp ce delegații bulgari dau dovadă de un spirit conciliant și recunosc obligația de a face ample concesii adversarilor, delegații sârbi și greci afișează public „o intransigență care nu poate decât să facă dificil, dacă nu imposibil succesul Conferinței”. Ei consideră că „întregul teritoriu ocupat de armatele sârbe și grecești va trebui să fie imediat recunoscut ca aparținând Serbiei și Greciei, astfel războiul va continua”. Blondel îi avertiza pe aceștia din urmă asupra „pericolului unei asemenea atitudini, care ar putea să fie de natură a îndepărta Greciei și Serbiei simpatiile care i-au însoțit, să modifice chiar dispozițiile României și să împingă Austro-Ungaria la o demonstrație plină de pericole”. Blondel adăuga că regele Carol I, cărora miniștrii săi i-au prezentat impresiile lor, „s-a arătat foarte impresionat și gândește să roage pe împăratul Germaniei (dacă el nu a făcut-o deja) să intervină energic la Atena pentru a o sfătui la mai multă moderație. El a făcut să fim rugați, colegul meu rus și cu mine, să ne unim eforturile noastre cu ale sale și ale guvernului său cu scopul de a calma atât cât este posibil elanurile belicoase mărturisite de către delegații sârbi și greci (s.n.)”⁹.

În stadiul actual al cercetării, nu dispunem de o dovadă clară a faptului că regele Carol I ar fi adresat împăratului Wilhem al II-lea vreo telegramă prin care să fie rugat să dea guvernului de la Atena, în momentul deschiderii lucrărilor Conferinței, sfaturi de moderație. În schimb se cunoaște faptul că pe data de 1 august 1913, împăratul Germaniei, la rugămintea surorii sale Sofia, soția suveranului grec, a telegrafiat regelui României pentru a-l ruga să acționeze într-un sens favorabil Greciei, care reclama posesiunea Cavalei¹⁰.

Șeful diplomației franceze, Pichon, luând act de demersurile întreprinse de ministrul Franței la București, Blondel, îl avertiza: „Nu este nevoie să mai insist asupra prudenței pe care v-am recomandat-o în sfaturile și aprecierile pe care le formulați. **Pentru motive de politică generală, guvernul Republicii înțelege să rămână cât se poate de neutru între beligeranți**”¹¹.

Între timp, demersurile guvernului englez pe lângă guvernul din Berlin¹² în „problema Adrianopolului” au avut un anumit efect, ducând la o surprinzătoare schimbare de atitudine a diplomației germane. Pe data de 29 iulie, Jagow scria ambasadorului german la Constantinopol, Wangenheim, că Berlinul dezaprobă net acțiunea Imperiului Otoman, prescriindu-i să se asocieze demersului colectiv al celorlalte Mari Puteri¹³. Boppe, însărcinatul cu afaceri al Franței la Constantinopol, îl informa cu acest prilej pe Pichon că ambasadorul german a

⁹ *Ibidem*, doc. nr. 490, p. 530-531. Blondel către Pichon, 29 iulie 1913.

¹⁰ *Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette. 1871-1914. Sammlung der Diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes*, Berlin, 1922-1926, vol. 35, doc. nr. 13696. Se va cita *G.P.*

¹¹ *D.D.F.*, 3e série, tome VII, doc. nr. 494, p. 532. Pichon către Blondel, 29 iulie 1913.

¹² *G.P.*, vol. 35, doc. nr. 13606. Aide-mémoire remis guvernului german de către lordul Granville, 28 iulie 1913.

¹³ *Ibidem*, doc. nr. 13611.

declarat că Berlinul „ar dori să se acționeze asupra turcilor pe calea convingerii”, dar adăuga că ambasadorul Austro-Ungariei „nu a făcut dovada unor dispoziții la fel de conciliante”, declarând că „ar fi imposibil să-I facem pe turci să plece din Adrianopole”¹⁴.

Lucrările Conferinței de pace de la București au început oficial pe data de 29 iulie 1913. În ședința de deschidere, Titu Maiorescu, ales președinte al Conferinței, a rostit un discurs în care își exprima speranța ca delegații statelor beligerante să asigure, „fie prin covențiuni preliminare, fie printr-un tratat definitiv, popoarelor creștine care se găsesc încă pe câmpul de luptă o pace durabilă întemeiată pe un just echilibru între statele noastre”¹⁵. Blondel trimitea la Paris, în acele împrejurări, informații mai liniștitoare, afirmând că delegații sunt pătrunși de „un spirit mai conciliant”, drept dovadă fiind faptul că au consimțit la o suspendare a ostilităților pe timp de cinci zile. În acest context, diplomatul francez releva, ca un fapt pozitiv, că a fost suspendat atacul început contra Vidinului. Guvernul bulgar a cerut guvernului român ocuparea acestui oraș, pentru a asigura ordinea. Titu Maiorescu însă a refuzat, „cu scopul de a nu încuraja, printr-o ocupație chiar momentană, speranțele celor care ar dori ca Vidinul să fie încorporat României”¹⁶.

Încă de la începutul lucrărilor Conferinței de pace, se putea constata că una dintre cele mai dificile probleme care trebuia soluționată era aceea a Cavalei. În această chestiune, Venizelos era foarte intransigent, lăsând să se înțeleagă că rezolvarea acesteia în favoarea Greciei era condiția *sine qua non* a păcii. Blondel relatează într-un lung raport către Pichon poziția Marilor Puteri față de această delicată problemă: „Acțiunea comună a Rusiei și a Austriei se precizează și colegii mei sunt departe de a aplica principiul non-intervenției, pe care l-ați preconizat de câțiva timp, căci ei se pronunță deschis pentru Bulgaria.” Ministrul Bulgariei se străduiește „să-i determine pe delegații români să împărtășească aceleași sentimente”. „În prezent reprezentanții Marilor Puteri sunt astfel repartizați: miniștrii Rusiei, Austro-Ungariei și Italiei se fac avocații Bulgariei, ministrul Angliei și cu mine am rămas neutri, evitând cu grijă să ne pronunțăm pentru sau contra soluțiilor întrevăzute; ministrul Germaniei își dezvăluie în mod voluntar sentimentele sale favorabile Greciei și unui acord direct și complet care trebuie să evite intervenția Puterilor, altfel decât pentru a-l aproba și ratifica.” Blondel menționa că: „delegația română, care dorește să intervină o înțelegere asupra tuturor punctelor în litigiu, privește cu ochi răi ceea ce ei numesc intrigile ministrului Italiei și acțiunea prea accentuată a ministrului Rusiei.” Blondel adăuga că „**ministrul Austriei urmează campania sa de apropiere între România și Bulgaria** (s.n.). Dar, în același timp, agenții săi caută să trezească neîncredere în rândul sârbilor, demonstrând acestora că România nu acționează în apărarea pretențiilor lor”. Diplomatul francez mai arăta că delegații bulgari „întrevăd cu satisfacție un eșec

¹⁴ *D.D.F.*, 3^e serie, tome VII, doc. nr. 494, p. 533-534. Boppe către Pichon, 29 iulie 1913.

¹⁵ *Cartea Verde*, în vol. Maiorescu, Titu, **România, războaiele balcanice și Cadrilaterul**, volum editat de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1995, p. 230. Se va cita *Cartea Verde*.

¹⁶ *D.D.F.*, 3^e serie, tome VII, doc. nr. 499, p. 540-541. Blondel către Pichon, 30 iulie 1913.

(al Conferinței – n.n.) al cărui rezultat ar fi să pună chestiunea în fața unui congres european de la care ei speră să obțină avantajele pe care Conferința de la București nu le-ar garanta fără nici o îndoială. Eu cred [...] că ei sunt încurajați în această atitudine de Cabinetul de la Viena și poate chiar de cel de la Petersburg.” În ceea ce privește poziția Franței, ministrul francez îl informa pe Pichon, că acționează conform instrucțiunilor primite: „[...] Eu mă țin în cea mai mare rezervă în conversațiile cu delegații bulgari și mă mărginesc să le dau sfaturi de conciliere, fără a preciza nimic în legătură cu subiectul revendicărilor lor”¹⁷.

În aceeași zi, Blondel redacta un alt raport către șeful diplomației franceze, în cadrul căruia dădea curs, pe larg, unor interesante reflecții personale în legătură cu implicațiile politicii urmate de către Austro-Ungaria și de către Rusia în timpul Conferinței de pace de la București. Referindu-se la o campanie dusă de “Neue Freie Presse”, Blondel arăta: „Organul de presă din Viena insistă asupra unei noi schimbări care s-ar realiza în politica externă românească «mergând acum de acord cu Bulgaria contra Serbiei și Greciei» și atribuie această schimbare influenței renăscute a cabinetului din Viena asupra celui din București. Acesta adaugă că «Serbia și Grecia au pierdut prietenia României și că o înțelegere româno-bulgară, sub auspiciile Austriei, este iminentă». Aceste știri, al căror caracter tendențios este evident și care au fost de altfel apreciate destul de sever de către mai mulți jurnaliști români, subliniază scopul pe care-l urmărește Austria cu o tenacitate explicată de recentele sale insuccese. Este în afară de orice îndoială că contele **Berchtold a făcut și continuă să facă prin ministrul Austriei de la București cele mai presante demersuri în vederea obținerii unei apropieri între România și Bulgaria care să fie dirijată contra Serbiei** (s.n.). Prințul Fürstenberg este puternic secondat în această misiune de către ministrul Italiei care se complăce în intrigă și care amenința, acum câteva zile, pe unul dintre miniștri români de rea voință a Italiei în cazul în care România nu se va pronunța net în favoarea revendicărilor bulgare. Din nefericire, dispozițiile domnilor Pasici și Venizelos sunt în prezent încă foarte intransigente și permit Austriei să-și multiplice eforturile sale cu mai multă încredere, dacă nu chiar cu mai mult succes.”

Considerațiile lui Blondel despre politica Rusiei sunt prezentate mai pe larg și reflectă un dezacord, dacă nu încă al Parisului, cel puțin al său personal în legătură cu linia politică urmată de cabinetul de la Petersburg: „Rusia [...] manifestă o atitudine ambiguă, care oferă miniștrilor Austriei și Italiei toate facilitățile pentru a pune România în gardă contra sprijinului pe care ea l-ar putea aștepta eventual de la vecinul său din Nord, «egoist, uituc și indecis»; astfel anumite personalități austriece tratează Rusia. Impresia de ușurare cauzată în România de independența pe care a arătat-o guvernul ordonând mobilizarea, în pofida sfaturilor Vienei, nu este ștearsă, dar există pericolul din partea partizanilor vechii orientări politice externe românești, care pot să invoce în favoarea tezei lor favorite fragilitatea noilor combinații. Iată de ce **atrag atenția Excelenței Voastre asupra necesității care trebuie să se**

---

¹⁷ *Ibidem*, doc. nr. 503, p. 543-545. Blondel către Pichon, 31 iulie 1913.

impună cabinetului de la Petersburg de a lua net poziție, de a nu se ține în vagi promisiuni și de a se arăta mai sincer decât o face în prezent, pentru a fi dispus să mențină și să consolideze acordul de fapt care s-a afirmat acum câteva săptămâni între Rusia și România, în timp ce s-au declanșat atacurile bulgarilor contra armatelor aliate. Este evident că dacă Rusia, supunându-se considerațiilor de politică generală, înțelege să renunțe a câștiga definitiv România, noi nu putem să o constrângem să persevereze pe o linie de conduită pe care a inaugurat-o și față de care eu văd, din partea mea, cele mai mari avantaje; dar noi putem să-i prezicem regretele pe care ea le va încerca în ziua în care România ar fi convinsă de inutilitatea avansurilor sale.

În ceea ce ne privește – continua Blondel – eu nu aș putea decât să regret profund lovitura pe care o nouă întoarcere stânga-mprejur a Rusiei ar aduce-o influenței indiscutabile pe care noi am început să o redobândim în această țară. Noi vom conserva simpatiile care nu ne-au abandonat și care s-au afirmat la modul cel mai categoric în ultimul timp, dar, dacă aliații noștri manifestă nestatornicie (deși nu este prea potrivit să le atribui aici acest defect), ne va fi foarte greu să menținem România în sentimentele favorabile pe care ea ni le-a dovedit recent și care sunt în mare parte consecința celor pe care noi i le-am arătat. Deja preferințele cabinetului de la Petersburg manifestate încă de la începutul Conferinței de la București în favoarea pretențiilor bulgare a nemulțumit cercurile politice românești, nu atât pentru că ele tind să împiedice o slăbire a Bulgariei, cât pentru că ele par să țină puțin cont de situația Serbiei și Greciei. (s.n.)”

Blondel relatează în continuare modul în care omologul său rus explica politica cabinetului de la Petersburg. „Colegul meu rus, cu care m-am întreținut acum câteva zile în legătură cu aceste chestiuni, explica astfel politica guvernului său: în ce privește Serbia, Rusia, mi-a spus el, știe că poate totdeauna conta pe o țară care, chiar sub domnia regelui Milan, atunci când relațiile austro-sârbe erau dintre cele mai cordiale, s-a menținut în strâns contact cu Petersburgul; **toate eforturile noastre trebuie deci să tindă pentru a nu ne înstrăina Bulgaria** (s.n.). Cât despre Grecia, adăuga el, noi nu dorim să-i favorizăm prea mult aspirațiile sale, nici să-i dăm mijlocul de a se apropia și de a amenința într-o zi anume Constantinopolul. **Noi nu va trebui cu atât mai mult să lăsăm România să dobândească o prea mare importanță, permițându-i să se îmbete cu succesele sale diplomatice** (s.n.)”.

Afirmațiile ministrului rus Schebeko erau comentate de către Blondel în felul următor: „Calculule colegului meu rus riscă să fie dejucate de evenimente. Pe de o parte Serbia, deziluzionată, ar putea într-o bună zi să caute din nou, dacă nu alianța, cel puțin un acord cu Austria și să facă scump să plătească puternicele sale prietene indiferența sa periculoasă; tentativele au fost deja schițate în acest fel la Viena și la Belgrad; încurajate de oameni politici influenți, nimeni nu ar

putea să afirme că ele nu vor reuși să fie alimentate, atâta timp cât Rusia manifestă o prea mare încredere, bazată pe o fidelitate pe care a câștigat-o. La fel de posibil îmi pare că pericolul de care Rusia se crede amenințată de Grecia (devenită astăzi sperietoarea Rusiei și Italiei!) îi vine mai curând din partea Bulgariei reconstituite și ale cărei vise asupra Constantinopolului vor fi mai ușor și mai rapid realizabile. Nu se pregătește această eventualitate în situația în care Austria oferă concursul său națiunii care poate, într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat, să devină concurentul cel mai redutabil al Rusiei în cursa către Constantinopol?”.

Având în vedere aceste scenarii de politică generală, Blondel adăuga că nu poate să nu remarce că Rusia „a pierdut prea repede amintirea slabului efect pe care imperioasa injoncțiune a țarului Nicolae l-a produs în luna iunie asupra regilor Bulgariei și Serbiei și că ar fi greșit să conteze că poate exercita de acum înainte asupra acestor două țări influența de care ea se bucura altădată. Bulgaria și Serbia sunt conștiente de independența lor; ele s-au obișnuit să gândească și să acționeze urmând propria lor voință și Rusia, cel puțin așa cred eu, se îndreaptă către mari deziluzii dacă ea nu ține mai mult cont, pe viitor, de această stare de spirit și se abținează să trateze ca fiind docile națiunile care s-au emancipat. Ea trebuie să caute să și le câștige și să nu le domine. România, Serbia, Bulgaria și Grecia pot să fie aliate utile; ele nu vor accepta să fie sateliți complezenți”¹⁸.

Practic, delegația bulgară la Conferința de pace era susținută atât de Austro-Ungaria, cât și de Rusia. Prima pentru a o atrage de partea Triplei Alianțe, pe calea unei înțelegeri cu România, cea de-a doua, pentru a redobândi influența pierdută la Sofia în favoarea Austro-Ungariei. Din motive diferite, atât Austro-Ungaria, cât și Rusia acordau un sprijin diplomatic Bulgariei pentru dobândirea Cavalei, în pofida faptului că politica Vienei crea mare iritare la Berlin, iar politica Petersburgului nemulțumea Parisul, chiar dacă diplomația franceză înțelegea să adopte, cel puțin deocamdată, o atitudine neutră. Delcassé, ambasadorul Franței la Petersburg, îl informa pe Pichon despre punctul de vedere în această problemă al Austro-Ungariei și Germaniei, așa cum rezulta dintr-o discuție pe care a avut-o cu ambasadorul austriac, contele Thurn: „Noi nu vom accepta – declara diplomatul austriac – un partaj care ar oferi partea leului (statelor învingătoare – n.n.) în detrimentul Bulgariei. De exemplu, noi nu vom putea admite și nu vom admite anexarea Cavalei de către Grecia. [...] Este echitabil ca Bulgaria să aibă un port la Marea Egee. Ambasadorul Germaniei, adăuga el, mi-a spus astăzi că guvernul său va susține Grecia. De câtva timp, tonul său, când este vorba de Austria, trădează o iritare pe care el se forțează din ce în ce mai mult s-o disimuleze”¹⁹. La rândul său, Jules Cambon, ambasadorul Franței la Berlin,

---

¹⁸ *Ibidem*, doc. nr. 507, p. 548-551. Blondel către Pichon, 31 iulie 1913.

¹⁹ *Ibidem*, doc. nr. 508, p. 551. Delcassé către Pichon, 1 august 1913. Vezi punctul de vedere al Austro-Ungariei și în *Osterreich-Ungarns Aussenpolitik von der Bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsbeginn 1914. Diplomatische Aktenstücke des Österreichisch-Ungarischen Ministeriums des Aussern*, Viena și Leipzig, 1930 (se va cita *O.U.A.*), vol. VI, doc. nr. 8016, 8029, 8088, iar punctul de vedere al Germaniei în *G.P.*, vol. 35, doc. nr. 13700, Jagow către Tschirschky, 1 iulie 1913.

dădea asigurări Parisului că „*Germania va susține guvernul grec în chestiunea Cavaleii*”²⁰.

Având în vedere dificultatea soluționării „problemei Cavaleii”, care provoca disensiuni chiar între Marile Puteri aparținând aceleiași grupări politico-militare, Blondel relatează într-un raport către Pichon din 1 august 1913: „*Mersul negocierilor permite să se speră că un acord definitiv va putea să fie stabilit asupra tuturor chestiunilor, în afară de cea a Cavaleii, râvnită atât de către Grecia cât și de Bulgaria. Cele două părți au invocat starea opiniei publice. În aceste condiții, ministrul afacerilor externe (Titu Maiorescu – n.n.), doritor de a pune capăt cu orice preț conflictului, gândește că ar fi posibil să se facă să fie semnat tratatul de pace complet, dacă el este autorizat de către Marile Puteri să supună conferinței propunerea următoare: tratatul de pace să fie semnat și să cuprindă atribuirea Cavaleii uneia dintre cele două țări care o revendică. Dar, în protocolul final, să fie stipulat ca această atribuire să nu devină definitivă decât după ce a fost aprobată de către Marile Puteri. Domnul Maiorescu speră ca propunerea sa să fie acceptată de către Grecia și Bulgaria, pentru că partea care va fi definitiv privată de Cavala va putea invoca, pentru a se justifica vis-à-vis de opinia publică, voința unanimă a Puterilor. Ministrul Afacerilor Externe nu va uza de altfel de libertatea de acțiune pe care i-ar lăsa-o cele șase Puteri, prin intermediul reprezentanților lor la București, decât după ce se vor fi epuizat toate mijloacele de înțelegere directă și completă între beligeranți. Aș fi recunoscător Excelenței Voastre de a binevoi să-mi faceți cunoscut răspunsul pe care eu trebuie să-l dau sugestiei domnului Maiorescu; colegii mei din Germania, Anglia, Austro-Ungaria, Italia și Rusia au adresat aceeași cerere guvernelor respective*”²¹.

În aceeași zi, Blondel informa Parisul despre stadiul tratativilor româno-bulgare: „*Încă de ieri seară, delegații bulgari s-au întâlnit cu delegații români. Acordul s-a făcut asupra tuturor punctelor și o ședință ulterioară va permite fără îndoială să se ajungă la o înțelegere completă. Delegații bulgari au fost tentați, în același timp, o dată în plus, de a antrena România să încheie un acord separat și au cerut delegaților români ca, în situația în care România va obține o satisfacere completă (a cererilor sale – n.n.), Bulgaria va putea conta pe sprijinul său în discuțiile cu sârbii și grecii. Delegații români au răspuns că România a promis să mijlocească dialogul, pentru a face să prevaleze ideile de conciliere și de moderație, și că ea nu va renunța la promisiunea sa. [...] Delegații bulgari nutresc încă speranța ca, la insistențele aproape violente ale ministrului Italiei, România să consimtă să adreseze un ultimatum Serbiei și Greciei pentru a le obliga să accepte condițiile lor. Răspunsul guvernului român a fost formal și bulgarii nu au mai insistat*”²².

Instrucțiunile pentru ministrul Franței de la București, în legătură cu propunerea formulată de către Titu Maiorescu, referitoare la „problema Cavaleii”, au fost formulate de către Pichon pe data de 2 august 1913: „*Știți care este atitudinea noastră rezervată în tratativele care se desfășoară la București. Noi*

²⁰ *D.D.F.*, doc. nr. 509, p. 552. Jules Cambon către Pichon, 1 august 1913.

²¹ *Ibidem*, doc. nr. 511, p. 553-554. Blondel către Pichon, 1 august 1913.

²² *Ibidem*, doc. nr. 512, p. 554-555. Blondel către Pichon, 1 august 1913.

estimăm că este dezirabil ca tratativele să urmeze și să se finalizeze în afara intervenției Puterilor. Dacă totuși o ruptură pare iminentă și dacă toate Puterile acceptă propunerea domnului Maiorescu, noi nu vom avea obiecții”²³.

În cursul aceleiași zile, Jules Cambon, ambasadorul Franței la Berlin, relatează că ministrul României, Beldiman, i-a declarat despre faptul că, după părerea sa, „guvernul român va trebui să nu ezite în a susține Grecia”. Comentând această informație, Jules Cambon considera că este „un semn al dispozițiilor pe care guvernul german le-a manifestat față de ministrul României”. Totodată adăuga: „Această conversație mi-a arătat că **sentimentul de sprijin dat de către Germania Greciei apăsă greu asupra României și cântărește mult în detașarea sa de Austria** (s.n.). Pentru noi, am impresia că, oricare ar fi atitudinea Rusiei, noi nu va trebui, fără pericol pentru influența noastră viitoare la Atena și fără a lăsa câmp liber Germaniei, să abandonăm sprijinul pe care l-am dat până acum revendicărilor grecilor”²⁴. Evident, Jules Cambon nu avea de unde să cunoască că pentru o atitudine a României favorabilă Greciei intervenise direct împăratul Wilhelm al II-lea, prin amintita telegramă trimisă regelui Carol I, cu o zi în urmă. Din punct de vedere francez, se pare că mai importantă era însă atitudinea Germaniei, prin faptul că deschidea perspectiva unui dezacord între Rusia și Franța în „problema Cavalei”.

O atitudine contrară celei formulate de către Beldiman a manifestat ministrul României la Petersburg, Nano. Într-o convorbire cu ambasadorul francez Delcassé, i-a declarat acestuia că „dacă Grecia se obstinează în pretenții excesive, România și Serbia ar putea să examineze dacă ele trebuie să mențină (cu Grecia – n.n.) o solidaritate devenită prejudiciabilă și injustă. Bulgaria și Grecia rămase față în față, situația s-ar putea schimba”. În „problema Adrianopolului”, Delcassé nu a primit un răspuns pe care probabil îl aștepta ca fiind favorabil, având în vedere că el susținuse ideea unei acțiuni armate a României pentru a se retroceda bulgarilor Adrianopolul: „Dacă recurgerea la forță s-ar impune pentru a obține evacuarea Adrianopolului, afirma diplomatul român, nu ar surâde mult României să facă singură pe jandarmul Europei”. Delcassé adăuga în telegrama sa către Pichon: „Cum ministrul Serbiei asista la conversație, Nano n-a spus că România ar dori să se asocieze. Estimez că aceasta este Bulgaria”²⁵.

Pe data de 3 august 1913, regele Ferdinand al Bulgariei a transmis, prin Panafieu, ministrul Franței la Sofia, o telegramă președintelui Raymond Poincaré prin care solicita sprijinul diplomatic al Parisului. Între altele se arăta: „Vă rog, Domnule Președinte, în numele umanității și al justiției, să susțineți Bulgaria la București în chestiunea atribuirii portului Cavala”²⁶. Rațiunile de stat însă triumfau asupra considerațiilor sentimentale și, de aceea, în telegrama de răspuns, președintele Franței se mărginea să-l asigure pe suveranul bulgar, strict protocolar, de sentimentele sale cele mai bune²⁷.

²³ *Ibidem*, doc. nr. 518, p. 562. Pichon către Blondel, 2 august 1913.

²⁴ *Ibidem*, doc. nr. 517, p. 561. Jules Cambon către Pichon, 2 august 1913.

²⁵ *Ibidem*, doc. nr. 520, p. 562-563. Delcassé către Pichon, 2 august 1913.

²⁶ *Ibidem*, doc. nr. 525, p. 567-568. Panafieu către Pichon, 3 august 1913.

²⁷ *Ibidem*, doc. nr. 527, p. 570. Pichon către Panafieu, 3 august 1913.

Blondel, care își făcuse o datorie de prim ordin în a informa zilnic Parisul despre desfășurarea lucrărilor Conferinței de pace, în raportul său către Pichon din aceeași zi consemna între altele: *„M-am mărginit să răspund delegaților prin sfaturi generale de conciliere și am insistat asupra interesului de a se semna un tratat viabil cât mai curând posibil. Am explicat rezerva mea prin dorința guvernului Republicii de a nu lua parte activă la tratative și prin inconvenientele pe care intervenția noastră ar putea să le aibă provocând și justificând intervenții contrare. D-l Venizelos m-a anunțat că această atitudine îi aduce mai multe servicii decât altele și m-a avizat că celelalte delegații, excepție făcând cea a Muntenegrului, ar fi preferat să mă vadă acționând mai direct pentru a contrabalansa, spun ei, eforturile colegilor noștri italian și austriac. Cât despre delegații români, ei nu neglijează nimic pentru a facilita o înțelegere. Ei au terminat ieri aproape definitiv discutarea frontierelor lor cu Bulgaria. Din partea lor nici o dificultate nu s-a ridicat. Ministrul Angliei a primit ieri seară autorizația de a răspunde afirmativ la propunerea domnului Maiorescu, dar a trebuit să adauge că Anglia își rezervă dreptul de revizuire a tratatului, dacă el ar conține clauze contrare intereselor sale. Ministrul Austriei tocmai a notificat ministrului Afacerilor Externe că guvernul său găsește justificate pretențiile bulgare asupra localității Kotchana, revendicată de sârbi, și a propus, pentru cazul în care o soluție amiabilă nu ar interveni între cei interesați, să se lase această chestiune (ca și aceea a Cavalei) aprecierii Puterilor. Domnul Maiorescu, făcând această comunicare, a adăugat că el ar prefera mult să se evite o asemenea procedură, acceptabilă dacă un singur punct este în litigiu. Dar această procedură devine periculoasă, dacă ea deschide prea mult calea unei intervenții a Puterilor și revizuirii tratatului, dorită fără îndoială de Bulgaria și de cei care o susțin. Totuși, a adăugat președintele de consiliu, dacă noi nu vom putea semna decât cu acest preț și pentru a evita astfel ruptura negocierilor și armistițiul care expiră marți la amiază, noi ne vom ralia sugestiei austriece”*. Blondel a comunicat, cu acel prilej, potrivit instrucțiunilor primite, că *„dacă celelalte Puteri consimt să lase să se înscrie în protocolul final declarațiile relative la Cavala și la Kotchana, Franța nu se va opune”*²⁸.

Poziția Rusiei în „problema Cavalei” a fost exprimată pe data de 3 august 1913, așa cum reiese dintr-o notă a ambasadei Rusiei de la Paris, în care se specifică că, *„dacă chestiunea Cavalei riscă să compromită succesul lucrărilor Conferinței, (guvernul rus – n.n.) declară că își rezervă libertatea de a revizui, de comun acord cu celelalte Mari Puteri, deciziile care vor fi luate de Conferință”*²⁹. În fapt, în colecțiile de documente rusești, se specifică că Rusia sprijinea efectiv Bulgaria pentru încorporarea Cavalei³⁰. În aceeași zi, conform unei alte note de la ambasada Rusiei din Paris, Sazonov făcea un apel pentru accelerarea demersului Puterilor la Constantinopol în vederea impunerii deciziei Conferinței de la Londra referitoare la delimitarea frontierei turco-bulgare,

---

²⁸ *Ibidem*, doc. nr. 526, p. 568-569. Blondel către Pichon, 3 august 1913. Despre poziția exprimată de ambasadorul Austro-Ungariei vezi și *O.U.A.*, vol. VII, doc. nr. 8177, 8204, 8207.

²⁹ *Ibidem*, doc. nr. 529, p. 570-571, 3 august 1913.

³⁰ *Ibidem*, nota 1, p. 570.

concomitent cu o declarație a acestora referitoare la refuzul unei asistențe financiare față de guvernul turc³¹.

Dacă poziția Rusiei era categorică în a sprijini Bulgaria, atitudinea Franței era foarte rezervată. De aceea, guvernul de la Sofia a reluat demersurile diplomatice la Paris, pe data de 4 august 1913, în scopul dobândirii unui sprijin, în special pentru obținerea Cavalei. Interesante ni se par în acest sens câteva dintre considerațiile cuprinse în anexa înaintată, cu mențiunea „*confidențial*”, șefului diplomației franceze Pichon, de către Stanciov, ambasadorul Bulgariei la Paris. Între altele se menționa: „*O înțelegere între Bulgaria și România apare în viitor ca singura posibilă, căci cele două țări nu vor păstra în urma acestui război ranchiuni care nu pot fi iertate și care în mod sigur vor exista între Serbia și Bulgaria, pe de o parte, între Bulgaria și Grecia, pe de altă parte. Din punct de vedere rus, combinația româno-sârbă, întărită de Bulgaria, ar fi un puternic levier de acțiune pentru a apăsa asupra Vienei. [...] În fine, în cazul în care România s-ar repune în angrenajul Triplicei și se va face din nou auxiliara politicii austro-ungare, ar fi foarte important pentru Rusia de a se putea sprijini pe o Bulgarie puternică și capabilă de a paraliza acțiunea României. Din punct de vedere al chestiunii Strâmtoarelor și al echilibrului în Marea Egee, este important ca Bulgaria să aibă un larg acces la Marea Egee și pentru aceasta este necesar ca portul Cavala să-i fie atribuit*”³².

În timp ce „*Austro-Ungaria afișa pentru Bulgaria un zel crescând*”³³, iar Rusia și Italia acționau, cum s-a văzut, pentru apărarea intereselor guvernului bulgar, Franța nu numai că nu a rămas neutră în atitudinea sa și nu a dat curs cererilor insistente ale Sofiei, ci s-a situat pe o poziție opusă, fiind favorabilă Greciei în problema Cavalei. Rațiunile acestei atitudini a guvernului francez au fost explicate de către Pichon ambasadorului Rusiei la Paris, Izvolski, și comunicate lui Delcassé, ambasadorul Franței la Petersburg: „*Noi nu vom putea să lăsăm Germaniei beneficiul atitudinii sale față de guvernul Ateiei și manevrele Triplei Alianțe, care ne sunt confirmate prin informațiile noastre secrete, sunt prea grave pentru ca noi să nu depunem eforturi pentru a le contracara. Ambasadorul Rusiei mi-a spus că guvernul său era preocupat de dezacordul care s-ar produce între noi în ceea ce privește atribuirea Cavalei. În această situație, l-am făcut să observe că noi ne-am declarat gata să ne unim eforturile cu toate celelalte Mari Puteri pentru a regla chestiunea, dacă beligeranții nu pot să reușească și o reluare a ostilităților ar risca să urmeze*”³⁴.

Rugat de Pichon să discute cu Sazonov o eventuală modalitate de înlăturare a unui dezacord între Franța și Rusia în „problema Cavalei”, Delcassé, în urma unei întrevederi cu acesta, se arăta foarte sceptic: „*În această afacere, Austria apasă asupra dispozițiilor Rusiei, la fel cum Germania apasă asupra celor ale noastre*”³⁵.

Consecința politicii Rusiei de susținere a Bulgariei era resimțită nu numai în dezacordul dintre Petersburg și Paris pe această temă, ci și într-o creștere a

---

³¹ *Ibidem*, doc. nr. 528, p. 570, 3 august 1913.

³² *Ibidem*, doc. nr. 531, p. 572-574. Stanciov către Pichon, 4 august 1913. Anexă.

³³ *Ibidem*, doc. nr. 534, p. 576. Delcassé către Pichon, 4 august 1913. Sunt menționate declarațiile contelui Thurn, ambasadorul Austro-Ungariei la Petersburg.

³⁴ *Ibidem*, doc. nr. 539, p. 581. Pichon către Delcassé, 5 august 1913.

³⁵ *Ibidem*, doc. nr. 552, p. 592. Delcassé către Pichon, 6 august 1913.

nemulțumirii înregistrată la nivelul opiniei publice din Serbia, despre care relatează Descos, ministrul Franței la Belgrad. Într-o telegramă către Pichon, acesta menționează opinia atașatului militar francez potrivit căreia „amintirile din 1878 nu-i par să justifice entuziasmul panslavist pentru Bulgaria în detrimentul celor mai clare interese ale Triplei Înțelegeri (s.n.)”³⁶.

În tot acest timp, delegația română se menținea pe o poziție echidistantă, sfătuind părțile implicate în tratative să dea dovadă de moderație și spirit de conciliere. Ambasadorul Marii Britanii la București, Sir G. Barclay, remarcă faptul că respingerea de către România a propunerii de pace separată formulată de către Bulgaria a avut consecințe pozitive, deoarece astfel a fost evitată posibilitatea reluării ostilităților: „Nu există șanse, cred, îl informa pe Sir Edward Grey, ca România să facă pace separată cu Bulgaria. Unul dintre delegații bulgari vorbea recent de posibilitatea de a elimina România prin a-i satisface cererile și apoi de a continua războiul împotriva Greciei și Serbiei. Cuvintele sale i-au fost raportate prim-ministrului român, care a declarat, în prezența mea, că România nu va semna pacea fără cobeligeranți. La întrunirea de ieri, la Conferință, prim-ministrul a vorbit în același sens când a anunțat că România și Bulgaria ajunseseră acum la un acord”³⁷.

De altfel, se profilau în acele zile acorduri și între celelalte părți beligerante implicate, sporindu-se șansele încheierii păcii. Persistau însă diferențele de poziție între Marile Puteri aparținând celor două grupări politico-miliare opuse. Totuși, unele modificări aveau să se producă și în atitudinea acestora. Dacă în cadrul Triplei Înțelegeri se menținea amintitul dezacord între Petersburg și Paris în „problema Cavalei”, poziția Angliei fusese destul de ambiguu exprimată. Chestionat de către Titu Maiorescu, pe data de 3 august 1913, cu privire la atitudinea guvernului englez în ceea ce privește portul Cavala, Sir G. Barclay a răspuns că „guvernul Majestății Sale nu ar ridica obiecții dacă Cavala ar fi dată Bulgariei”³⁸. Nu reieșea implicit și faptul că Londra s-ar opune dacă Cavala ar fi dată Greciei. Pe de altă parte, în cadrul Triplei Alianțe, a intervenit o schimbare de atitudine din partea Italiei. Ambasadorul Italiei la Petersburg, Carlotti, își exprima în cadrul unei discuții cu Delcassé speranța că „la București se va găsi o soluție care va împiedica reluarea ostilităților. Chestiunea Cavalei rămâne totuși punctul negru, dar poate fi disipat”. În totală contradicție cu tot ceea ce afirmaseră până atunci diverșii reprezentanți diplomatici ai Italiei, Carlotti declara că „Italia n-a luat încă poziție asupra acestui punct”. Probabil era o modalitate de a se disocia într-o manieră mai „elegantă” de punctul de vedere pe care îl susținuse până atunci Roma, evident din alte motive, la fel ca și Petersburgul. Comentând răspunsul ambasadorului italian, într-o discuție cu Delcassé, Sazonov afirma că „această schimbare este rezultatul presiunii germane”³⁹.

---

³⁶ *Ibidem*, doc. nr. 550, p. 590. Descos către Pichon, 6 august 1913.

³⁷ *British Documents on the Origins of the War (1898-1914)*, 11 volume în 13 tomuri, London, 1926-1938 (se va cita *B.D.O.W.*), vol. IX, partea a II-a, doc. nr. 1200, p. 953. Sir G. Barclay către Sir Edward Grey, 5 august 1913.

³⁸ *Ibidem*, doc. nr. 1210, p. 961. Sir G. Barclay către Sir Edward Grey, 7 august 1913.

³⁹ *D.D.F.*, 3e série, tome VII, doc. nr. 553, p. 592-593. Delcassé către Pichon, 6 august 1913.

BIBLIOGRAFIE

British Documents on the Origins of the War (1898-1914), 11 volume în 13 tomuri, London, 1926-1938 (se va cita **B.D.O.W.**), vol. IX, partea a II-a, doc. nr. 1200, p. 953. Sir G. Barclay către Sir Edward Grey, 5 august 1913.

Cartea Verde, în vol. Maiorescu, Titu, **România, războaiele balcanice și Cadrilaterul**, volum editat de Stelian Neagoe, Ed. Machiavelli, București, 1995. Se va cita **Cartea Verde**.

D.D.F., 3e série, tome VII, doc. nr. 494. Pichon către Blondel, 29 iulie 1913.

D.D.F., 3e série, tome VII, doc. nr. 494. Boppe către Pichon, 29 iulie 1913.

D.D.F., 3e série, tome VII, doc. nr. 499. Blondel către Pichon, 30 iulie 1913.

D.D.F., 3e série, tome VII, doc. nr. 553. Delcassé către Pichon, 6 august 1913.

D.D.F., doc. nr. 485. Blondel către Pichon, 28 iulie 1913.

D.D.F., doc. nr. 509. Jules Cambon către Pichon, 1 august 1913.

Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette. 1871-1914. Sammlung der Diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes, Berlin, 1922-1926, vol. 35, doc. nr. 13696. Se va cita **G.P.**

Documents diplomatiques français (1871-1914), Paris, 1929-1959, 3e série, tome VII, doc. nr. 483, p. 524-525. Blondel către Pichon, 28 iulie 1913. Se va cita **D.D.F.**

G.P., vol. 35, doc. nr. 13606. Aide-mémoire remis guvernului german de către lordul Granville, 28 iulie 1913.

Titu, Maiorescu, (1995), **Însemnări politice zilnice inedite**, în vol. Maiorescu, Titu, **România, războaiele balcanice și Cadrilaterul**, volum editat de Stelian Neagoe, București, Ed. Machiavelli.

MISIONARISMUL - MIJLOACELE DE ACȚIUNE ALE IMPERIULUI BIZANTIN

Cristina Veronica Andreescu*

vyraene@yahoo.com

Abstract: *The trait that defines the Byzantine diplomacy of the 6th-11th centuries is the missionary activity. Constantinople was in the twelfth century, the most active center of the European diplomacy. Byzantium had a civilizing influence upon the barbaric states and the unity of the empire could be achieved by imprinting a common practicing of orthodoxy. The history of Byzantium represents a separate chapter in the European historiography, characterized by diversity and originality.*

Keywords: *Byzantium, missions, religion, diversity.*

Elementul distinctiv al diplomației bizantine din secolele VI-XI este reprezentat de misiuni. Propaganda creștină era asociată cuceririlor, după cum Charles Diehl amintea că „în măsura în care era colaborator al soldatului, misionarul era și colaborator al diplomatului.”¹ Preotul era cel care deschidea drumul pentru oamenii politici, alături de negustorul, al cărui scop era cercetarea câmpului de acțiune al cancelariei. În perioada secolelor IX-X, misiunile bizantine au avut mare succes, aducând la creștinism mai multe popoare. O bună parte a activității de creștinare li se datorează și fraților Chiril și Metodie. Secolul al VII-lea îi găsește pe slavi în vechile provincii romane pe care le devastaseră anterior: Iliricul, Moesia, Tracia și Macedonia, intrând în curând sub influența Bizanțului. Chiril a alcătuit primul alfabet pentru slavi și a tradus în dialectul slavilor din Macedonia, Evangheliile și textele liturgice.

Această diplomație își avea beneficiile ei, pentru că, mai întâi de toate, îi aducea soldați și pe urmă, acești vasali formau o linie de acoperire împotriva invaziilor. Împăratul își asigura și tratate importante, cum au fost cele cu Veneția, cu Croații, Pecenegii și Armenii. În urma acestor tratate, Constantinopolul era în secolul XII, cel mai activ centru al diplomației europene.

Aceste relații pe care Imperiul Bizantin le-a avut cu diverse state străine a determinat două consecințe importante: în primul rând, mulți străini veneau în Bizanț (de la soldați, negustori până la călători și pelerini) și rămâneau un timp destul de îndelungat, cât să fie influențați într-o oarecare măsură de grandoearea și prosperitatea acestei civilizații; în al doilea rând, prin misiuni, Bizanțul avea o influență civilizatoare asupra statelor barbare. Serviciul adus de către diplomația bizantină Orientului este evidențiată de către Charles Diehl: „prin acțiunea sa, a

---

* Lect. univ. dr., Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila”, Facultatea de Medicină, București.

¹ Charles Diehl, *Bizanț - Mărire și decădere*, Ed. Națională, Ciornei, 1940, p. 76.

creat, în Orient cel puțin, o formă de gândire și de simțire comună, că, pentru lumea slavă și orientală, el a fost ceea ce, pentru lumea occidentală și germană, a fost Roma.”²

Unitatea imperiului a putut fi realizată prin imprimarea unei mărci comune asupra elementelor străine și prin profesarea comună a ortodoxiei.

În Bizanț funcționa un principiu politic de a nu brutaliza pe învinși. Acest lucru nu înseamnă că segmente de popoare nu au fost mutate dintr-o regiune în alta, iar în locul lor au fost așezate colonii de limbă greacă, a căror funcție era de susținere a elenismului.

„Bizanțul a avut generali de origine armeană, persană sau slavă; funcționari italieni, bulgari, armeni; miniștri, care erau Arabi sau Turci convertiți. În acest imperiu cosmopolit, greaca era limba comună în care se puteau înțelege toți acești străini; și vorbind aceeași limbă, pe nesimțite, toți luau obiceiuri și feluri de viață și de gândire comune și se marcau cu aceeași pecete.”³

Elementele discordante care alcătuiau imperiul puteau fi apropiate și prin profesarea unei credințe comune. Aici intervine propaganda religioasă, activă în interiorul imperiului și în afara lui. Bizanțul evanghelizează și cucerește Slavii din Macedonia, Arabii din Creta sau Turcii de la Vardar. Este, astfel, evidentă importanța legăturii religioase în lumea orientală, unde se poate discuta de o dualitate religie-naționalitate, în condițiile în care statului bizantin ortodoxia îi ținea loc de unitate națională. Era o încercare de a transforma *pax Romana* în *pax Christiana* și de a pune în concordanță politica externă a Imperiului cu activitatea Bisericii Bizantine. Țările din Europa de Răsărit au beneficiat de tradiția creștină ortodoxă a Bizanțului, influență care s-a manifestat pe trei coordonate importante: viața de sihăstrie, practică încă ardent la Muntele Athos, lavra, un model intermediar între sistemul eremitic și cel comunitar de viață monastic și mănăstirile cenobitice (cuvânt de origine grecească de la *Koinobion*, care desemnează traiul în comun) ce presupuneau existența unor comunități bine organizate și centralizate, cu disciplină identică și conducere unică a unui stareț.

În vremea patriarhului Fotie mai multe misiuni creștine au consolidat influența culturală și politică a Bizanțului în Balcani, ca și în Rusia sau Europa Centrală. Între 862-863, Rastislav, principe al Moraviei, s-a adresat bizantinilor pentru trimiterea de preoți. Dorința principelui era de a stabili o Biserică autonomă, care oferea o deschidere către creștinism ce asigura ruperea de influența politică a francilor, bavarezilor sau a bulgarilor. Misiunea bizantină în Moravia a fost condusă de Constantin-Chiril, la care s-a alăturat și fratele său, Metodie. Cei doi au ajuns în Moravia în anul 863, opera lor misionară a fost un mare succes datorită introducerii limbii slave în cult, mai ales că în teorie, doar trei limbi de cult erau acceptate: greaca, latina și ebraica. Aceste limbi de cult, erau denumite de Constantin „erezia celor trei limbi.” Denumirea va fi adoptată și de discipolii săi pentru a descrie vederile opozanților, insistând pe concepția conform căreia toate limbile pot fi apte de a transmite credința în Dumnezeu. „În

---

² Ibidem, p. 80.

³ Ibidem, p. 96.

susținerea poziției sale, el a citat cel de-al paisprezecelea capitol din Prima Epistolă a Sfântului Pavel către Corinteni. Versetele care urmează aveau să dea arme potrivite discipolilor săi pentru a apăra liturghia slavonă: „Cel ce grăiește într-o limbă străină pe sine singur se zidește, iar cel ce proorocește zidește Biserica...Și dacă trâmbița va da sunet nelămurit, cine se va pregăti de război? Așa și voi: Dacă prin limbă nu veți da cuvânt lesne de înțeles, cum se va cunoaște ce ați grăit? Veți fi niște oameni care vorbesc în vânt. Sunt așa de multe feluri de limbi în lume, dar nici una din ele nu este fără înțelesul ei...Căci, dacă mă rog într-o limbă străină, duhul meu se roagă, dar mintea mea este neroditoare....Dar în Biserică vreau să grăiesc cinci cuvinte cu mintea mea, ca să învăț și pe alții, decât zeci de mii de cuvinte într-o limbă străină.”⁴

Aceeași dorință de a forma o Biserică autonomă o avea și hanul bulgar Boris (852-889), care acceptă convertirea la creștinism în 864 și primește botezul la Constantinopol, numindu-se Mihail după numele împăratului. Dioceza bulgară era disputată de papa Nicolae I și patriarhul Fotie, conflict care s-a încheiat în 870 când soarta Bulgariei rămânea strâns legată de Ortodoxia bizantină și arhiepiscopul bulgar era numit de patriarhul de la Constantinopol, ocupând un loc de frunte în cadrul ierarhiei bizantine.

La începutul secolului al X-lea, Bizanțul reușește creștinarea Alanilor cu ajutorul monahului bizantin, Eftimie, creștinare care întărește poziția Ortodoxiei în zonă. Același secol reprezintă și creștinarea altor două popoare: unгурii și rușii. Ungurii au fost convertiți la Constantinopol, iar rușii, asemenea bulgarilor, au avut de ales între vechea și noua Romă, iar alegerea s-a îndreptat către Ortodoxia bizantină. Între 989 și 997, episcopia de Kiev a devenit mitropolie ce depindea de Constantinopol; clerul era trimis în general de la Constantinopol, ceea ce permitea neimplicarea scaunului kievean în luptele de la Curtea imperială. După căderea Constantinopolului sub turci (1453), capitala rușilor, Moscova, a fost cea care a primit numele de „a treia Roma”, reușind să continue lupta pentru creștinism începută de vechiul Bizanț.

În cartea sa, *Un Commonwealth medieval: Bizanțul*, Dimitry Obolensky menționează contactul strâns dintre Bizanț și Europa centrală și de Răsărit, periodizând istoria acestor contacte. Primei perioade îi corespunde timpul scurs între 500 și 650 și care a fost dominată de așezarea avarilor în Panonia. A doua perioadă, care se întinde de-a lungul ultimelor patru decenii ale secolului al IX-lea, este caracterizată de misiunile lui Constantin și Metodiu în Moravia. Ultima perioadă a cuprins intervalul 900-1200, cu relații între Bizanț și maghiari.

„Imaginea pe care a avut-o Bizanțul în ochii celorlalți nu trebuie analizată exclusiv din perspectiva contactelor politico-diplomatice și militare, întrucât acesta a lăsat Europei o moștenire culturală colosală. Întreg dreptul roman, sistematizat sub forma unui mare corpus juridic în vremea lui Iustinian a ajuns materie de studiu în Universitățile occidentale și a constituit armătura argumentativă a Imperiului Occidental în disputa acestuia cu Pontificatul. După prăbușirea Constantinopolului, o bună parte a elitei intelectuale bizantine s-a refugiat în vestul Europei, aducând un nou suflu mișcării umaniste aflate la

---

⁴ Dimitri Obolensky, *Un Commonwealth medieval: Bizanțul*, Ed. Corint, București, 2002, p. 162.

apogeu. Învățați precum Bessarion, devenit cardinal după eșecul unirii religioase de la Florența, au adus o întreagă zestre culturală constând în manuscrise neprețuite, care au stat la baza unor prestigioase biblioteci. În acest context, erudiții Renașterii italiene, precum Marsilio Ficino sau Lorenzo Valla au reînviat studiile clasice traducând, pentru prima dată în Occident, vechile opere ale antichității grecești, direct din limba în care au fost scrise. Mai mult decât atât, prin interpretările unor savanți precum neoplatonicianul Georgios Gemistos Plethon gândirea antică a fost asociată mișcării intelectuale care a animat perioada finală a istoriei bizantine.”⁵

Pictura bizantină a aflat de asemenea un teren foarte propice în Moldova cea bogată, ai cărei domnitori aspirau să cârmuiască țara după amintirea lăsată de basilei, se îmbrăcau după moda grecească și primeau în jurul lor slujbași și artiști greci. Bisericele moldovenești fiind înguste și întunecate, frescele au fost extinse pe pereții exteriori, unde au jucat un rol instructiv, comparabil cu cel al fațadelor sculptate din Armenia, de la Vladimir și din meleagurile romanice.

Pictura religioasă de inspirație bizantină s-a menținut în România sub diferite aspecte până când, pe la 1850, a cedat în fața artei de origine occidentală.

Lipsită de sprijinul pe care îl găsisse în structurile politice și intelectuale ale statului bizantin, precum și în dărnicia împăraților și a aristocrației, arta bizantină avea să decadă în cursul secolului al XVIII-lea și să nu mai poată rezista presiunii „naturaliste” venite din Occident. Până la urmă, ea s-a redus, în bună parte, la o stereotipă ilustrare a preceptelor religioase.

Analele sârbești au fost cunoscute la noi foarte curând după alcătuirea lor. Ele au circulat în țările române, dovadă fiind copiile acestor scrieri executate de români. Și nu numai atât, ele au fost folosite, alături de scrieri istorice aparținând literaturii bizantine, ca model literar pentru primele creații ale istoriografiei românești. Se poate spune că începuturile noastre culturale se situează sub influența literaturii bizantine. Demostene Russo în cartea sa *Elenizmul în România*, apărută în 1912 afirma: „Cine zice slavism, zice bizantinism”,⁶ o remarcă destul de puternică și cu un prea mare caracter general. Oricum, preluarea unor modele din Bizanț, pe filiera ortodoxiei slave este un lucru cert. Veșmântul slavon descoperă la interior o gândire românească, cu influențe bizantine.

Întemeietorii principatelor române au inițiat legături cu Bizanțul, fie pe temeuri religioase, fie politice. Multe documente dovedesc sprijinul acordat de domnitorii români mănăstirilor de la Sfântul Munte. Alexandru Basarab și fiul său, Vlaicu-Vodă, au rezidit mănăstirea Cutlumuș. Mare binefăcător acestei mănăstiri a fost, de asemenea, Neagoe Basarab, motiv pentru care la sfințirea Mănăstirii Curtea de Argeș, ctitorie a acestui voievod, au participat toți egumenii Athosului.

Evoluția Europei medievale este altfel înțeleasă, dacă se iau în considerare mărturiile Bizanțului, ale unui oraș mărturisitor al evenimentelor ce au modelat definitiv mersul istoriei. Hotarele sale ce făceau posibile interacțiunile cu alte

---

⁵ Ion Toderașcu, Bogdan-Petru Maleon, *Istoria Bizanțului*, Universitatea Al. I. Cuza, Iași, 2009, p. 7.

⁶ Demostene Russo, *Elenizmul în România*, București, 1912, p. 25 apud Dan Horia Mazilu, *Recitind literatura română veche, vol. I*, Ed. Universității București, 1994, p. 23

națiuni și diplomația bizantină au fost elemente fundamentale în creionarea imaginii unui stat integrat în istoria popoarelor ce au lăsat o moștenire documentară impresionantă. Moștenirea această a fost și o condiție ce a facilitat începutul istoriei popoarelor slave. Istoria bizantină înseamnă și aplecarea asupra valorilor antichității clasice, deoarece prin intermediul culturii bizantine s-au putut readuce la lumină manuscrise ale scriitorilor antici, fie ei greci sau latini.

„Posteritatea este mai recunoscătoare literaturii bizantine pentru acțiunea sa conservatoare decât pentru creațiile sale. Datoria ce o avem către ea nu este datorată atât față de rezultatele ei originale, cât iubirii cu care ea a prezervat comorile antichității clasice ca și tradiția clasică în filozofie, metodă și cercetare”.⁷

Istoria Bizanțului reprezintă un capitol distinct în istoriografia europeană, caracterizat de diversitate și originalitate. Dinspre istoriografia bizantină au iradiat influențe asupra culturii europene medievale și moderne. Perioada de la Constantin cel Mare la Iustinian constituie spațiu istoric al oamenilor de cultură, ce au salvat manuscrisele antichității grecești și romane, Imperiul organizând un *scriptorium de stat*. Aceste valori s-au transmis Occidentului latin și au participat la afirmarea marilor curente de cultură europeană. Culturile greco-slavă și română s-au născut prin aportul paradigmei bizantine, care și-a pus amprenta asupra întregului răsărit.

Cultura bizantină a însemnat aportul celor trei elemente constitutive: elenismul, romanitatea, creștinismul, la care s-a asociat componenta orientală, cu rol în definirea culturii istorice a Bizanțului.

Printre figurile de marcă se numără Constantin al VII-lea Porfirogenetul (905-959), în timpul căruia Iosif Genesius a scris *Istoria Constantinopolului* în patru cărți. Cel mai de seamă istoric a fost însă Mihail Psellos cu o *Cronografie* care acoperă anii 976-1077 și care a redactat în spiritul istoricului ce reda faptele cu fidelitate, nu însă în afara retoricii bizantine, urmat de alți autori ca George Cedrenus sau de Ioan Zonaras.

Ana Comnena (1081-1118), cronograf bizantin, a fost o strălucită autoare a Evului Mediu prin *Alexiada*, în 15 cărți. Lucrarea este bine informată și reprezintă un moment important în evoluția istoriografiei și literaturii bizantine. În *Alexiada*, Ana redă istoria relațiilor politice și a războaielor dintre Alexius I și țările din Vest. Descrie în detaliu armele și tacticile folosite în bătălii. Deși subiectivă, relatarea primei cruciade este de o mare valoare pentru istorie fiind singura scriere a unui martor ocular de origine bizantină existentă, încercând să reînvie o lume și o personalitate. Entuziastă admiratoare a Imperiului Bizantin, Ana considera cruciadele periculoase din punct de vedere politic și religios. Cartea contribuie de asemenea la înțelegerea mentalității și percepției feminine în vremea Bizanțului. Sunt în general idei despre frumusețea istoriei, valoarea adevărului, obiectivitatea scrisului istoric sau funcția educativă a istoriei.

Istoriografii bizantini au considerat că antichitatea trebuie însușită iar scrisul ei trebuie imitat și prelucrat, modelul antic fiind preluat și sub aspect stilistic, ceea ce a însemnat translarea unor citate, proverbe, locuțiuni, alegorii, comparații, aluzii mitologice. În general istoricii bizantini își expun în prefețe

---

⁷ Steven Runciman, *Căderea Constantinopolului*, Ed. Enciclopedică, București, 1991, p. 58.

concepția lor despre istorie, tributară marilor istorici ca Tucidide, Polybios, Diodor din Sicilia.

Pe teritoriul românesc au ajuns influențe materiale și spirituale din Bizanț, Bulgaria, Serbia, lumea dalmată prin intermediul „coridoarelor culturale” (denumire folosită de Răzvan Theodorescu). Cele două „coridoare” importante erau primul pornit din părțile Macedoniei și ale Serbiei și se încheia în câmpia ungară, iar al doilea era început în împrejurimile Bosforului și se încheia în stepa pontică și în regiunile sud-vestice ale Rusiei. Despre importanța lor, Răzvan Theodorescu atrage atenția că „nu erau sub aspect cultural nici rigide, nici etanșe, circulația de oameni, bunuri și idei între ele fiind curentă, iar interferențele lor deloc rare.”⁸

Organizarea administrativă a Imperiului bizantin a păstrat organizarea romană drept model. În timpul lui Iustinian, limba latină era limba oficială, limba guvernului, limba națională.

„Nicăieri în lumea evului mediu nu s-a păstrat mai completă tradiția antică așa ca în Bizanț; nicăieri contactul direct cu elenismul nu s-a menținut mai bine. Politicește, imperiul bizantin putea să revendice Roma și să se proclame moștenitorul ei; din punct de vedere intelectual se împlânta, cu toate rădăcinile sale, în pământul fecund al Greciei antice. Întrunea, sub autoritatea sa, toate capitalele glorioase ale elenismului – Atena, Alexandria, Antiohia și Bizanțul însuși, capitala sa, era, prin esență, o cetate grecească. Populațiunile monarhiei erau, în cea mai mare parte, de rasă greacă sau măcar elenizată. Majoritatea lor vorbea grecește: și așa ele aveau împreună o inteligență mai sprintenă și un gust mai mare despre capodoperele literaturii antice.”⁹

Despre contactul dintre Bizanț și Țările Române, Dimitri Obolensky schițează cele trei motive care au făcut posibile intersectarea celor două paliere culturale și nu numai la un moment în istorie. Primul este legat de comerț, al doilea de ambiția patriarhatului ecumenic de a-și întinde hegemonia și în Europa de Răsărit (prin crearea celor două mitropolii cea a „Ungrovlahiei” și cea a „Moldovlahiei” și de pe urma cărora au avut de câștigat ambele părți, Bizanțul prin continuarea autorității, iar Țările Române prin câștigarea unui statut comparabil cu cel al celorlalte state) iar cel de-al treilea și cel mai important ține de interesul pentru latura militară (bizantinii doreau salvarea capitalei de amenințarea turcilor, și orice ajutor și influență asupra Transilvaniei pentru participarea la cruciade erau binevenite).

Mijlocitorii slavi au ajutat mult la transmiterea culturii și literaturii bizantine, dar, în același timp, nu se poate să li se acorde lor rolul majoritar. Contacte directe cu Athosul au existat, trecând astfel peste filiera sud-slavă și un exemplu grăitor îl reprezintă chiar înființarea mitropoliilor din Țara Românească la 1359 și în Moldova la 1401 care s-au putut face „prin năzuința lăuntrică, dar nu fără cointeresarea patriarhilor ecumenici din Constantinopol.”¹⁰

---

⁸ Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X-XIV)*, Ed. Academiei RSR, București, 1974, pp. 346-348.

⁹ Charles Diehl, *Bizanț - Mărire și decădere*, Ed. Națională, Ciornei, 1940, p. 307.

¹⁰ Dan Horia Mazilu, *Recitind literatura română veche, vol. I*, Ed. Universității București, 1994, p. 25.

BIBLIOGRAFIE

Cantacuzino, George Matei, (1977), *Izvoare și popasuri*, București, Ed. Eminescu.

Diehl, Charles, (1940), *Bizanț - Mărire și decădere*, București, Ed. Națională Ciornei.

Mazilu, Dan Horia, (1994), *Recitind literatura română veche*, București, Ed. Universității București, volumul I.

Obolensky, Dimitri, (2002), *Un Commonwealth medieval: Bizanțul*, București, Ed. Corint.

Runciman, Steven, (1991), *Căderea Constantinopolului*, București, Ed. Enciclopedică.

Theodorescu, Răzvan, (1974), *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X-XIV)*, București, Ed. Academiei.

Toderașcu, Ion, Maleon Bogdan-Petru, (2009), *Istoria Bizanțului*, Iași, Universitatea Al. I. Cuza.

STATUL ȘI SOCIETATEA CIVILĂ ÎN ROMÂNIA

Florentina Burlacu*

florentina.burlacu@yahoo.com

Abstract: *Civil society in Romania didn't evolve too smooth over time. It was born in the mid-nineteenth century due to the influences from the education received by the young Romanian intellectuals in Western Europe. the civil society has experienced a period of prosperity in the interwar period but afterwards it had greatly suffered during the communist regime. Its fall brought along a revival of the civil society and a development influenced by the spreading of mass media and new technology.*

Keywords: *Civil Society, Romania, Citizens, Democracy.*

1. Teoriile moderne privind statul și societatea civilă

Michael Walzer definește societatea civilă ca fiind sfera asocierii umane necoercitive dintre individ și stat, în care oamenii întreprind acțiuni colective în scopuri normative și de fond, într-un mod relativ independent față de guvern și de piață.¹

Vechimea formulei „societate civilă” în analiza politică, de la Aristotel la Durkheim, de la Sfântul Augustin la Marx, face din ea firul conducător al unei prezentări a diferitelor teoretizări ale statului.²

Declarația lui Locke și anume că statul există pentru a proteja un set de drepturi naturale prepolitice a dus teoriile privitoare la societatea civilă pe noi orizonturi. Locke a fost de acord cu ideea conform căreia puterea politică organizează civilizația într-un sens larg, dar a vrut să plaseze societatea civilă pe o fundație mai trainică decât înțelegerea binelui comun.³

Un stat cu puteri limitate și respectarea legilor acestuia va face posibilă urmărirea intereselor proprii de către persoanele purtătoare de drepturi. Dacă Locke a avut dreptate și proprietatea era atât un drept natural cât și o condiție pentru independență morală și autonomie personală, atunci ar fi posibilă o înțelegere a societății civile care ar rezerva un loc de frunte legilor și proceselor economice.⁴

Hegel arată distincția dintre stat și societatea civilă. El face din stat condiția de posibilitate a societății civile, sfera în care oamenii încearcă să-și satisfacă necesitățile prin muncă într-un cadru organizat în care corporațiile joacă un rol esențial, fără de care s-ar degrada într-un război al tuturor împotriva tuturor,

---

¹ Michael Edwards, *The Oxford Handbook of Civil Society*, Oxford University Press 2011, p. 4.

² Dominique Colas, traducere de Vasile Savin, Cătălin Simion, Diana Crupenschi, *Sociologie Politică*, Ed. Univers, București 2004, p. 292.

³ Michael Edwards, *op.cit.*, p. 20.

⁴ Idem.

adică la o întoarcere în starea de natură. Statul de drept, chiar dacă formula este posterioară lui Hegel, permite existența societății civile.⁵

La Hegel statul este organizația organizației, ale cărei elemente sunt familia și societatea civilă, ele însele organizate, dar nu este un organism absorbant, o totalitate nediferențiată, vie, care ar absorbi individul în mijlocul ei.⁶

Societatea civilă hegeliană este sfera în care tensiunea între individ și ansamblu, contradicție a politicii înseși între Unul și Multiplu, este ridicată în același timp când i se află și soluția: interesul (egoist) al individului poate să se afirme aici și, în același timp, integrează individul în instituții de „clase” și „stări” care reglează corporațiile în cadrul unei „politici”, adică prin incluziunea sa în stat. Statul este condiția care oferă posibilitatea existenței societății civile, din moment ce fără stat societatea civilă s-ar autodistrage.⁷

„Societatea civilă este diferența care vine să se plaseze între familie și stat, chiar dacă formarea sa este posterioară aceleia a statului, care trebuie să o preceadă ca o realitate independentă pentru ca ea să poată subzista. De altfel, crearea societății civile aparține lumii moderne, care a recunoscut dreptul tuturor determinărilor Ideii.”⁸

Departate de a fi locul unui soi de armonie creată doar de legile economice, sau de unica logică a necesității, societatea civilă hegeliană este locul antagonismelor sociale care opun interese contradictorii dar care găsesc o soluție politică, și în acest punct teoria sa se distinge atât de aceea a lui Marx cât și de aceea a lui Durkheim.⁹

Marx răstoarnă teoriile lui Hegel acordând prioritate societății civile a cărei economie politică este anatomia ei, și analizează dezvoltarea istorică în calitate de diferențiere în sânul societății civile de care statul se separă puțin câte puțin, până când ajunge la o contradicție radicală ce ar trebui să conducă la dictatura proletariatului.¹⁰

Durkheim încearcă să „salveze” acea componentă socială a identității individuale, care se găsea în teoriile privind societatea civilă existente în secolul al XVIII-lea, dar care s-a pierdut în teoriile utilitariene din secolul al XIX-lea. În acest context nu este surprinzător să găsești în pozițiile politice ale lui Durkheim o susținere a unor organisme intermediare – grupuri ocupaționale și profesionale – care stau între individ și stat. Aceste tipuri de grupuri erau catalogate de unii teoreticieni ca fiind defavorabile principiului de autonomie individuală, dar pentru Durkheim erau singura garanție a existenței unei solidarități sociale printre indivizii care în altfel de circumstanțe erau atomizați. El era convins că numai în aceste tipuri de organizații moderne poate exista autoritatea morală într-o societate guvernată de etica individualistă.¹¹

În această teorie găsim ecouri ale definiției pe care Hegel a dat-o societății civile, aceasta fiind văzută ca un tărâm care există între familie și stat, cu

---

⁵ Dominique Colas, *op.cit.*, p. 293.

⁶ Ibidem, p. 309.

⁷ Idem.

⁸ G.W.F. Hegel, *Elements of the Philosophy of Right*, Cambridge University Press 1991, p. 220.

⁹ Dominique Colas, *op.cit.*, p. 310.

¹⁰ Ibidem, p. 293.

¹¹ Adam B. Seligman, *The Idea of Civil Society*, Princeton University Press 1995, p. 122.

diferența majoră că, în timp ce pentru Hegel această entitate era etică numai în momentul nașterii ei, pentru Durkheim a fost singurul principiu de organizare prin care ar putea exista viața etică, socială.¹²

Gramsci atrage atenția că statul nu este reductibil la o instituție politică, la aparatul guvernamental, ci el include și aparatul „privat” de hegemonie sau societatea civilă. În noțiunea de stat intră, deci, și elemente ale societății civile „Statul fiind egal cu societatea politică, plus societatea civilă, adică hegemonia apărută prin constrângere”.¹³ Statul asigură tocmai echilibrul între societatea politică și cea civilă.¹⁴

Gramsci susține că societatea civilă înglobează un vast complex de instituții „educative” vizând să creeze, să difuzeze, să universalizeze ideologia proprie clasei dominante, deținătoare a aparatului de stat, să extindă și să inculce ansamblului societății morala, gusturile, moravurile, modelele religioase, filosofice, formulele ideologice ale clasei conducătoare politic.¹⁵

Am amintit aceste teorii pentru a ne refamiliariza cu noțiunea de societate civilă și cu legătura pe care aceasta o are cu statul. În continuare vom analiza societatea civilă nu din punct de vedere teoretic, ci practic, așa cum aceasta a luat naștere și a evoluat în România.

2. Societatea civilă în România

Apariția și dezvoltarea unei societăți civile în România este legată în mod direct de dezvoltarea unei sfere publice, proces facilitat de apariția unui număr mare de ziare după 1860 și de prezența unei clase intelectuale educate în Vestul Europei. Aceste elemente au prilejuit numeroase dezbateri sociale, culturale, religioase și politice.¹⁶

În timp ce 80% din populație continua să trăiască în zonele rurale, la oraș s-au dezvoltat o serie de rețele sociale până în perioada Primului Război Mondial. Cluburile elitelor politice și culturale erau organizate în jurul celor două partide principale, Conservatorii și Liberalii. La acea vreme acestea reprezentau principalele forme de implicare în viața socială și politică. De exemplu, clubul Junimea din Iași a dominat dezbaterile culturale referitoare la modul de dezvoltare al României și a stabilit un canon, care a generat ulterior efecte semnificative.¹⁷

În zonele rurale primele asociații ale țăranilor au luat naștere la începutul secolului XX, ca parte a unui proces de reformă stimulat de programul educațional inițiat de Spiru Haret, care în acea vreme era Ministrul Învățământului. De asemenea, au fost create mai multe bănci populare și asociații agricole, forme asociative care au continuat să existe până la instaurarea regimului comunist. Un alt tip de asociație a fost reprezentat de Clubul Socialist,

---

¹² Idem.

¹³ Antonio Gramsci, *Opere alese*, Ed. Politică, București 1969, pp. 195-196.

¹⁴ Mihai Milca, *Geneza teoriei elitelor: Provocarea neomachiavellienilor*, Ed. Economică, București 2001, p. 206.

¹⁵ Ibidem, p. 210.

¹⁶ Todor Arpad, *Europa Civică – România Civică*, Proiectul „EU Civis: Civil Europe – Civil Hungary – Civil Austria – Civil Romania”, Asociația Pro Democrația 2008, p. 9.

¹⁷ Idem.

care s-a autointitulat ca fiind reprezentant al intereselor statului în formare al muncitorilor industriali din orașe.¹⁸

Biserica Ortodoxă Română a trecut printr-un proces de adaptare la noile tendințe, inițiind un proces de dezvoltare a unor activități de caritate care nu existau anterior, de exemplu cantinele săracilor. Pentru că nici nu se punea problema ca statul să se implice în activitățile redistributive (cu caracter social), organizațiile de caritate au beneficiat de un teren prielnic pentru dezvoltare, devenind un câmp de activitate pentru multe femei din înalta societate sau, uneori, chiar din clasa de mijloc. Mai târziu, o parte din aceste asociații s-au transformat în promoatoare ale drepturilor femeilor. Una dintre cele mai importante asociații a fost Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române (SONFR). Principala sursă de venituri pentru aceste asociații era reprezentată de donații, făcute ca acte de caritate de persoanele din înalta societate.¹⁹

În această perioadă au fost ridicate și o parte din primele instituții publice, nu atât din fonduri oferite de stat, cât de către înalta societate: spitale (Brâncoveanu, Elisabeta, etc.), biblioteci publice (Fundația Carol I, Ferdinand și Carol II), grădinițe și orfelinate, instituții de educație a adulților. Academia Română a devenit unul dintre principalii recipienți de donații din partea persoanelor non-religioase.²⁰

După crearea României Mari prin unirea cu o serie de provincii multiculturale precum Transilvania, Banat, Bucovina și Basarabia, evoluția cadrului legislativ a fost accelerată, iar prin adoptarea Legii 21/1924 (Legea Mârzescu) a fost creat cadrul legal pentru aplicarea principiului libertății de asociere menționat în Constituțiile din 1866 și 1923.²¹

Numărul asociațiilor și fundațiilor a crescut în mod dramatic în perioada interbelică. Multe din acestea erau asociații culturale create cu scopul de popularizare a anumitor aptitudini la nivelul populației (atât urbane cât și rurale). Un alt tip de asociații era cel de promovare a drepturilor femeilor, în special dreptul la vot, aici putem aminti Consiliul Național al Femeilor Române (CNFR 1921-1939), dar și cel ce viza implicarea în activități cu caracter social. De asemenea, minoritățile religioase și etnice și-au înființat propriile asociații culturale menite să le protejeze identitatea și moștenirea culturală. Totuși, din cauza unor factori structurali, în comparație cu media europeană, nivelul vieții asociative din România a rămas scăzut în această perioadă. În ciuda progreselor economice, numărul săracilor a rămas foarte ridicat, iar odată cu răspândirea totalitarismului în Europa, naționalismul a devenit treptat singura formă acceptată de civism.²²

---

¹⁸ Idem.

¹⁹ Idem.

²⁰ George Ursul, *From political freedom to religious independence: The Romanian Orthodox Church 1877-1925* în Stephen Fisher-Galați, Radu Florescu, George Ursul, *Romania between East and West. Historical essays in memory of Constantin C. Giurescu, East European Monographs*, Boulder 1982, pp. 217 – 244.

²¹ Todor Arpad, *op.cit.*, p. 10.

²² Idem.

În perioada comunistă marea majoritate a activităților derulate de societatea civilă, indiferent de natura lor, a fost subordonată de către Partidul Comunist prin intermediul aparatului de stat. În anul 1948 statul român a naționalizat majoritatea companiilor private, pentru ca mai apoi toate activitățile economice să fie aduse sub controlul direct al statului sau organizate sub forma cooperativelor de producție. Până în 1962, întreaga suprafață de pământ, cu excepția zonelor muntoase, a fost fie naționalizată, fie trecută în cooperative agricole. Nici un fel de activități sociale nu erau tolerate, fiind văzute drept opoziție față de regim și pedepsite cu închisoare de la 5 la 10 ani.²³

O serie de rețele sociale informale au existat în permanență în rândul intelectualilor, dar ele au devenit puternic politizate după Revoluția culturală din 1971 și în contextul avântului mișcării numite protocronismul românesc. În cadrul Școlii de la Păltiniș s-a dezvoltat o rețea impresionantă de intelectuali care refuzau politica culturală impusă de stat, în timp ce au fost formate grupuri de dezbateri în jurul revistelor studențești – *Opinia studențească* și *Dialog*. Mulți intelectuali au început să publice scrisori de protest în afara României. Mulți din acești protestatari tineri au devenit figuri majore ale dezvoltării societății civile în anii '90, aici îi putem aminti pe intelectualii reuniți în jurul Grupului de Dialog Social.²⁴

Revoluția din decembrie 1989 a reprezentat momentul de renaștere al societății civile românești. După constituirea inițială, în 22 decembrie 1989, a Consiliului Frontului Salvării Naționale ca organism al puterii de stat în care au fost incluse o serie de personalități cunoscute drept opozanți ai regimului ceaușist, intenția de transformare a acestei organizații în partid politic a dus la demisia acestor persoane și alăturarea lor societății civile care se opunea noii conduceri politice. După alegerile parlamentare și prezidențiale din 1992, raporturile dintre societatea civilă și puterea politică s-au normalizat, culminând cu schimbarea puterii politice în 1996, când principala alianță din coaliția de guvernare, Convenția Democrată din România (CDR) conținea o serie de organizații civice din cadrul Forumului Democratic Antitotalitar din România. Chiar dacă inițial, aceste organizații ar fi trebuit să aibă un rol în formularea politicilor noii puteri, ele au fost îndepărtate treptat de la luarea deciziilor politice.²⁵

Creșterea numărului de organizații ale societății civile poate fi considerată spectaculoasă, pornind de la cifre minime în 1989, la 13.000 în 1996, la peste 44.000 în 1999²⁶ și ajungând la peste 53.000 la nivelul anului 2008. Din punct de vedere legal Legea Mârzescu din 1924 nu a fost abolită, astfel încât aceasta a constituit baza legală pentru înregistrarea juridică a organizațiilor non-guvernamentale nou constituite. Pe parcursul anilor, complexitatea cadrului legal de funcționare a diferitelor activități a organizațiilor societății civile a crescut în permanență. Însă, abia în anul 2000 s-a ajuns la implementarea unui cadru juridic clar și predictibil din punct de vedere al procedurii de înregistrare a ONG-

---

²³ Idem.

²⁴ Ibidem, p. 11.

²⁵ Ibidem, p. 12.

²⁶ Eugen Baican, Florin Duma, *The NGO's social care in Romania*, Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Studia Europaea, XIIV 1999, pp. 1-2.

urilor, a managementului dar și a relațiilor dintre administrația publică și organizațiile non-guvernamentale.²⁷

Procesul de integrare în Uniunea Europeană a dus la creșterea importanței societății civile, în special din punct de vedere al capacității de influențare a factorului politic. După 1999, când integrarea în Uniunea Europeană a devenit aproape o certitudine, sectorul non-guvernamental a reușit să folosească în mod eficient cerințele impuse de UE, condiții definite de multe ori doar în sens larg, pentru a-și avansa propriile puncte de pe agendă. De altfel, rapoartele diferitelor organizații ale societății civile au fost folosite în mod constant pentru evaluarea progreselor României de către organismele UE, aspect care a influențat atitudinea clasei politice. Un exemplu concludent este existența mai multor momente în care diferite rapoarte ale unor organizații românești au fost discutate în timpul unor ședințe de guvern.²⁸

Însă asociațiile și fundațiile cu activitate în domeniul general al drepturilor omului au fost de departe cele mai vizibile din punct de vedere mediatic în perioada de democratizare a României.²⁹

Dacă la nivelul anului 1997, 90% dintre ONG-urile active din România se aflau în zone urbane, din acest procentaj 76% fiind localizate în localități reședință de județ, până în 2004 situația s-a ameliorat, procentul organizațiilor din zona rurală crescând la o treime. La nivelul anului 2003 Bucureștiul găzduia cel mai mare număr de ONG-uri, iar regiunea Transilvania, era, de departe, liderul, din punct de vedere al vieții asociative.³⁰

În continuare vom prezenta câteva cazuri concrete în care societatea civilă, sau mai bine spus organizații ale societății civile au reușit să impună guvernelor și autorităților locale luarea unor decizii și adoptarea unor acte normative care să fie conforme cu interesele comunității și ale cetățenilor care o compun.

3. Societatea civilă și politicile publice

Politicile publice sunt promovate prin interacțiunea dintre societatea civilă și instituțiile guvernamentale printr-un permanent proces de negociere în condițiile în care puterea, chiar și inegală, este distribuită relativ uniform în societate.³¹

Lipsa unor bariere formale combinată cu prevederile legale privind transparența actului de decizie oferă importante oportunități organizațiilor societății civile de a sesiza și interveni din timp în corectarea anumitor decizii politice cu potențiale efecte nefaste. După 2003, au existat nenumărate cazuri în care diferite inițiative legislative postate pe internet pentru consultare publică au fost modificate ca urmare a unor reacții din partea societății civile.³²

În ultimii ani cele mai vizibile organizații ale societății civile sunt asociațiile de protecție a mediului și asociațiile și fundațiile pentru apărarea drepturilor omului.

---

²⁷ Todor Arpad, *op.cit.*, p. 13.

²⁸ Ibidem, p. 14.

²⁹ Ibidem, p.20.

³⁰ Ibidem, p. 21.

³¹ Vasile Ostaciuc, *Introducere în teoria politicilor publice*, Lucrare publicată în regie proprie, București 2006, p. 58.

³² Todor Arpad, *op.cit.*, pp. 16 – 17.

Odată cu creșterea proeminenței problematicii protecției mediului înconjurător, asociațiile de protecție a mediului au dobândit o importanță din ce în ce mai mare și în România. Dacă pentru o bună perioadă de timp, cea mai vizibilă organizație de protecția mediului din România a fost Greenpeace, în ultimii ani o serie de organizații românești au obținut succese semnificative în abordarea unor probleme de mediu.³³

Asociația Salvați Dunărea și Delta a reușit să determine o serie de modificări legislative menite să limiteze exploatarea economică a resurselor piscicole și conservarea biodiversității în Delta Dunării și pe râul Dunărea.³⁴

Un alt exemplu ar fi Campania „Salvați Roșia Montană” prin care s-a încetinit demararea celei mai mari exploatare aurifere din România, campanie care a reunit un număr important de instituții și personalități, într-un amplu efort de advocacy.³⁵

Academia Română a elaborat chiar și o analiză privind riscurile și beneficiile Proiectului de la Roșia Montană, concluziile arătând clar că exploatarea prin cianurare a aurului este periculoasă pentru mediul înconjurător și pentru sănătatea oamenilor din zonă, de asemenea detonarea celor patru munți care adăpostesc faimoasele și neprețuitele galerii romane ar aduce statului român o pierdere uriașă, neconformă cu interesul național și cu principiile dezvoltării durabile. O altă instituție care s-a declarat ferm împotriva acestui proiect este Biserica Ortodoxă Română.

De asemenea, o altă campanie care a fost vizibilă în ultimul timp a fost cea împotriva exploatarei gazelor de șist prin fracturare hidraulică, această cauză fiind susținută puternic mai ales de populația care trăiește în apropierea perimetrelor de exploatare, dar și de multe autorități locale și chiar de reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române.

Pericolul pe care acest tip de exploatare îl reprezintă pentru mediul înconjurător și pentru sănătatea oamenilor este foarte mare mai ales datorită riscului ridicat de contaminare a pânzei de apă freatică cu substanțe chimice, toxice și cancerigene.

Campania „Salvați Pădurile Virgine” inițiată de WWF-România a atras atenția asupra stării în care se află pădurile din țara noastră supuse defrișărilor necontrolate. În decembrie 2011 a fost încheiat un protocol între Ministrul Mediului și Pădurilor și WWF-România care prevede colaborarea în vederea identificării, cartării și protecției pădurilor virgine din România și, de asemenea, identificarea unor mecanisme financiare pentru despăgubirea proprietarilor de păduri virgine.

În urma acestei campanii, în 2012 a fost emis ordinul de ministru care definește clar criteriile de identificare a pădurilor virgine și care conferă pădurilor virgine identificate statutul de păduri strict protejate. Această organizație se implică activ în dezbaterile publice a legislației privind domeniul forestier, atrăgând atenția asupra unor articole din noul Cod Silvic și din Legea privind retrocedarea pădurilor care ar avea efecte negative asupra pădurilor de la noi din țară.

---

³³ Ibidem, p. 20.

³⁴ Idem.

³⁵ Idem.

O altă campanie „Salvați râurile de munte din România” s-a soldat și ea cu semnarea unui protocol de colaborare între Departamentul de Ape, Păduri și Piscicultură și organizația WWF-România.

Protocolul prevede angajamentul de a alinia producția de hidroenergie din România la legislația Uniunii Europene privind conservarea naturii, prin emiterea unui act normativ cuprinzând măsuri care vor fi implementate în premieră în regiunea Dunării urmând să se extindă și la râurile de munte. Aceste râuri de munte au avut cel mai mult de suferit de pe urma construirii de microhidrocentrale care au mutilat arii naturale protejate din Munții Carpați.

Alte campanii au avut ca scop protejarea unor viețuitoare aflate pe cale de dispariție cum ar fi urșii bruni, râșii, rațele roșii, cormoranii mici, sturionii și delfinii.

În domeniul apărării drepturilor omului amintim activitățile de advocacy întreprinse de o serie de organizații neguvernamentale, precum Transcena în vederea modificării Legii privind prevenirea și combaterea violenței în familie și pentru urgentarea emiterii Ordinului de Protecție pentru femeile victime ale violenței domestice.

Introdus prin Legea 25 din 2012 ordinul de protecție este un pas înainte pentru legislația românească, însă acesta nu își atinge scopul, deoarece numărul respingerilor instituirii unui astfel de ordin este prea mare, iar timpul care se scurge de la cererea acestuia și până la aplicarea lui este prea lung, punând uneori în pericol viața victimei.

UNICEF în parteneriat cu Ministerul Sănătății a readus la viață programul „Inițiativa Spital Prieten al Copilului” (ISPC) în anul 2008. ISPC a fost demarată ca mijloc de promovare a alăptării exclusive încă de la naștere și a combaterii abandonului copilului.

În paralel UNICEF și-a intensificat eforturile de advocacy pentru o nouă lege privind interzicerea folosirii substituenților de lapte matern în spitale.

După o serie de participări la consultările publice organizate de Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului cu privire la Legea Educației Naționale, organizația Salvați Copiii a propus mai multe amendamente. Una dintre propunerile sale care urmărea legiferarea principiului participării copiilor și tinerilor la activitatea de luare a deciziilor în școli a fost inclusă în această lege.

Salvați Copiii a susținut dreptul la educație al copiilor solicitanți de azil. Legea 122/2006 privind azilul în România, în forma sa inițială, prevedea accesul la cursul pregătitor în vederea înscrierii în sistemul de învățământ doar pentru copii care au obținut statutul de refugiat. Formalitățile de acordare a acestui statut puteau dura și doi ani timp în care copilul nu putea fi înscris la școală. În urma modificării acestei legi li se permite accesul la educație și solicitanților de azil minori.

4. Concluzii

Societatea civilă a căpătat o importanță mai mare în perioada contemporană, perioadă în care statul devine tot mai puternic existând nevoia unei contraponderi. Așa au luat naștere organizațiile societății civile care au oferit cetățenilor o șansă de a-și face vocea auzită și de a lupta pentru o cauză în care cred.

Aceste organizații urmăresc elaborarea actelor normative din domeniul lor de activitate și participă la consultările organizate de respectivele ministerele propunând diverse amendamente. ONG-urile sunt cele care trag semnale de alarmă atunci când unul sau mai multe articole ar putea avea efecte negative asupra cetățenilor sau asupra domeniului ce se dorește a fi reglementat, de asemenea, în cazul în care a fost omis un aspect important ele sunt cele care fac propuneri în vederea remedierii respectivei greșeli.

Prin puterea lor de negociere și de persuasiune aceste organizații pot să reușească să influențeze decizia guvernamentală și implicit politicile publice ale unui stat. Forța lor vine din numărul de membrii și de simpatizanți pe care îl au și din vizibilitatea în mass-media a campaniilor pe care le promovează.

Societatea civilă este într-o continuă schimbare evoluând o dată cu tehnologia, de care se folosește pentru a-și transmite mesajul, pentru a-i educa pe oamenii obișnuiți și pentru a-și mobiliza membrii fideli. Un lucru îmbucurător este că tot mai mulți tineri români se implică în susținerea unor cauze importante pentru libertatea și pentru sănătatea lor, dar și pentru cea a copiilor lor.

Românii au început să dea din ce în ce mai multă importanță problemelor de mediu înțelegând că un mediu înconjurător nepoluat le garantează o viață sănătoasă lor și celor apropiați.

De asemenea, drepturile omului au căpătat o semnificație aparte pentru un popor căruia multă vreme i-au fost negate anumite drepturi. Acum cetățenii sunt liberi să își susțină punctul de vedere în fața autorităților și să încerce, prin mijloace democratice, să își impună voința în vederea elaborării și implementării unor decizii pe care ei le consideră juste.

BIBLIOGRAFIE

Arpad, Todor, (2008), *Europa Civică – România Civică*, Proiectul „EU Civis: Civil Europe – Civil Hungary – Civil Austria – Civil Romania”, Asociația Pro Democrația.

Baican, Eugen Duma, Florin, (1999), *The NGO's social care in Romania*, Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Studia Europeea, XIIV.

Colas, Dominique traducere de Vasile Savin, Cătălin Simion, Diana Crupenschi, (2004), *Sociologie Politică*, București, Ed. Univers.

Edwards, Michael, (2011), *The Oxford Handbook of Civil Society*, Oxford University Press.

Gramsci, Antonio, (1969), *Opere alese*, București, Ed. Politică.

Hegel, G.W.F., (1991), *Elements of the Philosophy of Right*, Cambridge University Press.

Milca, Mihai, (2001), *Geneza teoriei elitelor: Provocarea neomachiavelliilor*, București, Ed. Economică.

Ostaciuc, Vasile, (2006), *Introducere în teoria politicilor publice*, Lucrare publicată în regie proprie, București.

Seligman, Adam B., (1995), *The Idea of Civil Society*, Princeton University Press.

Ursul, George, (1982), *From political freedom to religious independence: The Romanian Orthodox Church 1877-1925* în Stephen Fisher-Galați, Radu Florescu, George Ursul, *Romania between East and West. Historical essays in memory of Constantin C. Giurescu, East European Monographs*, Boulder.

GLOBALIZAREA, OPORTUNITĂȚI LA LIMITA HAOSULUI

Luminița Kohalmi*

luminita.kohalmi@ucdc.ro

Abstract: *In recent years there has emerged a collection of interdisciplinary efforts known as Chaos Theory, emphasizing accelerated change, stresses disorder, instability, disequilibrium, non-linear relationships between open systems. This theory offers a new set of metaphors and scientific tools to help explain the dynamics of globalisation. Current political, economic, social and cultural changes can no longer be solved or managed through traditional approaches and methods; they require new ways of thinking and solutions, nonlinear complex models of action, and chaotic models to deal with chaotic situations. ChaosTheory addresses issues that lie at the heart of globalisation.*

Keywords: *globalisation, chaos, complexity, crises, uncertainty, change.*

Introducere

Globalizarea se numără printre cele mai populare sintagme născute la granița dintre societatea industrială și cea informațională, la limita dintre mecanica newtoniană și teoria haosului. Datorită atractivității sale, conceptul a generat în jurul său eferescență academică constând în dezbateri aprinse pe seama unor evaluări descriptive și explicative, dar și în revigorarea acțiunilor întreprinse la nivel local sau planetar într-o lume caracterizată de incertitudini și de complexitate.

Atunci când vorbim despre studiile dedicate globalizării, toată lumea este de acord că aproape toate abordările pot fi contestate, inclusiv definiția globalizării însăși. Chiar dacă nu există o definiție asupra căreia să se fi ajuns la un consens, cele mai multe definiții se raportează însă la idei similare și folosesc termeni care vizează creșterea vitezei de desfășurare a proceselor și de circulație a fluxurilor, respectiv creșterea integrării și interconectivității. În acest context, George Ritzer definește globalizarea ca pe „un set de procese accelerate care implică fluxuri ce se stabilesc între un număr tot mai mare de locuri din lume și care conduc la creșterea integrării și interconectivității dintre aceste locuri”¹.

Disputele iscate în procesul de studiere a globalizării nu vizează însă doar definirea acesteia, ci și alte dimensiuni care nu se limitează exclusiv la elemente de natură formală. Nu s-a limpezit, de exemplu, care este natura subiectelor ce contează în materie de globalizare, nici care sunt teoriile de bază sau metodele relevante în domeniu. În situații de acest gen, în care dezbateră nu lămurește o

---

* Cadru didactic asociat dr., Facultatea de Științe Politice și Comunicare, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București.

¹ George Ritzer, *The Blackwell Companion to Globalization*, Oxford, Blackwell Publishing, 2007, p. 1

paletă de problematici, ci adaugă noi nuanțe la cele existente până atunci, există două statusuri pe care le putem arbora. Prima modalitate de raportare la situație este comună și savuroasă, putem să ne bucurăm din plin de hipermarketul studiilor de globalizare, să alegem după bunul plac de pe rafturi burdușite de perspective, orientări normative, teorii și metode la reduceri de preț.

Dacă însă diferențele de abordări sunt profunde și nuanțate, constituind semne evidente ale unei crize epistemologice, soluția constă în impunerea unor noi metafore, paradigme, care să explice fenomene din ce în ce mai complexe ce se desfășoară cu viteză crescătoare, într-o lume marcată de incertitudini și de ambiguități. Ulrich Beck² se numără printre cei care au încercat să impună o paradigmă nouă, cosmopolismul, argumentând că științele sociale (sociologia, științele politice, relațiile internaționale etc.) sunt blocate în continuare în vechile paradigme, acestea luând statul - națiune ca unitate de bază de analiză. În opinia acestuia, dacă unitatea de analiză este globul, orientările cosmopolite normative care se deschid, împreună cu perspectivele, teoriile și metodele asociate sunt capabile să răspundă revoluționar nevoilor explicative legate de globalizare.

Pentru a explica crizele, surprizele, schimbările profunde și rapide asociate globalizării, cercetători din științele sociale au importat din științele exacte Teoria Haosului. Dincolo de faptul că nimeni nu contestă nevoia unei abordări interdisciplinare atunci când vine vorba de o Teorie Generală a Globalizării, provocările ultimilor ani au fost legate de deschiderea domeniului către paradigmele asociate Teoriei Haosului, dar și de identificarea unor dinamici haotice măsurabile, asociate globalizării, care să genereze modele recurente validate științific. În cele ce urmează, vom vedea ce schimbare de paradigmă aduce Teoria Haosului în studierea globalizării, dar și în ce școală de gândire globalistă se încadrează, ce modele de analiză a globalizării folosește și cât de satisfăcătoare sunt răspunsurile acestei teorii la întrebările domeniului.

Paradigmele Teoriei Haosului

Familiarizarea neinițiatilor cu Teoria Haosului presupune o înțelegere aprofundată a relațiilor care se stabilesc între părți și întreg, între segmente și sistem, dar și între stabilitate și acel haos care poate să conducă la o nouă formă de ordine și de stabilitate. În limbajul de zi cu zi, haosul are înțelesul unei mari încurcături. În limbaj științific însă, haosul descrie un amestec cuprinzător și sensibil între stabilitate și instabilitate, care poate să dea sens fenomenelor care pot să apară din întâmplare.

Descoperirea majoră a Teoriei Haosului constă în identificarea unor clase largi de sisteme naturale și sociale care expun tranziții de la ordine la haos, aceste tranziții fiind universale și cantitativ măsurabile. Proprietățile universale ale sistemelor dinamice neliniare care expun tranziții spre haos sunt: conștiența, complexitatea, disiparea și emergența.

Inițial, teoria s-a dezvoltat în cadrul conceptual al științelor exacte, ca variațiune a teoriei sistemelor în anii '60, pentru ca, mai târziu, să își găsească echivalent în științele sociale. Este de necontestat astăzi faptul că Teoria Haosului

---

² Ulrich Beck, *The Cosmopolitan Vision*, Cambridge, Polity Press, 2006, p. 24.

are contribuții importante la explicarea și rezolvarea problemelor legate de guvernare, administrație, mediu, globalizare etc. În 1987, Gleick (1987, *Chaos: Making a New Science*) ridică Teoria Haosului la statutul de „nouă știință”, argumentând că trăim într-o lume complexă, marcată de incertitudini, lucruri care apar din întâmplare și evenimente neprevizibile care pot să ne încurce planurile și să arunce sistemele în haos, ba chiar să provoace catastrofe. Acesta apreciază că crizele, surprizele, schimbările neașteptate și rapide, confuzia și lucrurile scăpate de sub control prevalează în lumea în care trăim, iar liderii trebuie să fie pregătiți să facă față unor fenomene haotice și să conducă organizații complexe.

Raportându-se la complexitatea mediului în care trăim, Peter Drucker (1969, *The Age of Discontinuity: Guidelines to Our Changing Society*) afirma că trăim în „epoca discontinuității”, iar Charles Handy (1997, *Age of Unreason*, și 1998, *The Changing Worlds of Organizations*) vorbea despre „epoca lipsei de motive” și „fără certitudini”. În ultimii ani, tot mai multe cărți referitoare la globalizare fac referire la schimbări haotice care să surprindă state-națiuni, guverne, decidenți politici și oameni de business, în egală măsură. Huntington (1996, *The clash of civilizations*) vorbește despre „ciocnirea civilizațiilor”, iar Fukuyama (1992, *The End of History and the Last Man*) prezice sfârșitul istoriei și vorbește de ultimul om, afirmând că, odată cu căderea fostei Uniuni Sovietice, am asistat la sfârșitul oricărui sistem social care ar putea crede că este în stare să concureze cu capitalismul.

Teoria haosului studiază comportamentul acelor sisteme în care interacțiunile au o asemenea amplitudine încât nu pot fi stabilite relații de tip cauzal, unde interacțiunile dau naștere unor comportamente emergente și în care efecte individuale nu pot fi izolate. După Kellert³, teoria haosului se referă la „studiul calitativ al comportamentului instabil și aperiodic al sistemelor dinamice neliniare”. Definiția lui Kelert are în vedere faptul că teoria haosului urmărește identificarea unor modele de comportament pe termen lung, concentrându-se pe schimbările calitative care se produc în sistemele dinamice neliniare. Griffin⁴ aprecia că teoria haosului poate fi aplicată atât într-o manieră obiectivă, științifică, reduționistă și generalizabilă, cât și într-o manieră subiectivă, interpretativă și individualistă. Prin puterea metaforelor pe care le propune, teoria haosului ar putea ajuta la reconcilierea lipsei de predictibilitate și de certitudini din sistemele sociale și organizaționale cu cadrul de lucru științific și determinist.

Morgan⁵ susține că metaforele sunt „forme structurale de bază ale experienței prin care oamenii se angrenează, se organizează și înțeleg lumea în care trăiesc”. Teoria haosului explică experiențele complexe cu ajutorul unor metafore, precum „bifurcarea traiectoriei”, „atractor straniu”, „dependența sensibilă de condițiile inițiale”, „limita haosului”, iar aceste sintagme au deja corespondențe în științele exacte, afaceri, management etc. Deoarece „metaforele

---

³ Stephen Kellert, *In the Wake of Chaos*, University of Chicago Press, Chicago, 1993, p. 83.

⁴ Douglas Griffin, Ralph Stacey, *Complexity and the experience of leading organizations*, Routledge, NY, 2005, p. 22.

⁵ Gareth Morgan, *Imaginization*, Sage, Thousand Oaks, 1993, p. 15.

eliberează imaginația și ajută la îndreptarea atenției către concepții alternative asupra realității”⁶, mai mulți autori au dezvoltat modele explicative în ceea ce privește globalizarea, modele care extind spațiul tradițional al soluțiilor operaționale.

Toate aceste abordări ne indică faptul că problemele conexe globalizării nu mai pot fi rezolvate sau manageriate cu abordări și metode tradiționale. Este vorba de noi moduri de gândire, de modele de acțiuni neliniare complexe, care să îi ajute pe lideri, dar și pe oamenii obișnuiți, să facă față unor situații haotice, în care matricea de gândire mecanicistă este inadecvată. Gândirea neliniară trebuie să fie dublată de structuri flexibile.

Cauzele și efectele în sistemele globale sunt inerent neliniare. Intrările și ieșirile din aceste sisteme pot să nu fie proporționale: intrări care diferă foarte puțin pot genera ieșiri care nu seamănă unele cu altele. În plus, sistemele și subsistemele care le compun interacționează pentru a produce bucla de feedback astfel încât să îi amplifice sau să stabilizeze efectele rezultate. Feedback-ul șterge demarcația dintre cauză și efect. Sistemul global este caracterizat de dimensiuni și grade diferite de complexitate într-o mare de acțiuni interdependente.

Complexitatea și modelele globaliste

Adoptarea în științele sociale a paradigmei asociate Teoriei Haosului și a uneltelor explicative folosite de această teorie s-a produs în timp pe fondul intensificării concurenței dintre adepții diferitelor școli de gândire globaliste. Nu am greși dacă am asocia evoluțiile oamenilor de știință preocupați să descrie și să explice globalizarea cu ajutorul Teoriei Haosului curentului teoreticist, după cum este la fel de posibil să găsim post-structuraliști (constructiviști) modelând comportamentul agenților globalizării cu ajutorul aceleiași teorii. Anthony McGrew a identificat patru unde/școli de gândire care au marcat evoluția înțelegerii globalizării⁷:

a) Școala teoreticistă a globalizării este generatoarea unei mari varietăți de studii teoretice pe chestiuni controversate din domeniu, cum ar fi conceptualizarea /definirea globalizării, identificarea dinamicilor de bază ale respectivului fenomen, dar și evidențierea consecințelor sistemice și structurale ale globalizării (de exemplu a impactului asupra instituțiilor și structurilor sociale).

b) A doua școală de gândire globalistă este cea istoricistă, care scoate la lumină noutățile legate de explicarea acestui fenomen în comparație cu alte perioade din istorie. O întrebare la care această școală caută răspuns vizează începutul globalizării (după căderea URSS, la sfârșitul celui de-al doilea Război Mondial, acum câteva secole sau acum câteva mii de ani). Pentru cei care cred că globalizarea este un lucru unic în istorie, aceștia mai au de lămurit și dacă e un lucru bun sau rău pentru societate.

c) În ceea ce privește valul instituționalist, aici focusul este pe instituții sociale (economice, politice și culturale), pe impactul divergent sau convergent pe

---

⁶ Haridimos Tsoukas, *The Missing Link: A Transformational View of Metaphors in Organizational Science*, *Academy of Management Review*, nr. 16, 1991, p. 24-32.

⁷ Anthony McGrew, *The Blackwell Companion to Globalization*, Oxford, Blackwell Publishing, 2007, p. 29-53.

care globalizarea îl are asupra acestor instituții, pe efectul de creștere a omogenizării sau de stimulare a heterogenității.

d) Ultima, dar nu cea din urmă dintre școlile de gândire globalistă este cea post – structuralistă (constructivistă). Atenția se îndreaptă către agenții globalizării și spre modul în care ei construiesc globalizarea ca proces. Discursurile divergente vizează caracterul hegemonic al globalizării. Se spune că nu avem de-a face cu o singură globalizare, ci cu mai multe.

În același context, McGrew⁸ vorbește și despre patru modele de analiză a globalizării, dintre care cel liberal, al globalizării defensive, este singurul compatibil cu Teoria Haosului. Este vorba de:

a) Globalizarea defensivă, ca o condiție de existență și funcționare a societăților care se află în continuă schimbare. Din perspectivă liberală, avem de-a face cu un proces care nu este nociv, generat de schimbări istorice, a cărui natură primordială este cea economică, integrând piețele și tehnologia. Liberalii recunosc că există probleme asociate globalizării, însă susțin că acestea apar pentru o mai bună funcționare a societății. Neoliberalii însă propovăduiesc piața liberă, deregularizarea, micșorarea statului, scăderea taxelor, comerțul liber și capitalismul global. În opinia acestora din urmă, globalizarea produce doar prosperitate, democratizare și pace în lume.

b) Un alt model de analiză este post-globalizarea. Adepții acestei abordări susțin că globalizarea ori nu a existat niciodată, ori a produs resetarea granițelor statelor – națiuni și a resuscitat naționalismul. În acest model, ideea este aceea că globalizarea ar fi supra-vândută ca o descriere a realității sociale, ca o explicație a schimbării sociale și ca o ideologie a progresului social. Înainte de a trăi într-o lume globală, trăim mai de grabă într-o lume dominată de societăți naționale și de state. De aceea, tema construcției unei lumi mai bune vizează o folosire mai bună a puterilor naționale.

c) Al treilea model de analiză este globalismul critic. Așa cum sugerează denumirea, e vorba de critici aduse globalizării din cauza asocierii acesteia cu extinderea și transnaționalizarea puterii. Problemele în dezbatere sunt legate de distribuția resurselor în lume și de recunoașterea identității. Globalizarea este general acceptată ca o realitate socială, dar întrebarea este: cum poate fi realizat potențialul progresiv, ba chiar revoluționar al acesteia?

d) În fine, globalismul presupune o viziune cu largă susținere referitoare la faptul că ar trebui să ne focusăm, în egală măsură, pe global și local, precum și pe combinațiile dintre cele două perspective aflate în relație dialectică.

Teoriile globalizării

Globalizarea continuă să suscite și astăzi interesul cercetătorilor din științele sociale, mai mult chiar decât în primele sale zile de existență. Cercetările în domeniu se concentrează, pe o parte pe studierea problemelor specifice legate de globalizare, pe de altă parte pe studierea conceptului de globalizare, teoretizând natura procesului.

Studiile de globalizare au fost construite în jurul câtorva evidențe acționale și fenomenologice care au atras atenția asupra lor încă înainte de prăbușirea

---

⁸ Ibidem.

sistemului comunist. Înainte de toate, globalizarea economică a adus cu sine schimbări fără precedent, manifestate prin apariția de noi sisteme de producție, finanțe și consum, respectiv prin integrarea economiilor internaționale. A luat naștere și globalizarea culturală, ca urmare a apariției de noi modele, practici și fluxuri culturale transnaționale sau globale.

Politica s-a globalizat și ea, în special prin apariția de noi instituții transnaționale, răspândirea guvernării globale și structuri de autoritate globale. Nu în ultimul rând, oamenii și bunurile lor s-au mișcat multidirecțional, într-un volum și ritm fără precedent, generând, printre altele, noi modele de migrație transnațională.

Simpla înșiruire a acestor evidențe relevă complexitatea demersurilor de teoretizare a unui fenomen dinamic și neliniar ce se desfășoară într-un mediu marcat de ambiguitate și volatilitate. Care sunt teoriile dezvoltate pentru a explica acest fenomen? Sunt teoriile existente pe piață comprehensive și adecvate sau avem nevoie de o teorie nouă care să minimizeze divergențele de abordări apărute și să ofere o viziune explicativă integratoare?

William Robinson este de părere că, indiferent de abordare, cercetătorii au căzut de acord pe câteva problematice care sunt asociate globalizării⁹. Astfel:

a) Schimbările sociale și transformările din lume se produc dramatic de repede, cu implicații pe mai multe dimensiuni ale vieții sociale.

b) Schimbarea socială este legată de creșterea conectivității dintre oameni și țări, precum și de creșterea notorietății acestor interconexiuni.

c) Efectele globalizării (economice, sociale, politice, culturale și ideologice) sunt de necontestat, globalizarea este multidimensională, iar dimensiunile globalizării sunt interrelaționate.

Luând în considerare o gamă largă de premise ontologice și de principii epistemologice, au rezultat mai multe discursuri teoretice legate de globalism, ancorate în tradiții și perspective teoretice, fie că este vorba de marxism, weberianism, funcționalism, postmodernism sau de feminism, studii culturale și relații internaționale.

Dacă ar fi să înșirăm teorii relevante ale globalizării, am putea face recurs la teoria lumii-sistem, la teoriile capitalismului global, la societatea rețea, la teoriile spațiului și locului globalizării, la teoriile transnaționalității și transnaționalismului, la relațiile dintre modernitate, postmodernitate și globalizare, la teoriile culturii globale etc.

În ceea ce privește explicarea globalizării din perspectiva Teoriei Haosului, de remarcat este faptul că această teorie permite o abordare multidisciplinară a fenomenului și că surprinde nuanțe ale schimbărilor care nu mai pot fi capturate cu alte lentile teoretice. Revenind la întrebările domeniului, întrebări la care se raportează orice teorie aspirantă, Teoria Haosului poate avea o contribuție esențială la Teoria Generală a Globalizării în primul rând prin teoretizarea mai sistematică a schimbărilor în natura acțiunilor sociale și a relațiilor de putere în epoca globalizată.

---

⁹ William Robinson, *The Blackwell Companion to Globalization*, Oxford, Blackwell Publishing, 2007, p. 84-102.

În contextul nevoii acute de analize ale interconexiunilor la scară largă implicate în procesul globalizării, Teoria Haosului oferă noi dezvoltări în conceptualizarea și teoretizarea sistemelor. Științele sociale au un neajuns atunci când vine vorba de dezvoltarea gândirii specializate despre procese care se întâmplă la scară mare, în special în sisteme marcate de furtuni postmoderne, acolo unde Teoria Haosului a făcut progrese remarcabile cu ajutorul matematicilor aplicate. Teoria Haosului poate face casă bună cu globalizarea în vremuri de criză, de surprize strategice, de schimbări rapide care apar din neant, adică în situații dominante în zilele noastre pentru sistemele complexe.

Concluzii

Prin metaforele pe care le oferă, dar și prin uneltele pe care ni le pune la dispoziție, Teoria Haosului vine cu un aport substanțial la explicarea globalizării. Teoria Haosului aparține fundamental școlii teoreticiste de gândire în domeniul globalizării și folosește un model de analiză din gama celor aparținând globalizării defensive, așa cum au fost acestea definite de liberali. Chiar dacă propunerile acestei teorii nu pot singure să genereze o Teorie Generală a Globalizării, acestea ajută la înțelegerea evoluției dinamice neliniare a sistemelor angrenate în procesul globalizării. Printre contribuțiile majore ale Teoriei Haosului la identificarea reperelor teoretice majore în domeniul globalizării, amintim explicarea interacțiunilor complexe ce au loc în cadrul unor procese la scară mare și a comportamentului neliniar într-un mediu instabil, caracterizat de incertitudine.

BIBLIOGRAFIE

- Beck, Ulrich, (2006), *The Cosmopolitan Vision*, Cambridge, Polity Press.
- Griffin, Douglas, Ralph Stacey, (2005), *Complexity and the experience of leading organizations*, Routledge, NY.
- Kellert, Stephen, (1993), *In the Wake of Chaos*, University of Chicago Press, Chicago.
- McGrew, Anthony, (2007), *The Blackwell Companion to Globalization*, Oxford, Blackwell Publishing.
- Morgan, Gareth, (1993), *Imaginization*, Sage, Thousand Oaks.
- Ritzer, George, (2007), *The Blackwell Companion to Globalization*, Oxford, Blackwell Publishing.
- Robinson, William, (2007), *The Blackwell Companion to Globalization*, Oxford, Blackwell Publishing.
- Tsoukas, Haridimos, (1991), *The Missing Link: A Transformational View of Metaphors in Organizational Science*, Academy of Management Review, nr. 16.

ASPECTE ALE ASIMILĂRII SEMANTICE A ANGLICISMELOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ ȘI POSIBILELE VALORI STILISTICE ALE ACESTORA

Liliana Florina Andronache,*

andronache.liliana@yahoo.com

Cristina Veronica Andreescu**

vyraene@yahoo.com

Abstract: *The focus of the present paper is the review of some aspects regarding the semantic assimilation of words of English origin, of the situations in which Anglicisms keep the original meaning from the source-language (English), of the changes undergone in the target language (Romanian), and last but not least of the connotations that certain loan-words may take under the influence of other Romanian words.*

Keywords: *Anglicisms, semantics, assimilation, stylistic value, Romanian, connotation.*

Prezenta lucrare se va dedica studiului asimilării semantice a cuvintelor de origine engleză, al restrângerilor semantice¹ (spre exemplu, *câini de pază*² ai democrațiilor), al generalizărilor sau lărgirilor semantice³: (*lider* de audiență, de piață) și al specializărilor semantice (*blush* - cuvânt folosit cu precădere în limbajul cosmetic). În cea de-a doua parte a studiului, vom aborda o discuție pe tema conotațiilor (pozitive și negative) pe care le poate căpăta un termen sau o sintagmă de origine engleză în limba română. Pentru o mai bună ilustrare a fenomenelor discutate aici, am extras în acest sens și câteva contexte din presa scrisă românească.

Limba oficială⁴ (manifestată prin lucrări de tip normativ, presă, edituri etc.) nu permite libera dezvoltare a modificărilor (mai ales la nivel fonetic), încercând o normare a acestora prin intermediul legilor și restricțiilor.

---

* Asistent universitar dr., Facultatea de Medicină, Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila”, București.

** Asistent universitar dr., Facultatea de Medicină, Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila”, București.

¹ Stoichițoiu Ichim, Adriana, *Asimilarea împrumuturilor englezești: aspecte actuale ale dinamicii sensurilor* în Pană Dindelegan (coord.), 2002, p. 253 abordează noțiuni precum „neologie denominativă”, ilustrate în presă prin restrângeri sau lărgiri de sens.

² Stoichițoiu Ichim, Adriana, *Aspecte ale influenței engleze în româna actuală*, București, Ed. Universității din București, p. 135.

³ *Idem.*

⁴ Vezi în acest sens și GRAUR, Alexandru, *Tendențele actuale ale limbii române*, București, Ed. Științifică, 1968, p. 37-38.

Restrângeri de sens

Anglicismul *body* (plural *body-uri*) a suferit o **restrângere** de sens, fiind cel mai adesea folosit cu sensul de articol de îmbrăcăminte pentru nou-născuți și bebeluși. Cu toate acestea, încă mai apare în denumiri de activități sportive și de recreere de genul: *body building* (anglicism), *body painting*⁵ (anglicism) etc.

Împrumutul englezesc *cherry* (plural *cherry-uri*), neadaptat limbii române din punct de vedere grafic, al cărui sens de bază este acela de „cireșe”, pare că și-a **restrâns** sensul și a ajuns să facă referire la orice „băutură alcoolică din gama lichiorurilor, cu aromă de cireșe”⁶).

Luând în calcul frecvența contextelor sportive în care apare termenul *boss* (anglicism, plural *bși*), se poate afirma faptul că lexemul a suferit o restrângere de sens, fiind tot mai des folosit în contexte sportive (de genul *boss-ul giuleștean*) sau cu sens **peiorativ**.

În limba română, unitatea lexicală de origine engleză *boy* a suferit o restrângere de sens, indicând băiatul care aduce mingea la anumite jocuri. În română preferată rămâne totuși sintagma *băiat de mingi*.

Extinderi de sens

Lărgirile, generalizările sau extinderile de sens se realizează prin amplificarea sau schimbarea domeniului de referință și sunt destul de frecvente în comparație cu restrângerile sau limitările de sens.

În limba română, termenul *dressing* (anglicism, plural *dressinguri*), în ciuda înregistrării în MDN a unui singur sens al acestuia (acela de „încăpere debara, în care poate încăpea toată îmbrăcăminte casei”) – neatestat în dicționarele englezești – a suferit o **extindere** a semnificatului spre domeniul culinar, ajungând să fie întrebuințat și cu sensul de „sos rece pe bază de vinegretă sau maioneză, folosit pentru aseasonarea salatelor” (cf. OED).

Englezescul *planning* (cu forma articulată *planningul*) al cărui sens înregistrat în dicționarul de mici dimensiuni al familiei Popa (2007: 66) este acela de „planificare; sistematizare; plan de lucru detaliat” a înregistrat o lărgire de sens. Termenul tinde să fie folosit mai ales în sintagma *planning familial*, care face referire la instruirea cuplurilor tinere în vederea soluționării problemelor care pot apărea într-o relație, printre care și cele de natură sexuală.

În limba română, termenul *brandy* are ca echivalent *coniacul*, însă primul este mai des utilizat, în defavoarea celui de-al doilea și, prin prisma acestui lucru, poate fi considerat un anglicism „de lux”⁷.

⁵ Termenul apare în micul *Dicționar* al Elenei Epure.

⁶ POPA, Catrinel; POPA, Marinela; POPA, Ion, *Mic dicționar ortografic, ortoepic, morfologic și explicativ al unor cuvinte de proveniență străină, neadaptate, folosite în limba română*, București, Ed. Niculescu, 2007, p. 25.

⁷ Există o încadrare a neologismelor, categorii în care includem și anglicismele (împrumuturile de origine engleză), conform căreia, din punct de vedere funcțional, se poate vorbi despre neologisme **utile (necesare)** și **inutile/ stilistice/ „netrebuincioase”** (IORDAN, Iorgu, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*, București, Ed. Socec&Co., S.A.R., 1943, p. 470)/ **„de lux”**. Această clasificare a fost propusă de Sextil Pușcariu (PUȘCARIU, Sextil, *Limba română. I. Privire generală*, București, Ed. Minerva, 1976, p. 371). Primele desemnează unități lexicale care nu există în limba țintă, fiind dificil sau chiar imposibil de tradus, pe când împrumuturile inutile figurează ca sinonime pentru cuvinte deja existente în limbă.

Termenul *bec* a fost asimilat fonetic în limba română, provenind din englezescul *back*. Sub influența acestei limbi și-a lărgit sensul, ajungând să desemneze orice „jucător fundaș la fotbal”. Cu toate că unele dicționare recomandă forma de plural masculin *beci*, în uz s-a impus derivatul intern *fundaș* (cf. DEX *fund* + sufixul *-aș*, plural *fundași*).

Anglicismul *catering* (cu forma articulată *cateringul*) apare în MDN cu sensul de „serviciu de asigurare a mâncării la bordul unui avion”. Fără îndoială, termenul și-a lărgit înțelesul, în prezent fiind folosit nu numai cu referire la asigurarea mâncării într-un avion, ci la orice eveniment (monden sau nu), indiferent de locație. Elena Epure⁸ indică această generalizare a sensului prin sintagma *outside catering*, prin care desemnează serviciul de catering pentru evenimente.

(1) *Compania aeriană TAROM va plăti cu 660.000 de euro mai puțin pe an pentru produsele și serviciile de **catering**, după ce a renegociat contractul cu compania Alpha Rocas aceste costuri, se arată într-un comunicat al Ministerului Transporturilor.* (www.gandul.info, 22.03.2012)

(2) *Comisariatul Județean pentru Protecția Consumatorilor (CJPC) Cluj a dat, în urma unor controale la 18 pizzerii și zece firme de **catering**, amenzi de aproape 20.000 de lei, la care s-au găsit cantități însemnate de produse alimentare cu termenul de valabilitate depășit.* (www.gandul.info, 12.07.2010)

Lexemul *nursă*⁹ (rar) < *nurse* (franceză, engleză), pe lângă faptul că a fost supus procesului de adaptare morfologică în limba română, și-a extins și sensul față de limba de origine. Dacă în idiomul sursă se face referire la „asistenta medicală”, în limba română termenul a ajuns să denumească și alte lucruri. Astfel, din MDN rezultă că *nursa* este o 1. doică, bonă la sugari; dădacă; guvernantă. 2. femeie care se dedică îngrijirii copiilor bolnavi; infirmieră, soră (< franceză, engleză *nurse*).

Tot MDN înregistrează verbul *a accesa* cu următoarele sensuri „(informatic) 1. A avea acces, a intra într-o rețea, într-un program. 2. A obține o instrucțiune din memorie, pentru a o executa. (cf. engleză *access*)”. Termenul și-a lărgit semnificatul, fiind folosit și în afara sistemului informatic, în sintagma *a accesa fonduri europene*.

(3) *Multe din aplicațiile ce **accesează** lista de contacte a telefonului nu oferă utilizatorului nicio justificare pentru acest comportament: nici ce date citește și nici cărui scop servește această instrucțiune.* (www.libertatea.ro, 25.06.2012)

(4) *România nu **a accesat** decât 7,67% din banii UE, dar <<paznicii>> fondurilor europene au luat prime de mii de lei.* (www.libertatea.ro, 1.09.2012)

---

⁸ EPURE, Elena, *Dicționar de cuvinte împrumutate din limba engleză*, București, Ed. All Educational, 2006, p. 22.

⁹ Termen întâlnit și la BĂNCILĂ, Florica; CHIȚORAN, Dumitru, „Remarks on the Morphological Adaptation of English Loan-Words in Romanian” în *Analele Universității București*, XXV, 1976, p. 39.

Termenul de origine engleză, *fault*, folosit cu precădere cu referire la jocurile sportive, este uneori utilizat și în politică cu sensul de atac al adversarului.

(5) *Pedeliștii schimbă regulile jocului la Camera Deputaților: **fault** la PSD și PNL.* (www.gandul.info. 15.11.2010)

Un alt cuvânt, compus de această dată, însă tot de origine engleză este *drugstore* (plural *drugstore-uri*). Cu toate că DOOM₂ îl înregistrează ca anglicism, acesta este unul „de lux”, de vreme ce termenul impus în uz este *drogherie* (plural *drogherii*; franceză *droguerie*). Există o diferență de sens între cele două unități lexicale, în sensul că prima apare explicată în MDN după cum urmează: magazin unde se vând produse farmaceutice, cosmetice, cărți, înghețată etc. (< americană *drugstore*). Cea de-a doua figurează în DEX cu următoarea definiție: magazin în care se vând articole de parfumerie și de toaletă, precum și unele preparate farmaceutice.

Specializări de sens

Termenul *casting* (anglicism, cu forma articulată *castingul*) este, fără îndoială, o bună ilustrare a **specializărilor** de sens. Deși este înregistrat cu două sensuri într-o lucrare lexicografică¹⁰ redusă ca dimensiuni (1. „Concurs sportiv care constă în efectuarea unui număr de aruncări la țintă, cu lanseta” și 2. „Selectare a actorilor pentru un film, spectacol sau pentru emisiuni televizate”), s-a păstrat și s-a impus în uz doar cel de-al doilea sens.

Termenul de origine engleză *bypass* s-a specializat ca sens, fiind folosit cu o frecvență deosebită în domeniul medical, cu precădere în chirurgie.

Putem considera că și termenul *lifting* (plural *liftinguri*) este distins printr-o specializare semantică, fiind tot mai adesea întrebuințat în domeniul cosmeticii, în sintagma *lifting facial* sau medical, în construcția *lifting la sâni*.

Cele două unități lexicale englezești, *miss* (G-D. *lui miss*, plural *miss*) și *mister* (G-D. *lui mister*, abreviat *Mr.*), au suferit o specializare de sens, fiind aproape întotdeauna folosite în cadrul concursurilor de frumusețe.

Partea a doua a acestui capitol va pune în evidență valorile stilistice ale anglicismelor, insistând mai puțin asupra **conotațiilor pozitive** evidente (de regulă, nume de profesii¹¹: *account director*, *client service director*, *creative director*, *deputy creative director*, *executive creative director*, *group director*, *nurse*, *make-up artist*, *manager*, *managing director*, *marketing & sales director*, *media director*, *project manager*, *merchandiser*, *steward*, *strategic planning director*) și mai mult asupra celor **negative (depreciative**,

---

¹⁰ POPA, Catrinel; POPA, Marinela; POPA, Ion, *Mic dicționar ortografic, ortoepic, morfologic și explicativ al unor cuvinte de proveniență străină, neadaptate, folosite în limba română*, București, Ed. Niculescu, 2007, p. 23.

¹¹ Toate denumirile compuse în care apare termenul *director* sunt menționate în lucrarea citată Elenei Epure (EPURE, Elena, *Dicționar de cuvinte împrumutate din limba engleză*, București, Ed. All Educational, 2006, p. 29-30).

peiorative:¹² *business – bișniță, businessman – bișnițar*) sau **ironice** adăugate sensului inițial al cuvântului față de sensul înregistrat în dicționare.

(6) [...] Dana Argeșan - **make-up artist**, care are o școală de automake-up în care oricine poate învăța tehnici de machiaj profesionist. (www.libertatea.ro, 17.11.2012)

(7) Fostul **manager** al cântăreței americane susține că aceasta era dependentă de medicamente prescrise - consumând până la 30 de medicamente pe zi. (www.gandul.info, 19.10.2012)

(8) Pentru mai multe detalii despre acest eveniment am vorbit cu Cristian Hossu, **project manager** al Internet and Mobile World 2012. (www.evz.ro, 17.09.2012)

DȘL¹³ definește **conotația** ca „orice sens emotiv, afectiv al unui cuvânt, care se adaugă denotației. Denotația e una singură, conotațiile pot fi multiple, datorită caracterului secundar, individual, variabil sau chiar accidental, în funcție de contexte lingvistice și extralingvistice”. Conotația poate fi percepută și ca o deviere de la sensul denotativ, prin dezvoltarea de sensuri noi ale cuvântului inițial, putând astfel fi analizată în raport cu *neologia* sau *dinamica semantică*¹⁴. Conotația poate fi ușor decodificată în context, ceea ce o face dependentă de acesta.

Dicționarele înregistrează conotația sub forma mărcilor diastratice indicate imediat după cuvântul-intrare. Aceste mărci apar, de regulă, între paranteze: (familiar), (popular), (argotic) etc.

Șerban-Evseev¹⁵ vorbesc în subcapitolul *Denotație și conotație* despre sensul celor doi termeni, definind *conotația* ca pe o componentă a sensului lexical, și nu neapărat ca un sens distinct al unui anumit cuvânt. Mai adaugă, totodată, faptul că poate pendula între anumite categorii abstracte (pe care le marchează prin ghilimele): „bine” vs. „rău”, „pozitiv” vs. „negativ”, „plăcut” vs. „dezagreabil”, „frumos” vs. „urât”, „acceptabil” vs. „inacceptabil”.

Conotațiile pot fi clasificate¹⁶ și în funcție de domeniul și concepțiile denominate la care se face referire. Astfel că putem vorbi despre conotații de ordin istorico-cultural, de conotații „scientiste”, de conotații social-politice, moral-etice, etno-geografice, estetice etc.

Anglicismul *show* (plural *show-uri*) a căpătat, odată cu folosirea lui frecventă, și un sens peiorativ, pe lângă înțelesul înregistrat în dicționare („recital

---

¹² În limba română, sensul peiorativ este, de cele mai multe ori, marcat prin sufixe augmentative cu sens depreciativ: - *anie*, -*ălău*, -*oc*, - *og/-oagă*, -*(o)man*.

¹³ BIDU-VRÂNCEANU, Angela; CĂLĂRAȘU, Cristina; IONESCU-RUXĂNDIOIU, Liliana; MANCAȘ, Mihaela; PANĂ-DINDELEGAN, Gabriela, 2005, *Dicționar de științe ale limbii (DȘL2)*, București, Ed. Nemira, p. 133.

¹⁴ Vezi în acest sens și BIDU-VRÂNCEANU, Angela; FORĂSCU, Narcisa, *Limba română contemporană. Lexicul*, București, Ed. Humanitas Educațional, 2005, p. 48-51.

¹⁵ ȘERBAN, Vasile; EVSEEV, Ivan, 1978, *Vocabularul românesc contemporan. Schiță de sistem*, București, Ed. Facla, 1987, p. 141.

¹⁶ Clasificare preluată tot de la ȘERBAN, Vasile; EVSEEV, Ivan, *Vocabularul românesc contemporan. Schiță de sistem*, București, Ed. Facla, 1978, p. 143-145.

de muzică ușoară, spectacol de varietăți, susținut de un actor de musichall, de un cântăreț sau de o formație; spectacol pentru emisiuni radiofonice, pentru manifestări sportive sau expoziționale¹⁷), denumind noțiuni precum *ceartă*, *dispută* sau *a se da în spectacol* etc. Poate fi întâlnit în presă în sintagme precum: *a face show*.

(9) *În timp ce la București, președintele suspendat, Traian Băsescu, i-a dat replica președintelui interimar, Crin Antonescu, Mazăre a făcut show la mitingul USL din Constanța.* (www.libertatea.ro, 13.07.2012)

(10) *Este esențial să găsească două-trei glume demne de a umple timpul de emisie. Păi ce, dom'le, facem show sau nu mai facem?* (www.academiacatavencu.info, 7.11.2012)

(11) *Dinamo a făcut show cu Pandurii, scor 3-0, într-un meci în care atât fanii, cât și jucătorii, l-au comemorat pe „Unicul Căpitan”, de la moartea căruia au trecut 12 ani.* (www.cancan.ro, 2.10.2012)

MDN preia și sensul peiorativ al anglicismului *bodyguard*, acela de „gorilă”, pe lângă sensul de bază care indică „garda de corp, paza (cuiva)”.

(12) *La inflația asta mi-aș dori să am și eu unul. Un bodyguard nu pentru VIP-uri și nici pentru cămătari. Nu o „gorilă” și nici unul de la „servicii”.* (www.adevarul.ro, 24.05.2012)

Mioara Avram (2001: 129) face referire la *bișniță* ca la dubletul etimologic adaptat al lui *business*. Termenul românizat a dobândit o conotație negativă, desemnând orice „afacere mărunță (eventual, și necinstită)”. Împrumutul englezesc neasimilat și-a păstrat în limba română un sens neutru din punct de vedere stilistic. Prin analogie cu cei doi termeni, și derivatele acestora (*bișnițar*, *bișnițăresc*, *a bișnițari*, *bișnițăreasă* și *businessman*), au căpătat aceleași conotații. Prin urmare, *bișnițarul* apare în DEX cu marca (fam.) și face referire la orice „persoană care practică afacerismul, realizând profituri personale pe căi necinstite, meschine”. Cel de-al doilea compus, *businessman*, are o conotație pozitivă indicând *omul de afaceri* onest.

(13) *Bișniță cu locurile de cămin. Vezi prețul cerut pentru un loc* (www.jurnalul.ro, 11.09.2012)

În concluzie, se poate afirma că dinamismul limbii, nevoia de a desemna lucruri și fenomene noi cu ajutorul împrumuturilor (de origine engleză, în cazul de față), pot determina schimbări ale semnificatului termenilor din limba de origine, uneori sub influența lexemelor din limba receptoare, cu scopul de a satisface nevoile de comunicare.

---

¹⁷ POPA, Catrinel; POPA, Marinela; POPA, Ion, *Mic dicționar ortografic, ortoepic, morfologic și explicativ al unor cuvinte de proveniență străină, neadaptate, folosite în limba română*, București, Ed. Niculescu, 2007, p. 75.

BILIOGRAFIE

Surse jurnalistice

www.academiacatavencu.info

www.adevarul.ro

www.cancan.ro

www.evz.ro

www.gandul.info

www.jurnalul.ro

www.libertatea.ro

Surse lexicografice

1. DEX = COTEANU, Ion; SECHE, Luiza; SECHE, Mircea (coord.), 1998, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a 2-a, București, Ed. Univers Enciclopedic.

2. DOOM₂ = VINTILĂ-RĂDULESCU, Ioana (coord.), 2005, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a 2-a, București, Ed. Univers Enciclopedic.

3. EPURE, Elena, 2006, *Dicționar de cuvinte împrumutate din limba engleză*, București, Ed. All Educational.

4. MDN = MARCU, Florin, 2008, *Marele dicționar de neologisme*, ediția a 10-a, București, Ed. Saeculum Vizual.

5. OED = *Oxford Advanced Learners' Dictionary for Current English*, 1995, 5th edition, Oxford, Oxford University Press.

6. POPA, Catrinel; POPA, Marinela; POPA, Ion, 2007, *Mic dicționar ortografic, ortoepic, morfologic și explicativ al unor cuvinte de proveniență străină, neadaptate, folosite în limba română*, București, Ed. Niculescu.

Studii și articole

AVRAM, Mioara, (2001), *Cuvintele limbii române între corect și incorect*, București, Ed. Cartier.

BĂNCILĂ, Florica; CHIȚORAN, Dumitru, (1976), „Remarks on the Morphological Adaptation of English Loan-Words in Romanian” în *Analele Universității București*, XXV.

BIDU-VRĂNCEANU, Angela; FORĂSCU, Narcisa, (2005), *Limba română contemporană. Lexicul*, București, Ed. Humanitas Educațional.

GRAUR, Alexandru, (1968), *Tendențele actuale ale limbii române*, București, Ed. Științifică.

IORDAN, Iorgu, (1943), *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*, București, Ed. Socec&Co., S.A.R.

PANĂ DINDELEGAN, Gabriela (coord.), (2002), *Actele Colocviului Catedrei de limba română 22-23 noiembrie 2001. Perspective actuale în studiul limbii române*, București, Ed. Universității din București.

PUȘCARIU, Sextil, (1976), *Limba română. I. Privire generală*, București, Ed. Minerva.

STOICHIȚOIU ICHIM, Adriana, (2002), „Asimilarea împrumuturilor englezești: aspecte actuale ale dinamicii sensurilor” în Pană Dindelegan (coord.).

STOICHIȚOIU ICHIM, Adriana, (2006), *Aspecte ale influenței engleze în româna actuală*, București, Ed. Universității din București.

ȘERBAN, Vasile; EVSEEV, Ivan, (1978), *Vocabularul românesc contemporan. Schiță de sistem*, București, Ed. Facla.

DȘL2 = BIDU-VRÂNCEANU, Angela; CĂLĂRAȘU, Cristina; IONESCU-RUXĂNDOIU, Liliana; MANCAȘ, Mihaela; PANĂ-DINDELEGAN, Gabriela, (2005), *Dicționar de științe ale limbii*, București, Ed. Nemira.

ARTA TRADUCERII

Doina Ivanov*

doina.ivanov@gmail.com

Motto: „Dezvoltarea actuală rapidă a științei și tehnologiei, precum și creșterea continuă a relațiilor culturale, economice și politice între națiuni, au dus la confruntarea omenirii cu dificultăți deosebite în asimilarea de informații utile și necesare. Nu s-a găsit încă nicio cale pentru rezolvarea problemelor în depășirea barierelor lingvistice și de asimilare accelerată a realizărilor științifice și tehnologice nici prin metodele de predare tradiționale nici prin cele moderne. O nouă abordare a procesului de predare și de învățare este, prin urmare, necesară în cazul în care lumea trebuie să satisfacă cerințele de astăzi și de mâine.”¹

Abstract: “This paper focuses on the art of translation especially translation practice, which is useful to those who would like to enter the translator's profession. I will make references to the key aspects of the process of translation. The current paper is intended to inspire and encourage the readers to discover the secrets of the art of translation, because understanding someone else's words or written message in a foreign language is far more complicated than we are inclined to think.”

Keywords: translation, linguistic equivalence, accuracy, abduction, induction, translator's reliability.

Percepția exterioară și interioară a traducerii

Observăm astăzi că fiecare aspect al vieții noastre politice și sociale este puternic mediatizat de traducători și traducători. Cursurile de traducere și translație fac parte din peisajul academic, și numeroase universități oferă programe de studii în acest domeniu. Traducerea este un punct de contact între popoare, iar traducătorul este mediatorul, care explică diferențele dintre culturi în lume. Traducerea poate fi percepută din exterior (din punctul de vedere al utilizatorului), sau din interior (din punctul de vedere al traducătorului). Pentru persoanele care nu sunt traducători este pur și simplu un text, pentru persoanele care sunt, este în principal o activitate.

---

* Lect. univ. dr., Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București.

¹ Lozanov, G., *Suggestology and Outlines of Suggestopedya (Sugestologia și linii generale ale suggestopediei)*, Philadelphia: Gordon & Breach, 1992, p. 9.

Din perspectiva internă a traducătorului, activitatea este cea mai importantă: procesul de a deveni traducător, de a face cercetare, de a crea rețele, de a traduce cuvinte, fraze și registre, de a edita traducerea și de a oferi textul finit profesorului/clientului.

Percepția interioară/internă: un traducător gândește traducerea din interiorul procesului, știind cum se face, având un simț real și practic asupra problemelor implicate, având unele soluții la aceste probleme, și limitele cu privire la aceste soluții (traducătorii sunt conștienți de faptul că traducerea nu va fi niciodată perfectă în raport cu originalul).

Percepția exterioară/externă: o persoană care nu este traducător gândește traducerea din afara procesului, neștiind cum se face, însă realizează că este o traducere făcută corect. Beneficiarii de traduceri ar dori să aibă un text tradus fiabil și rapid.

Încredere

Fiabilitatea textului constă în încrederea unui utilizator, că poate pune bază pe traducere, ca fiind o reprezentare sau o reproducere a originalului. O discuție despre fiabilitatea textului se referă la domeniul tradițional numit „acuratețe” sau „echivalență” sau „fidelitate”. Nu există nici o piatră de încercare unică pentru o traducere corectă, nici o formulă unică pentru termenul abstract „echivalență”, care să fie aplicate cu ușurință în fiecare ca. Traducerea trebuie să fie fiabilă, corectă și eficientă, literară și lizibilă în limba țintă. Un text care îndeplinește aceste cerințe este denumit o traducere „bună” sau „de succes”.

Unii beneficiari cer traduceri literare, alții cer echivalență semantică (cuvânt cu cuvânt). „Fidelitate” unei traduceri nu înseamnă o corespondență unul-la-unul între original și traducere. Textele traduse fiabil acoperă o gamă largă de la texte ușor editate, până la texte rescrise substanțial, iar traducerile „fidele” și „cu acuratețe” se află undeva pe la mijloc. Din punctul de vedere intern al traducătorului, „interpretarea creativă”, înseamnă fără doar și poate că întreaga procesare a textului implică un anumit grad de interpretare și, astfel, un anumit grad de creativitate, precum și sentimentul traducătorului, că fiecare limbă țintă este mai mult sau mai puțin dificilă în arta traducerii.

Fiabilitatea traducătorului înseamnă profesionalism.

Traducătorul trebuie să traducă cu acuratețe, să fie atent la detalii, lucrarea sa trebuie să fie corectă. Un traducător sensibil și versatil știe că sarcina lui necesită nu numai „acuratețe”, ci și diferite forme de rezumat sau comentarii sau de adaptare, precum și diferite tipuri de rescriere imaginativă.

Aspecte de fiabilitate ale traducătorului

Fiabilitatea în ceea ce privește text

1. Atenție la detalii: traducătorul este foarte atent la sensul contextual al fiecărui cuvânt pe care îl folosește;

2. Cercetare: traducătorul face o muncă de cercetare atentă, folosind cărți de referință, baze de date pe internet și alte surse de cercetare pe web;

3. Verificare: traducătorul verifică traducerea sa îndeaproape, și dacă există vreo îndoială, atunci întreabă un expert înainte de livrarea traducerii către client.

Fiabilitatea cu privire la client

1. Traducătorul trebuie să fie în totalitate competent în domeniul său de specialitate. Traducătorul, știe de asemenea, când se poate angaja în rezolvarea sarcinii sau când este pur și simplu depășit de situație;

2. Promisiuni: traducătorul ar trebui să facă promisiuni realiste clienților cu privire la datele și termenele de livrare, și apoi să le respecte.

3. Prietenie: traducătorul este prietenos și util, are simțul umorului, și oferă sfaturi când este întrebat.

4. Confidențialitatea: traducătorul nu va dezvălui la terți aspecte confidențiale aflate în procesul de traducere.

Fiabilitatea în ceea ce privește tehnologia

1. Hardware și software: traducătorul trebuie să dețină un computer de ultimă generație, o versiune recentă de Microsoft Word, conexiune la Internet, adresă de e-mail, și un scanner.

Fiabilitatea traducătorului depășește operațiunile specifice efectuate pe texte.

Clienții vor traducători, care să producă texte fiabile, și la timp, folosind un software de procesare de cuvinte corespunzător, cu formatarea adecvată în cazul în care se solicită acest lucru, etc. Ei vor să lucreze cu traducători care sunt plăcuți și profesioniști și utili la telefon, punând întrebări competente și care iau decizii rapide ca și în afaceri. Având posibilitatea de a alege între doi traducători competenți, cine nu l-ar contacta mai degrabă pe cel amabil și plăcut?

Dar nu este suficient pentru utilizatorul traducerii că atât textul tradus cât și traducătorul sunt fiabili și de încredere; traducerea trebuie să fie executată la timp. Termenul scadent nu este flexibil atunci când traducerea este legată de o anumită situație de utilizare. Clienții nu știu cât timp necesită o traducere. În prezent, o cantitate enormă de muncă trebuie să fie făcută imediat, de preferință ieri, și nu există niciodată suficient personal pentru a face acest lucru. Termenele limită par de prea multe ori imposibil de îndeplinit. Traducătorii și profesorii de traducere pot reformula întrebarea referitoare la viteza de execuție, din punctul de vedere intern al traducătorului.

Procesul de traducere

Traducătorul este un elev pe tot parcursul vieții. Traducerea este pentru traducătorul profesionist un ciclu de învățare continuă care trece prin etapele de instinct, experiență, și obișnuință și, în cadrul experienței, prin etapele de abducție (ghicirea sensului), inducție (model de construire), și deducție (reguli și teorii). Traducătorul este în același timp, un profesionist pentru care, procesele mentale complexe au devenit o a doua natură, și astfel la nivel subliminal, este un elev, care trebuie să facă față în mod constant și să rezolve probleme noi în mod analitic și conștient.

Charles Sanders Peirce², filosof american și fondator al semioticii, a descris procesul de traducere în trei termeni:

---

² Peirce, C.S., *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*, Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 1931, p.66.

Instinct - traducătorul începe instinctiv, intuitiv, orbește să înțeleagă ce înseamnă un cuvânt sau o frază și cum funcționează o structură sintactică; *Experiența* - traducătorul găsește acele cuvinte și fraze din textul sursă, apoi le traduce, trece de la o limbă la alta, și sesizează asemănările și deosebirile dintre cuvinte, expresii și structuri; *Obişnuința* – treptat traducătorul sublimează soluții pentru probleme experimentale specifice în tipare de comportament mai mult sau mai puțin în subconștient, care îl ajută să traducă mai rapid și mai eficient, pentru a diminua pierderea timpului cu rezolvarea piedicilor.

Abducția, inducția, deducția

Experiența traducătorului este mult mai complicată decât ceea ce el trăiește pur și simplu în actul de traducere. Peirce a descris experiența de traducător în termeni de abducție, inducție și deducție. Aceasta este ceea ce Charles Sanders Peirce numește abducție: actul de a face un salt intuitiv de la date confuze / inexplicabile spre o ipoteză rezonabilă. Vorbitorii nativi competenți ai unei limbi nu folosesc întotdeauna limbajul într-un mod rațional: ei nu spun ceea ce gândesc, ei omit informații cruciale, ei ascund adevăratele lor intenții, ei folosesc ironia sau sarcasmul și vorbesc metaforic. Filozoful a explicat cum putem să-i înțelegem pe vorbitorii care încalcă regulile raționale de conversație; ascultătorii, interpreții fac presupuneri inspirate, sau abducții. Înțelegerea sau intuirea vorbirii defectuoase au la fel de mult de a face cu imaginația creatoare și intuiția. Învățarea unei limbi străine cere, evident, mii de presupuneri. Desigur, traducătorii se poticnesc la cuvintele pe care nu le-au mai văzut înainte, cuvinte care nu apar în niciun dicționar, cuvinte pentru care ei trebuie să găsească echivalentul corespunzător în limba țintă în cel mai scurt timp. Un traducător poate petrece ore în șir pentru traducerea unui cuvânt greu, răsfoind dicționarele pe raft și on-line, apelând și trimițând email-uri prietenilor, care ar putea să cunoască cuvântul respectiv. Un traducător poate urî sau iubi această parte a meseriei sale; motivele de a continua munca sunt următoarele:

- Etica traducătorului, determinarea profesională de a prezenta o traducere exactă și corectă;
- Mândria profesională, nevoia traducătorului să fie mulțumit cu munca pe care o prestează;
- Dragostea de limbă, satisfacția profundă în căutarea cuvântului potrivit - sau „corectitudinea” cuvântului potrivit, sau ambele;
- O preocupare pragmatică de a rămâne în branșa traducătorilor: clientul care este mulțumit de munca traducătorului îl va căuta din nou.

Din punctul de vedere lingvistic, traducătorul se confruntă cu o transformare a ceea ce fac oamenii cu cuvinte - limbajul este ceea ce fac oamenii cu cuvinte. Traducătorul transformă ceea ce fac oamenii cu cuvinte. Pentru a traduce rapid și precis un traducător profesionist ar trebui să internalizeze cuvinte și anumite modele de transfer lingvistic – o potecă bine bătută - de la o limbă la alta, pe care el a mers de atâtea ori. Practica nu-l face pe traducător perfect, dar mărește viteza de lucru și fiabilitatea.

Inducția, este tipul de raționament logic, care începe cu lucrurile specifice și se deplasează spre generalități, și deducția, care începe cu principiile generale și deduce detaliile individuale din ele. Peirce a considerat că nici inducția, nici deducția nu sunt capabile să genereze idei noi și sunt aride. Folosind aceste trei abordări pentru prelucrarea experienței Peirce a explicat trecerea traducătorului de la faza instinctului neinstruit, prin experiență la obișnuință. Experiența traducătorului începe „abductiv” în două locuri: (1) o primă abordare a limbilor străine, sărind de la sunetele de neînțeles (în vorbire) sau semnele incompreensibile (în scris) la stadiul de înțelegere, sau cel puțin să ghicească sensul cuvintelor, și (2) o primă abordare a textului sursă, sărind de la o expresie care are sens, dar pare să fie intraductibilă, la un echivalent în limba țintă. Experiența abductivă este una în care nu ști cum să procedezi, ești confuz, dar faci un salt, te arunci orbește înainte ca să înțelegi sau să reformulezi un text.

Sensul unui cuvânt este utilizarea sa în limbă

Traducerea este adesea considerată a fi în primul rând traducerea cuvintelor și a semnificației lor: ceea ce înseamnă cuvintele din textul-sursă, și care cuvinte în limba țintă vor capta sau vor transmite cel mai bine sensul corespunzător. Cuvintele și înțelesurile lor sunt importante în context doar pentru traducători.

Filosoful austriac Ludwig Wittgenstein³ a spus în cartea sa, că „sensul unui cuvânt este utilizarea sa în limbă”. Importanța cuvintelor și a semnificației lor crește în legătura noastră apropiată cu oamenii. Cuvintele ne spun mai multe despre oamenii din jurul nostru decât știam înainte, și ne ajută să îi înțelegem mai bine.

Noi învățăm cuvintele și semnificația lor de la oameni și din relațiile noastre complexe cu oamenii. Singura modalitate cu adevărat sigură de a învăța un cuvânt nou, de fapt, este în context, așa cum este utilizat de către cineva într-o situație reală, fie în scris fie oral. Doar atunci noul cuvânt poartă cu el o parte din încărcătura emoțională umană dată de către persoana care l-a folosit. Un cuvânt învățat din dicționar va fi cel mai adesea rigid, pompos, ciudat, chiar dacă sensul său în dicționar este corect; alți oameni care cunosc cuvântul se vor simți oarecum incomod în fața persoanei care-l utilizează în mod necorespunzător.

Un prim exemplu în acest sens este lucrarea studentului împânzită cu cuvinte luate direct din dicționar, cuvinte pe care studentul nu le-a văzut sau auzit într-o conversație reală sau într-o propoziție scrisă. Pentru profesorul care știe cuvintele astfel utilizate, întreaga lucrare pare un nonsens, deoarece cuvintele sunt folosite mecanic și fără atenție la nuanțele vorbirii umane reale sau în scris.

Un alt exemplu este traducerea defectuoasă executată de cineva care nu vorbește limba țintă fluent, și a găsit cu greu toate cuvintele în dicționar.

Cunoștințe culturale

Culturile, competența și conștientizarea interculturală care rezultă din experiența cunoașterii diferitelor culturi, sunt fenomene mult mai complexe decât par pentru un traducător, care are nevoie să știe cum se spune „mi-e dor” în limba

---

³ Wittgenstein, L., *Philosophical Investigations*. Oxford: Basil Blackwell, 1958, § 43.

engleză, germană și așa mai departe, și cu cât este mai conștient un traducător de aceste complexități, inclusiv de diferențele de putere dintre culturi și sexe, cu atât va fi mai bun. Teoreticienii din domeniul traducerii au fost conștienți de problemele care apar datorită cunoașterii culturale și diferențelor culturale încă din Roma antică, și traducătorii știau cu siguranță totul despre aceste probleme cu mult înainte ca teoreticienii să le scrie. Unii susținători renascentiști ai traducerii cuvânt - cu - cuvânt au fost înclinați să-i acuze pe traducătorii literari medievali că nu cunoșteau diferențele culturale; dar un volum impresionant de cercetare istorică despre traducerea medievală (vezi Roger Ellis⁴) începe să arate faptul că nu a fost cazul de așa ceva. Literaliștii medievali cunoșteau diferențele culturale sau lingvistice. Cunoștințele culturale și diferențele culturale au fost preocuparea majoră în programul de pregătire a traducătorului și de teorie a traducerii, de la bun început, de când au luat ființă. Principala preocupare a fost în mod tradițional cu așa - numitele „realia”, cuvinte și fraze care sunt atât de puternic împământenite într-o cultură, care aparțin în exclusivitatea unei anumite culturi și care sunt aproape imposibil de tradus în termenii unei alte limbi. Lungi dezbateri au avut loc pentru a stabili când anume se poate parafraza, când se poate inventa un cuvânt nou într-o traducere literară, și când să se transcrie. Aceste cuvinte și fraze „intraductibile” legate de cultură continuă să fascineze traducătorii și teoreticienii din domeniul traducerii. Cum se pot defini granițele unde se oprește o cultură și începe o alta? Granițele nu sunt mai ușor de trasat decât cele dintre limbi și comunități.

Imersiune în culturi

Traducătorii profesioniști continuă să se cufunde în culturi: în culturile locale, regionale, naționale și în culturi internaționale. Ei citesc cu lăcomie. Ei învață limbi străine noi și uneori, petrec săptămâni, luni sau ani, în țările în care aceste limbi sunt vorbite nativ. Ei descoperă diferențele: ori de câte ori se fac lucrurile un pic diferit, un cuvânt sau o frază este pronunțată diferit sau cu o tentă ușor neașteptată, oamenii merg altfel, se îmbracă diferit, fac gesturi diferite, la toate acestea traducătorii acordă o atenție sporită. Poate că aici este o graniță culturală, care trebuie să fie trecută. De ce vor traducători să o treacă? Pentru că ea se află acolo. Pentru că asta este ceea ce fac traducătorii, ei trec granițele culturale.

Importanța analizei

Capacitatea de a analiza un text sursă din punct de vedere lingvistic, cultural, filosofic sau politic este de o importanță capitală pentru translator. Importanța analizei se înțelege de la sine. Oriunde se predă traducerea, se predă și importanța analizei:

- niciodată să nu presupui că înțelegi textul sursă perfect.
- niciodată să nu presupui că înțelegerea textului sursă este suficient de detaliată pentru a-ți permite să-l traduci în mod adecvat.
- analizează întotdeauna tipul de text, gen, registru, funcția retorică, etc.
- analizează întotdeauna sintaxa și semantica textului sursă, asigurându-te

---

⁴ Ellis, R., *The Medieval Translator*, Turnhout, Belgium: Brepols, 1996, p. 17.

că-ți este cunoscut în detaliu ceea ce se spune, ceea ce nu se spune, și ceea ce este implicit.

- analizează întotdeauna relația sintactică, semantică și pragmatică între limba sursă și limba țintă, astfel încât să știi ce poate și ce nu poate să facă și să spună fiecare limbă, și să poți face toate ajustările necesare.

- acordă întotdeauna o atenție sporită față de Comisia de traducere (ceea ce ți se cere să faci, de către cine, pentru cine, și de ce), și ia în considerare natura specială și nevoile publicului țintă; dacă nu ai suficiente informații cu privire la public, întreabă; în cazul în care persoana autorizată nu știe, folosește-ți judecata profesională pentru a proiecta un public fictiv căruia te adresezi.

Aceste principii analitice sunt învățate deoarece ele nu vin de la sine ci trebuie să fie învățate din experiență, sau de la un profesor de traducere.

Traducătorii profesioniști cu experiență vor trece treptat „peste” analiză, în mare parte în munca lor, tocmai prin internalizarea sau sublimarea ei. Se pare că traducătorii profesioniști analizează rareori un text sau ipotezele culturale, pentru că ei o fac atât de inconștient și, astfel, atât de rapid. Procedurile analitice predate în cele mai multe programe de formare a traducătorilor nu sunt folosite conștient de traducătorii profesioniști, în cea mai mare parte a muncii lor, pentru că ele au devenit o a doua natură. Și aceasta este dezideratul de formare profesională: să ajute studenții să învețe în primul rând procedurile analitice, apoi să le sublimeze, să le facă atât de inconștient, deci automat, și atât de repede, încât traducerea la viteze profesionale să devină posibilă.

BIBLIOGRAFIE

Baker, M., (2011), *In Other Words – A Coursebook on translation*. London and New York, Routledge.

Baker, M., (2011), *Cu alte cuvinte – Un curs despre traducere*. Londra și New York, Ed. Rutledge.

Lozanov, G., (1992), *Suggestology and Outlines of Suggestopediy*. Philadelphia, Gordon & Breach.

Lozanov, G., (1992), *Sugestologia și liniile directoare ale sugestopediei*. Orașul Philadelphia, Ed. Gordon & Breach.

Robinson, D., (2003), *Performative Linguistics: Speaking and Translating as Doing Things with Words*. London and New York, Routledge.

Robinson, D., (2003), *Lingvistica aplicată: vorbirea și traducerea văzute sub forma lucrului cu cuvinte*. Londra și New York, Ed. Routledge.

Robinson, D., (2012), *Becoming a Translator*. London and New York. Routledge.

Robinson, D., (2012), *Cum să devii traducător*. Londra și New York. Routledge.

FOLOSIREA LEXICONULUI GENERATIV ÎN INTERPRETAREA CUVINTELOR

Ionela Gușatu*

ionela.gusatu@yahoo.com

Abstract: *This paper presents a new model of lexical description, the generative lexicon. As we are going to see, the generative lexicon offers a more detailed representation of the meaning of a word than any other representation and it helps us to understand why some structures are well formed in a language while others are not.*

Keywords: *generative lexicon, argument structure, event structure, qualia structure.*

1. Introducere

Teoria lexiconului generativ a fost propusă de James Pustejovsky în lucrarea sa *The generative lexicon*¹. Aceasta a apărut ca o critică la adresa modului în care lexiconul, ca parte a unei teorii lingvistice generale, a fost înțeles în mod curent. Pentru Pustejovsky, modul curent de înțelegere a lexiconului este un „set static de sensuri de cuvinte, având caracteristici pentru informațiile sintactice, morfologice și semantice” și astfel, „diferitele sensuri ale cuvintelor au fost în general asociate cu unități lexicale diferite”². Pustejovsky semnaleză însă două aspecte care nu au fost luate în considerare în descrierea lexiconului, și care pentru el sunt cruciale: *utilizarea creativă a cuvintelor în contexte noi și evaluarea modelelor lexical-semantice în funcție de compoziționalitate*³. Ambele definesc ceea ce Pustejovsky consideră a fi dimensiunea generativă a lexiconului.

Lexiconul generativ este definit ca fiind *un set de bază de sensuri de cuvinte, de obicei cu o structură internă mai bogată decât în teoriile anterioare, folosit să genereze un set mai mare de sensuri atunci când unitățile lexicale individuale sunt combinate cu altele în sintagme și propoziții*⁴. Operațiile care generează aceste „sensuri extinse” se numesc mecanisme generative și includ operații precum *coerciția tipurilor, compoziția reciprocă și legarea selectivă*.

Lexiconul generativ este structurat pe următoarele nivele:

- nivelul structurii de argumente (ARGSTR)

---

* Asist. univ. dr., Facultatea de Medicină, Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila”, București.

¹ Pustejovsky, James, 1995, *The Generative Lexicon*, The MIT Press, London.

² Ibidem, p.1.

³ Ibidem, p.1.

⁴ Ibidem, p.2. „a core set of word senses, typically with greater internal structure than is assumed in previous theories, is used to generate a larger set of word senses when individual lexical items are combined with others in phrases and clauses.”

- nivelul structurii de evenimente (EVENSTR)
- nivelul structurii de caracteristici (engl. *qualia structure* – QUALIA)

2. Reprezentări lexico-semantice

2.1. Structura de argumente identifică trei tipuri de argumente și un singur tip de nonargument: argumente autentice, argumente implicite, argumente cvasi-pleonastice și adjuncți.

1. Argumentele autentice (engl. *true arguments*, T-ARG):

În această categorie intră argumentele care nu pot fi omise. Nonomisiunea nu depinde de particularități gramaticale (cum ar fi omisiunea subiectelor în limbi cu parametrul pro-drop), ci de proprietățile semantice ale unității lexicale. Un argument autentic este de pildă *Ion* în exemplul (1):

(1) *Ion a alergat.*

2. Argumentele implicite (engl. *default arguments*, D-ARG) sunt argumentele care, pentru motive semantice, nu au expresie obligatorie sintactică. Astfel, în exemplul de mai jos, grupul prepozițional poate fi doar subînțeles deși este evident că o casă se construiește întotdeauna dintr-un material dominant (beton, lemn, cărămidă, etc.).

(2) *Ion a construit o casă din cărămidă.*

3. Argumentele cvasi-pleonastice (engl. *shadow arguments*, S-ARG) sunt acele argumente a căror prezență este permisă numai de apartenența lor la un subtip al tipului care, dacă este exprimat printr-un argument, generează un pleonasm. Este știut de pildă că *a dansa* înseamnă a executa mișcări conforme cu regulile unui dans. Prin urmare, ideea de *dans* este cuprinsă în conceptul lui *a dansa*. Acest lucru împiedică folosirea cuvântului *dans* ca argument al verbului *a dansa*, căci *dans* și *a dansa* formează o structură pleonastică: *a dansa un dans*. *A dansa* nu exclude însă realizarea ca argument a unui cuvânt care semantic este un subtip al lui *dans*, de pildă un *vals*. Despre *vals*, lexiconul generativ afirmă că este un argument cvasipleonastic. Alte exemple se găsesc fără comentarii în (3):

(3) *Ion a șutat cu stângul*

Ion a șutat *cu piciorul.

4. Adjuncții modifică expresia logică, dar fac parte din interpretarea situațională și nu sunt legați de reprezentarea semantică a niciunui element lexical. Aceștia includ expresii temporale și spațiale:

(4) *Ion a mers la Ploiești marți.*

Ținând cont de această tipologie, Pustejovsky (1995) crede că argumentele unei unități lexicale, ARG₁, ..., ARG_N, sunt reprezentate într-o listă unde tipul de argument este direct inclus în structura argumentală:

$$(5) \left[\begin{array}{l} \text{construi} \\ \text{ARGSTR} : \left[\begin{array}{l} T - \text{ARG}_1 = x : \text{uman} \\ T - \text{ARG}_2 = y : \text{artefact} \\ D - \text{ARG}_1 = z : \text{material} \end{array} \right] \end{array} \right]$$

2.2. Structura de evenimente caracterizează tipul de bază al evenimentului și posibilă structură internă (subevenimentială) a acestuia: stări, procese și tranziții (6).

(6) *a se afla (stare)*

a se plimba (proces)

a ajunge (tranziție/proces finalizat cu o stare)

Stările sunt situații care nu sunt evaluate în raport cu alte situații, iar procesele sunt secvențe de situații identice ($e_1, e_2, \dots, e_n$). Tranzițiile sunt situații evaluate în raport cu alte situații și sunt prezentate sub forma unor structuri binare: prima corespunde fazei de dezvoltare a tranziției, iar a doua corespunde rezultatului. Un exemplu în acest caz îl constituie verbul *a construi* în structura *a construi o casă*.

Pentru a reprezenta o structură de evenimente trebuie să ținem cont de două lucruri: 1) de evenimentele specifice și de tipurile lor și 2) de restricțiile asupra acestor evenimente. Restricțiile se referă la relația temporală și la focalizarea unui eveniment. Reliefaarea unuia dintre subevenimentele unei tranziții se exprimă prin atributul ACCENT (*engl. head*).

$$(7) \quad \left[\begin{array}{l} \text{construi} \\ \text{EVENTSTR} = \left[\begin{array}{ll} E_1 & = \text{proces} \\ E_2 & = \text{stare} \\ \text{RESTR} & = <_a \\ \text{ACCENT} & = \text{proces} \end{array} \right] \end{array} \right]$$

În (7), din punct de vedere aspectual, verbul *a construi* este compus din două subsituații e_1 și e_2 . Accentul cade pe procesul (e_1) care precedă starea (e_2).

2.3. Structura de caracteristici (*engl. qualia structure*) constituie elementul de mare originalitate din teoria lui Pustejovsky. Aceasta prezintă patru caracteristici esențiale ale sensului cuvântului: rolul *constitativ* (relația dintre un obiect și părțile lui constituente: material, elemente componente), rolul *formal* (cel care distinge obiectul într-un domeniu mai larg; caracteristicile fizice: orientare, formă, dimensiune), rolul *telic* (scopul și funcția obiectului) și rolul *agentiv* (factorii implicați în originea obiectului sau „producerea acestuia”: artefact, creator). Toate aceste caracteristici duc la o mai bună descriere a sensului cuvântului. Cu toate acestea, trebuie ținut cont de două lucruri: deși fiecare categorie exprimă o structură de caracteristici, nu toate cuvintele au o valoare pentru fiecare rol caracteristic/qualia.

De exemplu, pentru a face diferența dintre două substantive asemănătoare din punct de vedere semantic (un *roman* și un *dicționar*), Pustejovsky⁵ menționează că trebuie să ne gândim la ceea ce facem cu ele, iar acest lucru trebuie să fie diferit. Deși ambele obiecte sunt cărți, în sensul general, ceea ce le

⁵ Ibidem, p.77.

deosebește este că *citim* un roman și *consultăm* un dicționar. Astfel obținem rolul telic „de citit” respectiv „de consultat”. O altă diferență dintre aceste două cuvinte se referă la structura textului: în cazul romanului avem de-a face cu o *narațiune*, *poveste*, iar în cazul dicționarului cu o *listă de cuvinte*. Așadar, obținem rolul constitutiv al celor două cuvinte. Diferența dintre aceste două cuvinte constă și în felul în care acestea au fost produse: romanul a fost *scris*, iar dicționarul a fost *compilat* (rolul agentiv).

$$(8) \left[\begin{array}{l} \text{roman} \\ \text{qualia} = \left[\begin{array}{l} \text{CONSTIT} = \text{narațiune} \\ \text{FORMAL} = \text{carte} \\ \text{TELIC} = \text{de citit} \\ \text{AGENT} = \text{scris} \end{array} \right] \end{array} \right] \left[\begin{array}{l} \text{dicționar} \\ \text{qualia} = \left[\begin{array}{l} \text{CONSTIT} = \text{lista de cuvinte} \\ \text{FORMAL} = \text{carte} \\ \text{TELIC} = \text{de consultat} \\ \text{AGENT} = \text{compilat} \end{array} \right] \end{array} \right]$$

Aceste informații referitoare la funcția unui obiect (rolul telic), la modul în care a fost creat (rolul agentiv), la elementele componente (rolul constitutiv) sunt absolut necesare în interpretarea substantivelor compuse, dar și în cazul adjectivelor evaluative, precum *bun*.

Structura de caracteristici integrează informațiile pe care le vehiculează celelalte două nivele de reprezentare, cel al structurii de argumente și cel al structurii de evenimente. Integritatea se face prin valorile trăsăturilor de qualia.

De exemplu, în (9), verbul *a construi* prezintă trei argumente (dintre care două au realizare sintactică, iar al treilea este implicit) și două subevenimente (proces și starea rezultată) care sunt unite în structura de caracteristici de mai jos⁶:

$$(9) \left[\begin{array}{l} \text{construi} \\ \text{EVENSTR} = \left[\begin{array}{l} E_1 = e_1 : \text{proces} \\ E_2 = e_2 : \text{stare} \\ \text{RESTR} = <_a \\ \text{ACCENT} = e_1 \end{array} \right] \\ \text{ARGSTR} = \left[\begin{array}{l} \text{ARG1} = 1 \left[\begin{array}{l} \text{uman} \\ \text{FORMAL} = \text{obiect fizic} \end{array} \right] \\ \text{ARG2} = 2 \left[\begin{array}{l} \text{artefact} \\ \text{CONST} = 3 \\ \text{FORMAL} = \text{obiect fizic} \end{array} \right] \\ \text{D - ARG1} = 3 \left[\begin{array}{l} \text{material} \\ \text{FORMAL} = \text{masa} \end{array} \right] \end{array} \right] \\ \text{QUALIA} = \left[\begin{array}{l} a \quad \text{crea\_lcp} \\ \text{FORMAL} = \text{exista}(e_2, 2) \\ \text{AGENTIVE} = \text{construi\_act}(e_1, 1, 3) \end{array} \right] \end{array} \right]$$

⁶ Ibidem, p. 82.

3. Lexiconul generativ și grupurile de cuvinte

3.1. Lexiconul generativ și grupul nominal

În cadrul grupurilor nominale formate dintr-un centru nume și dintr-un grup prepozițional, observăm că acesta din urmă nu poate fi adăugat în mod întâmplător unui centru nume: în (10d), în sensul centrului nominal *casă* se găsesc elemente care interzic adjuncția din (10c). Astfel, analizând construcția din perspectiva lexiconului generativ, și mai precis structura de caracteristici a centrului *casă*, observăm că acesta acceptă numai grupuri prepoziționale care fac trimitere la rolul CONSTITUTIVE (10a) sau la rolul TELIC (10b) și anume la tipuri de case. Alte grupuri prepoziționale care se pot atașa acestui centru pot fi următoarele: *de piatră, de lemn, de chirpici, etc.*

- (10) a. *casă de cărămidă*
b. *casă de vacanță*
c. **casă de carte*

$$d. \left[\begin{array}{l} \text{casa} \\ \\ \text{QUALIA} = \left[\begin{array}{l} \text{FORMAL} = \text{cladire} \\ \text{CONST} = \text{pereti,usi,acoperis} \\ \text{TELIC} = \text{a locui} \\ \text{AGENTIVE} = \text{a construi\_act} \end{array} \right] \end{array} \right]$$

Grupul nominal *casă de cărămidă* poate fi explicat din punct de vedere semantic astfel:

1) centrul *casă* (11a) prezintă în structura de argumente două argumente autentice (cel care construiește casa și obiectul rezultat-casa) și un argument implicit (materialul din care s-a făcut casa). În structura de evenimente, observăm că tipul evenimentului este o stare, iar în structura de caracteristici, cele patru roluri oferă o descriere detaliată a centrului și anume: casa este o clădire (rolul formal), care este alcătuită din pereți, uși, acoperiș, ferestre (rolul constitutiv), este făcută pentru a fi locuită (rolul telic) și a fost construită (rolul agentiv).

2) Având toate aceste informații despre centru, acum ne putem da seama ce adjuncți pot fi alipiți centrului. Prin urmare, un adjunct precum grupul prepozițional *de cărămidă* (11b) se poate alătura centrului deoarece face trimitere la materialul din care a fost făcută casa. Această informație va apărea în rolul formal al grupului nominal *casă de cărămidă* (11c).

Grupul prepozițional *de carte* nu s-ar fi putut alătura centrului deoarece acesta nu face trimitere la niciunul din rolurile din structura de caracteristici.

$$(11)a. \left[\begin{array}{l} \textit{casa} \\ \\ \textit{ARGSTR} = \left[\begin{array}{l} \textit{ARG1} = x:\textit{uman} \\ \textit{ARG2} = y:\textit{cladire} \\ \textit{D-ARG} = z:\textit{material} \end{array} \right] \\ \textit{EVENSTR} = \left[\begin{array}{l} \textit{E1} = \textit{stare} \end{array} \right] \\ \\ \textit{QUALIA} = \left[\begin{array}{l} \textit{FORMAL} = \textit{cladire} \\ \textit{CONST} = \textit{pereti,usi,acoperis} \\ \textit{TELIC} = \textit{a locui} \\ \textit{AGENTIVE} = \textit{a construi\_act} \end{array} \right] \end{array} \right]$$

$$b. \left[\begin{array}{l} \textit{caramida} \\ \textit{QUALIA} = \left[\textit{FORMAL} = z \right] \end{array} \right]$$

$$c. \left[\begin{array}{l} \textit{casa de caramida} \\ \\ \textit{ARGSTR} = \left[\begin{array}{l} \textit{ARG1} = x:\textit{uman} \\ \textit{ARG2} = y:\textit{cladire} \\ \textit{D-ARG} = z:\textit{caramida} \end{array} \right] \\ \textit{EVENSTR} = \left[\begin{array}{l} \textit{E1} = \textit{stare} \end{array} \right] \\ \\ \textit{QUALIA} = \left[\begin{array}{l} \textit{FORMAL} = y(\textit{cladire}) \wedge z(\textit{caramida}) \\ \textit{CONST} = \textit{pereti,usi,acoperis} \\ \textit{TELIC} = \textit{a locui} \\ \textit{AGENTIVE} = \textit{a construi\_act} \end{array} \right] \end{array} \right]$$

3.2. *Lexiconul generativ și grupul verbal*

Ca și în cazul grupurilor nominale, în cadrul grupurilor verbale, nu putem adăuga întâmplător un complement sau adjunct. În (12a), structura *a bea vin* este corect formată deoarece centrul verbal *a bea* cere un complement de tipul *lichid*. De vreme ce *vin* face parte din categoria mai sus menționată, rezultă grupul verbal corect format din (12a). Prin urmare, alte grupurile nominale care se pot alătura centrului *a bea* sunt: *apă, suc, țuică, etc.*

Din reprezentarea din (12b) se înțelege că centrul denotă un proces cu două argumente autentice. Procesul și argumentele sale sunt reunite în trăsătura agentive din structura de caracteristici. Reprezentarea arată că, atâta vreme cât argumentul nu este specificat, verbul poate să nu primească nicio complinire. Orice operație care înseamnă precizarea lichidului care se bea(12c), duce la expansiunea coerentă a verbului (12d).

(12) a. a bea vin

b.	<table style="border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding-right: 10px;"><i>bea</i></td> <td style="border-right: 1px solid black;"></td> <td></td> </tr> <tr> <td><i>ARGSTR</i> =</td> <td style="border-right: 1px solid black;"></td> <td style="padding-left: 10px;">[<i>ARG1</i> = <i>x:uman</i>]</td> </tr> <tr> <td><i>EVENSTR</i> =</td> <td style="border-right: 1px solid black;"></td> <td style="padding-left: 10px;">[<i>ARG2</i> = <i>y:lichid</i>]</td> </tr> <tr> <td><i>QUALIA</i> =</td> <td style="border-right: 1px solid black;"></td> <td style="padding-left: 10px;">[<i>E1</i> = <i>proces</i>]</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="border-right: 1px solid black;"></td> <td style="padding-left: 10px;">[<i>AGENTIVE</i> = <i>a bea_act(e1,x,y)</i>]</td> </tr> </table>	<i>bea</i>			<i>ARGSTR</i> =		[<i>ARG1</i> = <i>x:uman</i>]	<i>EVENSTR</i> =		[<i>ARG2</i> = <i>y:lichid</i>]	<i>QUALIA</i> =		[<i>E1</i> = <i>proces</i>]			[<i>AGENTIVE</i> = <i>a bea_act(e1,x,y)</i>]					
<i>bea</i>																					
<i>ARGSTR</i> =		[<i>ARG1</i> = <i>x:uman</i>]																			
<i>EVENSTR</i> =		[<i>ARG2</i> = <i>y:lichid</i>]																			
<i>QUALIA</i> =		[<i>E1</i> = <i>proces</i>]																			
		[<i>AGENTIVE</i> = <i>a bea_act(e1,x,y)</i>]																			
c.	<table style="border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding-right: 10px;"><i>vin</i></td> <td style="border-right: 1px solid black;"></td> <td></td> </tr> <tr> <td><i>QUALIA</i> =</td> <td style="border-right: 1px solid black;"></td> <td style="padding-left: 10px;">[<i>FORMAL</i> = <i>y</i>]</td> </tr> </table>	<i>vin</i>			<i>QUALIA</i> =		[<i>FORMAL</i> = <i>y</i>]														
<i>vin</i>																					
<i>QUALIA</i> =		[<i>FORMAL</i> = <i>y</i>]																			
d.	<table style="border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding-right: 10px;"><i>bea</i></td> <td style="padding-right: 10px;"><i>vin</i></td> <td style="border-right: 1px solid black;"></td> <td></td> </tr> <tr> <td><i>ARGSTR</i> =</td> <td style="border-right: 1px solid black;"></td> <td style="border-right: 1px solid black;"></td> <td style="padding-left: 10px;">[<i>ARG1</i> = <i>x:uman</i>]</td> </tr> <tr> <td><i>EVENSTR</i> =</td> <td style="border-right: 1px solid black;"></td> <td style="border-right: 1px solid black;"></td> <td style="padding-left: 10px;">[<i>ARG2</i> = <i>y:vin</i>]</td> </tr> <tr> <td><i>QUALIA</i> =</td> <td style="border-right: 1px solid black;"></td> <td style="border-right: 1px solid black;"></td> <td style="padding-left: 10px;">[<i>E1</i> = <i>proces</i>]</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="border-right: 1px solid black;"></td> <td style="border-right: 1px solid black;"></td> <td style="padding-left: 10px;">[<i>AGENTIVE</i> = <i>a bea_act(e1,x,y)</i>]</td> </tr> </table>	<i>bea</i>	<i>vin</i>			<i>ARGSTR</i> =			[<i>ARG1</i> = <i>x:uman</i>]	<i>EVENSTR</i> =			[<i>ARG2</i> = <i>y:vin</i>]	<i>QUALIA</i> =			[<i>E1</i> = <i>proces</i>]				[<i>AGENTIVE</i> = <i>a bea_act(e1,x,y)</i>]
<i>bea</i>	<i>vin</i>																				
<i>ARGSTR</i> =			[<i>ARG1</i> = <i>x:uman</i>]																		
<i>EVENSTR</i> =			[<i>ARG2</i> = <i>y:vin</i>]																		
<i>QUALIA</i> =			[<i>E1</i> = <i>proces</i>]																		
			[<i>AGENTIVE</i> = <i>a bea_act(e1,x,y)</i>]																		

Concluzii:

După cum am putut observa în această lucrare, lexiconul generativ are un rol semnificativ în interpretarea cuvintelor. Totodată, am realizat că nu putem adăuga orice cuvânt unui centru, ci trebuie să ținem cont de structura de caracteristici a acestuia.

BIBLIOGRAFIE

- Ionescu, Emil, (2011), *Manual de lingvistică generală*, Ed. All, București.
 Katz, Jerrold J., Fodor, Jerry A., (1963), *The structure of semantic theory*, Language 39.
 Pustejovsky, James, (1995), *The Generative Lexicon*, The MIT Press, London.